

ISTORIE

civilizație

Anul I • Nr. 2 • Noiembrie 2009 • 9 lei

UN INAUGURAL RATAT

acad. Florin Constantiniu
p. 3

DISIDENȚĂ ÎN ROMÂNIA ANILOR '80

Florin Șperlea
p. 73

IMPOSTORII

Cornel Constantin Ilie
p. 11

„CORIDOARELE CULTURALE”

ale Europei de Sud-Est
acad. Răzvan Theodorescu
p. 50

PARLAMENTUL BICAMERAL –

câteva argumente istorice
Cristina Păiușan-Nuică
p. 66

UN FALSIFICATOR AL ISTORIEI:

Ion Mihai Pacepa

Ioan Scurtu
p. 4

3. Editorial

Un inaugural ratat
Acad. Florin Constantiniu

4. Controverse

Un falsificator al istoriei:
Ion Mihai Pacepa
Ioan Scurtu

11. Oameni și fapte

Impostorii
Cornel Constantin Ilie

16. Din presa de altădată

O sărbătoare sportivă:
Sborurile lui Pégoud

18. Momente de istorie

Improvizație sau iresponsabilitate?
Acordul Alexandru Averescu –
Cristian Racovski (martie 1918)
Alexandru Murad Mironov

24. Istoria și femeia

„Doamna Președinte”:
Eleanor Roosevelt
Cristina Păiușan-Nuică

27. Reconstituiri

Sursele documentare britanice
și românești despre
colaborarea lui Iuliu Maniu
cu S.O.E (II)
Marian Zidaru

p.40

p.11

p.52

p.32

32. Din arhive

Vânătoare „diplomatică”

34. Documente în premieră

New York 1973:
Discuția dintre
Nicolae Ceaușescu și delegația
organizațiilor evreiești din SUA
Constantin Moraru

38. Cronologie

Monica Enășoiu

40. Mapamond

Portugalia, presa românească
și „Revoluția garoafelor”
Viorel Cruceanu

50. Cultura istoriei

„Coridoarele culturale” ale
Europei de Sud – Est după 30 de ani
Acad. Răzvan Theodorescu

52. Eros și istorie

Adulter și infidelitate
în Italia Renașterii
Corneliu Șenchea

57. Genealogii

Genealogiile Cotrocenilor (I)
Mihai Sorin Rădulescu

60. Istoria cuvintelor

Cuvinte călătoare.
Cuvinte persane
Acad. Marius Sala

62. Când, cum, unde...

„Istoria” ochelarilor
Mihai Bozgan

63. Controverse

Barba lui Ștefan cel Mare
Sorin Oane

66. Opinii

Parlamentul bicameral –
câteva argumente istorice
Cristina Păiușan-Nuică

68. Istorie și literatură

Steluța...
Paul Suditu

70. Portret

Henry Berr și începuturile
Școlii de la „Anale”
Alex Mihai Stoenescu

73. Per contra

Disidență în România
anilor `80
Florin Șperlea

77. Cum vă place?

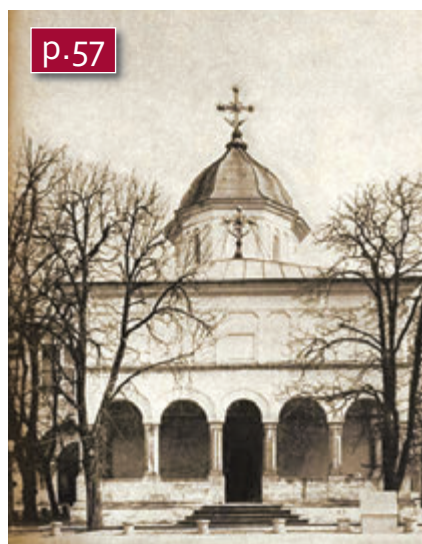
Monumentul Confederației
Cornel Constantin Ilie

78. Paginile albastre

Carnet de istoric
Acad. Florin Constantiniu

80. Eveniment

Eleganță bucureșteană

ISTORIE

civilizație

www.isciv.ro

REDACȚIA

Redactor șef:

Georgeta Dimisianu

Redactori:

Cristina Păiușan-Nuică
Cornel Constantin Ilie
Olga Turbatu

Layout&DTP:

Monica Enășoiu

Web master:

Mihai Bozgan

Secretar de redacție:

Florentina Preda

SENIORI EDITORI

Acad. Dan Berindei
Acad. Florin Constantiniu
Acad. Dinu C. Giurescu
Acad. Marius Sala
Acad. Răzvan Theodorescu
Prof. univ. dr. Constantin Bușe
Prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu
Prof. univ. dr. Ion Calafeteanu
Prof. univ. dr. Viorica Moiscu
Prof. univ. dr. Ioan Scurtu

ADRESA:

București, Splaiul Unirii nr. 16,
sector 4, etaj 7, camera 706

e-mail: redactie@isciv.ro

tel.: 021-387.33.81

021-387.33.79

TIPĂRIT LA

PUBLIROM S.A.
marketing@tipografiapublirom.ro

ISSN 2066 - 9429

Conform art. 206 C.P.,
responsabilitatea juridică pentru
conținutul articolelor revine
autorilor acestora.

UN INAUGURAL RATAT

ACAD. FLORIN CONSTANTINIU

Există în istoria fiecărui popor evenimente care deschid faze noi în evoluția sa istorică. Astfel de evenimente se numesc inaugural și ele pot marca începutul unei epoci faste sau nefaste în viața națiunii sau a statului. Spre exemplu, în istoria românilor, 24 ianuarie 1859 a fost un inaugural fast: unirea Moldovei cu Țara Românească a pus bazele statului român modern și a asigurat moldo-muntenilor o epocă de progres pe toate planurile, ca urmare a conjugării energiei exponenților generației pașoptiste – cea mai creativă generație a istoriei naționale – și a spiritului de disciplină germană a regelui Carol I. Inaugural fericit, dar ineficient valorificat a fost și 1 decembrie 1918, actul de naștere al României Mari. În schimb, un inaugural funest l-a reprezentat 6 martie 1945, începutul comunizării României, ca urmare a impunerii hegemoniei sovietice în Europa de Est.

Prăbușirea regimului comunist din România a avut semnificația unui nou inaugural. Orânduirea economico-socială și politică sucombată la acea dată fusese un implant al ocupantului sovietic, neadecvat necesităților organice ale țării. România avea nevoie, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, de o revoluție, dar de o revoluție autentică, înfăptuită de forțele naționale și nu de una adusă de tancurile sovietice și realizată după instrucțiunile și sub supravegherea Kremlinului de năimiții Moscovei.

În 1948-1949, Stalin a impus modelul sovietic de socialism tuturor țărilor devenite satelite ale URSS. Socialismul sovietic nu avea nimic de-a face cu socialismul dorit de lungul șir de gânditori și conducători, începând cu Marx și Engels și terminând cu Rosa Luxemburg. Lenin și Stalin au impus un pseudo-socialism, pervertit de realitățile Rusiei de la începutul secolului al XX-lea, țară înapoiată, strivită de autocrație, fără tradiții democratice. Socialismul sovietic, format în anii '20-'30, a fost un sistem economic și politic a cărui definiție îi divide pe specialiști: o formă a capitalismului de stat? O reparație a modului antic de producție asiatic, în condițiile unei societăți industrializate? Este o temă de discuție, dar, peste orice opinie, un fapt rămâne de netăgăduit: orânduirea existentă în URSS și în țările blocului sovietic a fost un fals socialism, condamnat – mai devreme sau mai târziu – la pieire de gravele sale carențe și contradicții structurale. De la sfârșitul lui

1989 la sfârșitul lui 1991, s-a desfășurat dispariția pseudo-socialismului de tip sovietic în Europa de Est și, în final, în patria sa de obârșie: Uniunea Sovietică, destrămată în decembrie 1991.

România ar fi putut beneficia la 22 decembrie 1989 de un inaugural la fel de fast ca și cel din 24 ianuarie 1859. Pentru a folosi o formulă evanghelică, vom spune: „Cer mare, pământ nou”, un inaugural al țării și al oamenilor. Dar, n-a fost să fie. Încă înainte de instaurarea regimului comunist, România era o țară bolnavă, cu adânci fracturi economice, sociale și culturale între elite masa populației, precumpănitor rurală, cu o societate fără tradiții democratice, lipsită de spirit civic și cu un sentiment patriotic în diminuare (de aici, rușinoasa demisie a națiunii în 1940 și rapida cedarea în fața oboselii de război, 1942-1944). Falsul socialism a agravat considerabil toate laturile negative ale societății românești. În decembrie 1989, românii nu erau pregătiți pentru noul inaugural. Cu energiile sleite și fără cultură politică, ei nu știau în ce lume intră. Credeau că în capitalism vor trăi cu toții precum familia Ewing din serialul „Dallas”. Capitalismul este nemilos cu proștii și naivii. Neocapitalismul globalist, mai mult decât capitalismul clasic, are nevoie de piețe. Oamenii trebuie transformați în simpli cumpărători. Cu un popor care nu strălucește prin hărnicie („munca este dușmanul lor”, spunea un călător străin, prin Moldova, în 1713), lipsit de orice pâlpare a vreunui ideal, cu o clasă politică avidă de bogății și putere, România a fost o pradă ușoară pentru neocapitaliștii străini, aflați în complicitate cu afaceriștii și oamenii politici din interior.

A fost lichidată industria, s-a distrus agricultura, s-a pervertit învățământul, statul a intrat în disoluție, s-a furat în 20 de ani cât nu s-a furat în toată istoria românească, sărăcia și boli de tot felul au lovit România, familiile s-au destrămat ca urmare a plecării părinților la muncă în străinătate, jafurile s-au înmulțit primejdios, a crescut îngrijorător consumul de droguri. Clasa politică este total nepăsătoare la dezastrul țării, iar poporul român confuz, descurajat, vlăguit nu dă nici un semn că ar vrea să-și reîntre în drepturile de stăpân al țării. Starea în care a ajuns România face ca 22 decembrie 1989 să apară drept un inaugural ratat. Nu prea este nimic de sărbătorit, acum, la 20 de ani, de la căderea comunismului.

Un falsificator al istoriei:

ION MIHAI PACEPA

IOAN SCURTU

Ioan Scurtu.
 Profesor Universitar
 Doctor cu o carieră
 didactică remarcabilă în cadrul Uni-
 versității din
 București, Aca-
 demiei de Poliție „Al.I.
 Cuza”, Universității
 Spiru Haret. Activi-
 tate științifică prodi-
 gioasă: 131 cărți
 publicate, dintre
 care 33 personale
 (de autor), 41 în cal-
 itate de coordonator
 și coautor, 56 coau-
 tor. Director general
 al Arhivelor
 Naționale Române
 (1991 – 1996), di-
 rector al Institutului
 de Istorie „Nicolae
 Iorga” (2001 –
 2006), director al In-
 stitutului Revoluției
 Române din Decem-
 brie 1989 (începând
 cu anul 2004).
 Cercetător științific
 principal gr. I în
 cadrul Institutului
 Național pentru
 Studierea Totalitaris-
 mului (din anul
 1993).

Este știut faptul că memoriile au un caracter subiectiv, autorul lor urmărind să-și supraliciteze meritele, cu care dorește să intre în istorie. Este însă jenant când respectivul autor nu se mulțumește „doar” cu atât, ci minte, falsifică grosolan realitățile, sperând că astfel cititorul va putea fi manipulat.

Acest sentiment l-am avut citind lucrarea *Față în față cu generalul Mihai Pacepa*, Lucia Hossu Longin (București, Editura Humanitas, 2009, 211 p.).

Dintre multele minciuni și elucubrații ale lui Ion Mihai Pacepa, acceptate de domna Lucia Hossu Longin și difuzate de Editura Humanitas (cartea a apărut în tiraj de masă, fiind difuzată și prin chioșcurile de ziare, a fost prezentată și elogiată la TV și într-o „anumită” presă) mă voi referi doar la modul cum este prezentată poziția lui Nicolae Ceaușescu (și a României) în momentul invadării Cehoslovaciei, în noaptea de 20/21 august 1968, de către trupele a cinci state membre ale Tratatului de la Varșovia (U.R.S.S., Polonia, R.D. Germană, Bulgaria și Ungaria). Generalul de securitate Ion Mihai Pacepa reia minciunile debitate în urmă cu mai mult de 20 ani.

Aceleși teorii, după 20 de ani

În cartea *Moștenirea Kremlinului*, (tradusă în românește și apărută în București la Editura Venus în 1993), Pacepa scrie că, după ce a aflat despre invazia în Cehoslovacia, s-a deplasat la locuința lui Ceaușescu din cartierul Primăverii. «Ce arde?» a întrebat Ceaușescu, încercând să-și netezească părul răvășit de somn. Am raportat pe scurt ceea ce aflasem din discuția cu omul de la cabinetul lui Dubcek și din convorbirea telefonică pe care am avut-o ulterior cu ambasada noastră din Praga. Apoi, Doicaru i-a prezentat sinteza interceptării transmisiilor radio ale unităților sovietice, est-germane, poloneze, ungare și bulgare ce invadaseră Cehoslovacia în cursul nopții. Fața neărbierită a lui Ceaușescu exprima aceeași stupoare ca și cum ar fi auzit că marțienii au aterizat pe lună. **Când am terminat de raportat, el era atât de chircit, încât pijamaua elegantă de mătase chinezească atârna pe el ca un sac de cartofi. Numai ochii de viezure i se vânturau de la Doicaru la mine și înapoi. «Acu-i rândul m-meu» a murmurat Ceaușescu, aproape inauzibil, după care, într-un târziu, și-a regăsit vocea.**

Când și-a revenit din stupoare, el ne-a ordonat să redactăm un plan comun de măsuri, Securitate – DIE, pentru eventualitatea unei invazii militare sovietice. Sarcina Securității, ne-a instruit Ceaușescu, era să organizeze un război de partizani, al cărui principal scop trebuia să fie protejarea «secretarului general al partidului». DIE trebuia să-l exfiltreze din țară, în cazul când nu mai era nimic de făcut. «P-Pekin», a murmurat Ceaușescu, temându-se parcă să nu fie auzit» (p. 291 - 292) [subl. ns.]. Iată relatarea făcută doamnei Lucia Hossu Longin în februarie 2009: „Era trecut de miezul nopții. Ceaușescu a ieșit «Ce arde», ne-a întrebat, încercând să-și netezească părul răvășit de somn. I-am raportat că, din interceptarea trans-

misiunilor radio sovietice (la ora aceea, România era singura țară care intercepta transmisiunile radio sovietice), rezulta că formații ale Diviziei XXIV a Forțelor aeriene strategice ocupaseră aeroportul din Praga și că avioane de transport Antonov, încărcate cu soldați și tancuri aterizau pe aeroport. I-am raportat de asemenea, că rezulta, tot din interceptări radio, că la invazie participă și unități militare din Germania de Est, Ungaria, Polonia și Bulgaria. **Când am terminat de raportat, pijamaua de mătase a lui Ceaușescu atârna pe corpul chircit ca un sac de cartofi. În engleză se spune implosion – s-a prăbușit înăuntru. Numai ochii lui de viezure alergau de la Doicaru la mine și – înapoi. «Acu! e rândul meu! Acu! e rândul meu!» a murmurat Ceaușescu. Știam că teama de a fi asasinat de Kremlin era, la el, călcâiul lui Ahile, dar asta a fost prima mea întâlnire în față cu frica paranoică de Kremlin a lui Ceaușescu. Când și-a revenit, ne-a ordonat să instalăm blindate ale trupelor de Securitate în jurul reședinței sale și să întocmim un Plan de măsuri pentru a-l scoate pe furiș din țară în cazul unei invazii sovietice. «Pekin», a murmurat Ceaușescu, temându-se, parcă, să nu fie auzit (p. 84 - 85)».**

Tancurile sovietice
în mijlocul mani-
festanților pra-
ghezi

1. Mihai Retegan, *1968 din primăvară până în toamnă*, București, Editura RAO, 1998, p. 196 – 197.
2. Ioan Scurtu, „17 august 1968. Nicolae Ceaușescu: „Aici este vorba de o nfruntare între două concepții” în *Historia* din mai 2008, p. 68 – 72.
3. Paul Niculescu – Mizil, *O istorie trăită*, vol. II, București, Moscova, Praga, Bologna, București, Editura Democrația, 2003, p. 194.

Minciuni grosolane, nu „adevărate istorie” a României

Așadar, Pacea relua ideea că Ceaușescu, la aflarea veștii despre invadarea Cehoslovaciei, a rămas stupefiat, iar „pijamaa atârna pe el ca un sac de cartofi”. Fostul general de securitate nu a mai menționat că avea vești de la „omul de la cabinetul lui Dubcek”, nici de la „ambasada noastră la Praga”, ci s-a limitat să menționeze doar „transmisiunile radio sovietice”. Dacă aceste „scăpări” pot fi scuzate, este de-a dreptul stupefiantă afirmația că Ceaușescu „ne-a ordonat să instalăm blindaje ale trupelor de securitate în jurul locuinței sale”. Orice militar știe că numai Ministerul Apărării Naționale avea în dotare tancuri și că securitatea nu a dispus niciodată de asemenea blindate. În calitatea sa de general de securitate, Pacea cunoștea prea bine că această instituție nu dispunea de blindate și ca atare Ceaușescu – comandantul suprem al Armatei Române – nu putea da un asemenea ordin. Uitând că se adresa publicului român, și nu celui american, pe care-l putea minți cu ușurință, deoarece acesta nu cunoștea realitățile din țara noastră, Pacea lansează o minciună grosolană. Doamna Hossu este părtaşă la această falsificare a istoriei, lăsând neamendată o asemenea afirmație. Cred că ar fi fost util ca interlocutoarea să fi citit măcar o carte despre Securitate (de exemplu cea semnată de Marius Oprea, intitulată **Banalitatea răului. O scurtă istorie a Securității în documente. 1949 – 1989**, Iași, Polirom, 2002) pentru a nu se lăsa „redusă” de interlocutorul său, ale

Orice militar știe că numai Ministerul Apărării Naționale avea în dotare tancuri și că securitatea nu a dispus niciodată de asemenea blindate. În calitatea sa de general de securitate, Pacea cunoștea prea bine că această instituție nu dispunea de blindate și, ca atare, Ceaușescu – comandantul suprem al Armatei Române – nu putea da un asemenea ordin.

cărui calități le elogiază cu entuziasm, socotind că prin declarațiile sale contribuie la cunoașterea „adevărutei istorii” a României.

În 2009, Pacea a reluat afirmațiile făcute în 1987 privind „planul de măsuri” pentru even-

tualitatea unei invazii sovietice, al cărui principal scop trebuia să fie „protejarea secretarului general al partidului”, de această dată precizând că acest plan viza scoaterea lui pe furie din țară și refugiarea la Pekin (Beijing).

Dacă în 1987 asemenea afirmații păreau credibile, după 1989 situația s-a modificat, ca urmare a publicării memoriilor unor participanți la luarea deciziilor și cunoscători ai realităților din acele zile și nopți, precum și a publicării documentelor esențiale, aflate în Arhiva C.C. al P.C.R.

Documentele infirmă spusele lui Pacea

În anul 1998, Mihai Retegan a publicat o carte consacrată evenimentelor din 1968, în care a inclus extrase din stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 17 august 1968¹ (textul integral a fost publicat în anul 2008 în revista „Historia”)². În același an, Ioan Scurtu a publicat în revistele „Magazin istoric” și „Dosarele istoriei”, stenograma întâlnirii Ceaușescu – Tito desfășurată în localitatea Vîrșeț (Iugoslavia) în ziua de 24 august 1968. Pe această bază se poate reconstitui, ceas de ceas și chiar minut de minut, atitudinea conducerii de la București față de invadarea Cehoslovaciei în noaptea de 20/21 august în zilele și nopțile următoare. Vom apela la aceste mărturii și documente, din care rezultă limpede că scrierile și declarațiile lui Ion Mihai Pacepa sunt mincinoase, având menirea de a falsifica grosolan o pagină importantă din istoria României.

În cartea sa, *O istorie trăită*, Paul Niculescu-Mizil, secretar general al C.C. al P.C.R. și membru în Comitetul Politic Executiv, scrie că în ziua de 21 august 1968, la ora 3.00 dimineața a fost depus la C.C. al P.C.R. un plic din partea ambasadei URSS la București: „Plicul a fost depus după ce, în miez de noapte, în jurul orelor unu, am fost informat telefonic, acasă, de Eugen Ionescu, trimis special de mine la Praga. După convorbirile telefonice cu el, *I-am sculat pe Ceaușescu din somn și s-a decis convocarea organelor de conducere ale partidului (subl. ns.)*”³. Este posibil ca Pacepa să-l fi informat pe Ceaușescu, poate chiar înaintea lui Mizil, dar reacția liderului de la București nu a fost cea relatată de generalul de securitate, ci de secretarul C.C. al P.C.R. Este cert că, în acele momente, Ceaușescu nu era preocupat de fuga sa din țară, pentru a-și

Adunarea populară de la București în timpul căreia Ceaușescu a condamnat intervenția trupelor Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia

„salva pielea”, ci de adoptarea unei atitudini politice, din partea conducerii de partid și de stat. Documentele atestă faptul că în dimineața zilei de 21 august 1968, de la orele 6.30 a avut loc ședința CPEX, convocată în timpul nopții. Nicolae Ceaușescu a precizat scopul acestei ședințe: „Azi-noapte, după cum am fost informați din Praga – de altfel a fost și un comunicat oficial al agenției TASS – trupele sovietice și ale celorlalte țări au ocupat Cehoslovacia. La ora 3 noaptea, un funcționar de la Ambasada Sovietică din București a adus o notă, nesemnată, pe care a lăsat-o la cancelaria Comitetului nostru Central, în care se arată istoria evenimentelor din Cehoslovacia, că acolo există elemente contrarevoluționare și față de această situație, la cererea majorității Prezidiului Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, au intervenit în această țară. Din materialele pe care le avem, trupele străine au ocupat sediul Comitetului Central, un post de radio și alte instituții. De altfel, toată Cehoslovacia a fost, pur și simplu, ocupată de trupe sovietice. Într-o convorbire cu un secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, însărcinat de Dubcek, acesta ne-a informat că cei cinci nu au nicio legătură cu Comitetul Central al Partidului din Cehoslovacia, că toată această acțiune este făcută peste capul Comitetului Central, peste capul Guvernului Cehoslovaciei, că ei nu intenționează să se adreseze celor cinci în această situație și consideră că ar fi bine ca România, care este și membră a Tratatului de la Varșovia, să facă ceva”. Din cele prezentate de Ceaușescu rezultă că el avea informații din mai multe surse, inclusiv de la un secretar

al C.C. al P.C. Cehoslovac. Cu alte cuvinte, nu doar pe linia serviciilor secrete de informații, așa cum încearcă să acrediteze Pacea.

Secretarul general al C.C. al P.C.R. nu numai că nu era preocupat să-și facă bagajele pentru a fugi din țară în cazul unei intervenții sovietice, dar a propus că „astăzi în jurul orei 10.00 să aibă loc Plenara Comitetului Central, împreună cu Guvernul” pentru „a analiza și stabili care este poziția României față de această situație”. El a ținut să precizeze că „această acțiune constituie o gravă încălcare a principiilor pe care se bazează relațiile între țările socialiste”, că „este o gravă greșeală intervenția militară în Cehoslovacia”. Toți membrii CPEX au susținut punctul de vedere formulat de Nicolae Ceaușescu.

Memoria scurtă a lui Maurer

Aici se cuvin câteva precizări, deoarece unii lideri ai PCR au făcut, după 1989, declarații incorecte. Astfel, Ion Gheorghe Maurer avea să afirme că la revenirea delegației de partid și de stat din Cehoslovacia „chiar în aceeași zi [17 august 1968], ambasadorul sovietic la București ne-a comunicat că va avea loc invazia și ne-a cerut să participăm și noi. Aici, în asemenea discuții nu se mai făceau teorii, nu se mai aduceau justificările din comunicatele de presă sau din cuvântări. Ni s-a comunicat, pur și simplu, ce avem de făcut, în calitate de membri ai Tratatului de la Varșovia. Am refuzat”⁷⁴.

Relatarea lui Maurer, făcută la mai mult de un sfert de secol de la consumarea evenimentelor, este fantezistă.

În realitate, toate pregătirile pentru invadarea Cehoslovaciei s-au făcut în secret, fără ca România, care făcea parte din Tratatul de la Varșovia, să fie informată. Nici vorbă de a fi solicitată să participe la acest act de agresiune împotriva unei țări cu care Ceaușescu tocmai semnase un tratat de prietenie. Inexactă este și afirmația lui Maurer potrivit căreia secretarul general al CC al PCR nu ar fi exprimat punctul de vedere al conducerii de partid la adunarea populară (cuvântarea a fost rostită din balconul C.C. al P.C.R.) și că „Ceaușescu s-a pus pe cuvântat. A făcut și atunci ce-l tăia capul”. Lavinia Betea, care i-a luat interviul și cunoștea realitatea (studiase documentele), l-a întrebat pe Maurer dacă nu s-a discutat în prealabil despre poziția conducerii P.C.R., iar Maurer a răspuns sec: „Nu”. Memoria i-a jucat feste fostului premier, sau el nu a vrut, sau nu a putut, în climatul de după 1989, să fie sincer. Stenograma ședinței CPEX din 21 august 1989 consemnează nu numai faptul că a avut loc o asemenea discuție prealabilă, dar și că Maurer a luat cuvântul. Cităm din intervenția sa: *„Eu sunt absolut de acord cu propunerile făcute de tovarășul Ceaușescu și cred că nu există alt drum pentru a asigura nu numai dezvoltarea liberă a României, dar și pentru a asigura socialismului prestigiul pe care îl merită în lume”*.

Ceaușescu a știut foarte bine ce face

Un alt memorialist, Alexandru Bârlădeanu, participant la ședința CPEX, menționa în 1998: „Știam că invazia este iminentă și că situația este încordată. În ședință ni s-a comunicat [de Ceaușescu] că a avut loc invazia. S-a discutat care va fi atitudinea noastră și am hotărât ce vom face. La acordul tuturor de împotrivire, s-a hotărât convocarea unei adunări populare, la care Ceaușescu să expună situația”. Bârlădeanu a formulat o rezervă: „Ce pot să mai spun este că, la adunarea populară, l-a luat limba pe dinainte pe Ceaușescu. S-a înflăcărat și s-a montat singur”⁵. Pentru o corectă informare a cititorilor, menționăm din stenograma ședinței CPEX, intervenția lui Bârlădeanu: *„Eu cred că ceea ce s-a întâmplat azi-noapte în Cehoslovacia, a aruncat masca pe care o serie de afirmații, care căutau să amortească țările socialiste. Este vorba de o mare putere împotriva căreia dacă te opui te așteaptă aceeași mare nenorocire. Această situație îl așteaptă pe oricine altul care gândește altfel și în primul*

4. Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*. Arad, 1995, p. 153 – 154. 4 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*. Arad, 1995, p. 153 – 154. 5. Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1998, p. 191. 6. Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste. Rapoarte. Cuvântări. Articole*, București, Editura Politică, 1968, p. 419.

Alexander Dubcek

rând pe noi. Consider că propunerile propuse aici de tovarășul Ceaușescu reprezintă o linie de apărare a intereselor partidului și poporului nostru. Făcând acest lucru, noi încercăm să apărăm nu numai interesele noastre, dar și interesele socialismului în toată lumea. Cele ce se întâmplă în Cehoslovacia aruncă socialismul cu 20 de ani în urmă, compromit ideile pentru care luptă popoarele, ideile socialismului”.

Ședința CPEX s-a încheiat la 8.10, iar la ora 10.00 s-a desfășurat Plenara CC al PCR la care au participat membrii Guvernului, Consiliului de Stat și alți activiști pe linie de partid și de stat. Plenara a validat punctul de vedere expus de Ceaușescu și a stabilit ca acesta să fie prezentat, de la balconul Comitetului Central, mulțimii adunată în Piață, și să fie transmisă în direct la radio și televiziune.

Așadar, Ceaușescu nu „s-a trezit vorbind”, nu a spus ce-l tăia capul, ci a expus punctul de vedere al României, pe baza celor stabilite de CPEX și în Plenara CC al PCR.

O politică externă consecventă

În fond, conducerea României era consecventă cu pozițiile anterioare, cu linia trasată încă de la Plenara CC al PMR din aprilie 1964. Referindu-se direct la situația din Cehoslovacia, menționăm că în zilele de 15 – 17 august 1968, Nicolae Ceaușescu a efectuat o vizită oficială în Cehoslovacia, prilej cu care și-a manifestat solidaritatea cu politica promovată de Alexander Dubcek. La revenire în țară, a avut loc la 17 august, ședința CPEX, în cadrul căreia secretarul general al CC al PCR a declarat: „Am constatat că Dubcek se bucură de autoritate, de sprijin, de încredere peste tot și-n general populația, muncitorii sprijină orientarea și cursul în care merg cehii”. El a apreciat că nu putea fi vorba de contrarevoluție (așa cum afirmau liderii sovietici, polonezi, unguri, bulgari, est-germani). Nicolae Ceaușescu a făcut o apreciere esențială: „Aici este vorba de o confruntare între două concepții, tovarășii, între o concepție care merge pe calea ca problemele să fie rezolvate în mod democratic, pe calea convingerii, ca să atragă poporul la revolvarea problemelor țării sale și a făuririi victoriei. De aceea, noi am considerat că în fața acestei situații nu putem sta ca simpli spectatori pentru că este o problemă deosebită și nu am stat până acum, pentru că ceea ce am făcut în ultimii ani este îndreptat în direcția aceasta” (subl. ns.).

El se referea la hotărârile adoptate de Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1967 la care s-au stabilit o seamă de măsuri vizând descentralizarea deciziilor politice și economice, acordarea unei mai mari autonomii întreprinderilor industriale. În declarațiile publice făcute la Praga, Ceaușescu a apreciat reformele inițiate de Dubcek și i-a urat succes în înfăptuirea lor.

La adunarea populară desfășurată în ziua de 21 august, după ora 12.00, Nicolae Ceaușescu a exprimat punctul de vedere al conducerii partidului și statului, condamnând ferm intervenția în Cehoslovacia. Cuvântarea sa, aplau-

dată de cei peste 100 000 de participanți, a fost puternic mediatizată pe plan internațional. Ca urmare, România s-a bucurat de o largă apreciere, inclusiv în SUA, Marea Britanie, Franța etc.

Cu acel prilej, Ceaușescu a cerut românilor să acționeze „calm și cu fermitate”, să fie gata „să ne apărăm în orice moment patria socialistă, România”⁶. În acest scop au fost luate măsuri concrete: punerea în stare de alarmă a trupelor, convocarea unor contingente de rezerviști, înființarea gărzilor patriotice înarmate etc. Totodată, s-a avut în vedere continuarea luptei și după eventuala ocupare a țării.

Convorbirile Ceaușescu - Tito

În acele zile, Ceaușescu nu s-a gândit să fugă la „P-Pekin” cum afirma Pacepa, s-a deplasat în Iugoslavia unde a discutat cu Tito despre o posibilă colaborare în eventualitatea că România ar fi fost ocupată de sovietici și aliații lor. Întâlnirea a avut loc în ziua de 24 august în localitatea Vîrșeț. Redăm câteva extrase din stenograma convorbirii.

CEHOSLOVACIA 1968

5 IANUARIE 1968. Comitetul Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia dă un vot de neîncredere secretarului general Antonin Novotny. Acesta este înlocuit cu Alexander Dubcek.

FEBRUARIE 1968. Într-un discurs ținut cu ocazia aniversării Republicii, Dubcek explică sensul schimbărilor ce vor avea loc în țară.

22 MARTIE 1968. Antonin Novotny este înlocuit din funcția de președinte al Republicii de Ludvik Svoboda.

5 APRILIE 1968. Prin „Programul de acțiune” sunt anunțate reforme majore de natură politică, economică și socială. Pentru a nu deranja Moscova s-a menționat că nu intenționează să se modifice politica externă, că Cehoslovacia va rămâne în cadrul Pactului de la Varșovia și că va menține legăturile cu URSS.

MAI 1968. Este făcută publică data Congresului Partidului Comunist – 9 septembrie, prilej cu care „Programul de acțiune” urma să fie introdus în cadrul statutului partidului.

26 IUNIE 1968. Cenzura este formal abolită în Cehoslovacia.

27 IUNIE 1968. Ludvik Vaculik publică manifestul intitulat „Cele două mii de cuvinte” exprimând opinia radicalilor care cereau aplicarea imediată a unor reforme, chiar mai ample decât cele propuse de Dubcek.

3 AUGUST 1968. Prin „Declarația de la Bratislava”, statele comuniste (URSS, RDG, Bulgaria, Ungaria, Polonia și Cehoslovacia) își afirmă fidelitatea față de marxism – leninism și față de lupta împotriva ideologiei burgheze și a forțelor anticomuniste.

20 - 21 AUGUST 1968. Cehoslovacia este invadată de trupele Pactului de la Varșovia, cu excepția celor ale României și Albaniei. „Primăvara de la Praga” era înfrântă.

Nicolae Ceaușescu: *În ce privește eventualitatea unei intervenții din partea lor, noi am luat hotărârea unanimă, a întregului Comitet Central de a respinge cu armele orice încercare de pătrundere pe teritoriul țării noastre. Ne dăm seama că raportul de forțe nu e chiar egal ca să zic așa. Dar considerăm că nu există altă posibilitate, dacă se va ajunge acolo. Însă dorim și vom acționa ca să excludem această eventualitate. Dar, după cele întâmplate în Cehoslovacia, se pare că oamenii aceștia nu mai au niciun fel de judecată ...*

Dorim și vom acționa în direcția de a face totul să nu se ajungă aici, dar nu depinde de noi. Dacă ar depinde de noi, lucrurile ar fi simple. În acest sens, noi avem în vedere, dacă se ajunge în această situație, să avem legături mai strânse cu dv. dacă veți fi de acord, să vedem ce gândiți și dv., dacă e bine cum gândim noi și contăm într-o anumite măsură pe o poziție mai activă, de sprijin a chinezilor.

„În ce privește eventualitatea unei intervenții din partea lor, noi am luat hotărârea unanimă, a întregului Comitet Central de a respinge cu armele orice încercare de pătrundere pe teritoriul țării noastre. Ne dăm seama că raportul de forțe nu e chiar egal, ca să zic așa. Dar considerăm că nu există altă posibilitate, dacă se va ajunge acolo. Însă dorim și vom acționa ca să excludem această eventualitate. Dar, după cele întâmplate în Cehoslovacia, se pare că oamenii aceștia nu mai au nici un fel de judecată ...”. Din discuțiile lui Ceaușescu cu Tito.

Iosif Broz Tito: *„E de înțeles că Marea Neagră o pot bloca cu totul pentru noi. Prin Marea Neagră nu vom putea primi ajutoare. Aici aveți spatele frontului. Acum e altă problemă: problema dacă vă strămtorează pe dv. și veți trece frontul în Iugoslavia, cu echipament militar cu tot. Dacă veți veni cu echipament militar aici nu veți putea opune rezistență. Aici noi vom opune rezistență. Atunci, vă vom accepta ca militari, însă armamentul pe care îl aveți trebuie lăsat. Mă înțelegeți ce am în vedere, că URSS să nu ne atace și pe noi. Să nu-i dăm pretext”.* (subl.n.s.)

Din aceste documente – care nu erau destinate publicității și nici nu au fost difuzate în timpul vieții lui Nicolae Ceaușescu – rezultă limpede că problema esențială era de natură politică, și anume solidarizarea cu reformele efectuate în Cehoslovacia, dezavuarea intervenției militare în această țară, decizia conducerii României de a rezista cu arma în mână în cazul unei agresiuni externe.

Documentele atestă faptul că Nicolae Ceaușescu nu numai că nu intenționa să fugă din țară (cum afirmă Pacea, care nici nu menționează întâlnirea de la Vîrșeț), ci era hotărât să organizeze și să conducă lupta de rezistență împotriva unei invazii sovietice. El i-a solicitat sprijin lui Tito, ca în caz de înfrângere să organizeze lupta de pe teritoriul Iugoslaviei, dar interlocutorul i-a declarat limpede că în eventualitatea în care armata română s-ar retrage pe teritoriul țării sale, aceasta va trebui să depună armele, iar oamenii politici vor fi tratați după normele internaționale ale neutralității (adică nu vor putea desfășura nicio activitate politică).

Pacea a preferat să acrediteze ideea că Ceaușescu era un fricos, preocupat doar de viața sa, fiind gata să lase de izbeliște țara în fruntea căreia se afla. Acest scenariu, lansat de Pacea în 1987, a fost vehiculat și-n zilele de 22 – 23 decembrie 1989, când mass – media internă și internațională susținea că Ceaușescu ar fi fugit departe de țară, în Iran, China sau Coreea de Nord.

Prin cărțile și prin interviul său, Pacea a urmărit să arunce în derizoriu un moment important și pozitiv din istoria României și să-l ridiculizeze pe Ceaușescu. În urmă cu 20 de ani, asemenea alegații păreau credibile, deoarece documentele nu fuseseră publicate pentru ca cititorii să-și formuleze propriile puncte de vedere.

Acum, în 2009, ar fi fost de așteptat ca el să ceară scuze cititorilor și ascultătorilor (cărțile sale au fost difuzate, în serial, de postul de radio **Europa Liberă**), dar nu a făcut-o, și vine cu aceleași „gogoși” umflate. Dacă Pacea s-a menținut pe linia minciunilor și a dezinformării (specifice securiștilor), interlocutoarea sa avea datoria să se informeze, să citească documentele publicate, să încerce să restabilească adevărul și nu să popularizeze minciuna și dezinformarea.

IMPOSTORII

CORNEL CONSTANTIN ILIE

Din antichitate până în zilele noastre, istoria a fost „animată” de tot felul de personaje. În această multitudine de „caractere” și-au găsit locul și impostorii. Și numărul lor nu a fost deloc mic. Povestea impostorilor este până la un anumit punct asemănătoare: indivizi provenind din diferite medii sociale și profesionale, profitând de circumstanțele neclare ale dispariției unor personaje cu „sânge albastru” și-au asumat identitatea acestora încercând să obțină avantaje cât mai mari de pe urma șiretlicului. Au mai contribuit la „lansarea” impostorilor și anumite circumstanțe politice și sociale (situații de criză, răzmerițe etc.), existența unor susținători din umbră care își urmăreau propriile interese și îndeosebi credulitatea oamenilor. Fiecare și-a avut propriul său destin; prea puțini au reușit să aibă succes în demersul lor.

Nero

Falsul Bardia

Unul din primele cazuri de impostură la cel mai înalt nivel provine din Persia Antică.

Cirus cel Mare a lăsat cu limbă de moarte guvernarea unor provincii ale imperiului fiului său Bardia (Smerdis), tronul revenindu-i celui-lalt fiu, Cambise al II-lea. Nu se știe exact din ce motive (dacă ar fi să ne luăm după Herodot, din invidie), acesta a ordonat asasinarea lui Bardia, lucru ce a fost ținut secret. Așa se face că la începutul anului 522 î.H., apare un personaj care pretinde că este Bardia și se proclamă rege. Is-

toricii antici îi dau mai multe nume: Gaumata, Oropastes, Sphendadates. Tot Herodot relatează că uzurpatorul, care era un preot (mag), profitând de faptul că poporul se săturase de conducerea despotică a lui Cambise, a găsit foarte mulți susținători. Regele a pornit o campanie împotriva lui, dar a murit pe neașteptate; înainte însă a recunoscut că și-a ucis fratele, arătând că rivalul său actual este un impostor. Era însă prea târziu. Acesta fusese deja acceptat ca rege și avea să conducă Imperiul Persan pentru câteva luni. În toamna lui 522 î.H. a fost asasinat, conducerea fiind preluată de Darius I.

Falșii Nero

Circumstanțele neclare ale morții lui Nero (care, în ciuda opiniei generale, a fost un conducător iubit de mulți dintre supușii săi) a creat terenul propice pentru ca diverși impostori să încerce să-l „readucă” la viață pe ultimul reprezentant al dinastiei Iulia Claudia.

Primul impostor (fie un sclav din Pont sau un plebeu din Italia, după cum spune Tacitus) și-a făcut apariția în Grecia, în anul 68, strângând în jurul lui un grup de dezertori. Cu aceștia a plecat pe mare (destinația rămâne incertă), dar fiind prinși de

o furtună au naufragiat pe insula Kythnos, cunoscută ca o importantă bază a piraiților. „Nero” s-a apucat și el de piraterie, jefuind vasele comerciale și atrăgându-i în armata sa pe scalvii eliberați. Și cum nu mai era de glumit cu acest impostor, ale cărui forțe armate creșteau încet, dar sigur, împăratul Galba I-a desemnat pe Calpurnius Aspernas să înlăture pericolul. Aspernas a aflat de la căpitanii pe care impostorul încercase să-i atragă de partea sa unde se află Falsul Nero, i-a luat corabia cu asalt, l-a prins și l-a executat, expediindu-i capul la Roma.

Au trecut ani buni până să-și facă apariția cel de-al doilea impostor, când la conducerea Romei se afla Titus. Falsul Nero (al doilea), pe numele lui Terentius Maximus, este din părțile Asiei, seamănă din punct de vedere fizic cu Nero și cântă la liră, asemeni împăratului. Acestea au fost suficiente motive ca să-și găsească o mulțime de suporteri în Partia. Chiar regele Artabanus al III-lea este dus în eroare și se gândește să-i ofere ajutorul său. Impostorul este dat însă repede în vileag și executat.

Deja se scurseseră două decenii de la moartea lui Nero, când apare al treilea impostor. Spune Suetonius: „În sfârșit, douăzeci de ani mai târziu, pe când eram tânăr, când apărură unul de o condiție nesigură care se dădea drept Nero, numele lui fu atât de bine primit de parți, încât aceștia îl sprijiniră mult și numai cu greu fu predat romanilor”. Altceva despre acest ultim Fals Nero nu se cunoaște.

Falsul Mihail al VII-lea

În anul 1078, împăratul bizantin Mihail al VII-lea este detronat de Nikeforos al III-lea; acesta va fi la rândul lui înlocuit de Alexios I Comnenul, în 1081. Imperiul este în criză, situație de care profită Robert Guiscard, care declanșează o campanie împotriva Bizanțului. Motivul: chiar detronarea lui Mihail al VII-lea, cu

Robert Guiscard (așezat) alături de fratele său Roger

care negociase cu câțiva ani în urmă o alianță matrimonială (fiul împăratului urmând să se căsătorească cu fiica lui Guiscard). Mihail, între timp, se călugărise și se afla la Constantinopol, unde ocupa o înaltă funcție bisericească. Iar planurile lui de viitor nu se prea potriveau cu cele ale cuscruului său. Numai că Guiscard avea să primească un ajutor neașteptat, în momentul în care Mihail își schimbă planurile și hotărăște că își vrea tronul înapoi. Numai că acesta nu are nimic în comun cu fostul suveran, în afară de faptul că și el fusese la un moment dat călugăr.

Raictor era numele celui pe care Guiscard l-a „mirosit” că este un impostor (ar fi fost culmea să nu-și cunoască viitorul cuscru!). A hotărât însă să-l folosească pentru a-și atinge scopul. El îl are acum pe „Mihail”, pe care trebuie să-l îmbrace din nou în purpură. Și își convinge comandanții militari să-l urmeze în realizarea acestui plan. Raictor este tratat cu toate onorurile acordate unui împărat; nici măcar faptul că unul din ambasadorii lui Guiscard îl demască pe impostor, afirmând că l-a văzut pe Mihail la Constantinopol, nu-l fac pe conducătorul normand să renunțe la plan.

Sunt mulți însă cei care nu intră în acest joc. La Dyrrachium, Guiscard

cere deschiderea porților cetății pentru împăratul Mihail. Când soldații îl văd pe Raictor încep să-și bată joc de el și refuză să-l primească, ceea ce-l determină pe Robert Guiscard să înceapă un lung asediu.

Raictor avea să dipară la fel de repede cum a apărut. Ultimele referiri la el sunt făcute în momentul în care Guiscard poartă convorbiri cu venețienii. După care se „evaporă” fără urmă. Probabil că, dovedindu-și inutilitatea, a fost redus la tăcere.

Tile Kolup

În 1284 în orașul Köln își face apariția un personaj care susține că este nimeni altul decât împăratul Frederic al II-lea. Numai că suveranul (ultimul din dinastia Hohenstaufen) încetase din viață cu 34 de ani în urmă. Este adevărat că existaseră anumite zvonuri care susțineau că acesta nu murise și că se pregătea să revină la tron. Prima tentativă a ieșit prost pentru impostor: lumea a râs de el și a fost alungat din oraș. Și-a încercat apoi norocul la Neuss, unde a găsit mai mulți suporteri, cu precădere printre adversarii lui Rudolf de Habsburg. Tile Kolup, căci acesta era numele impostorului, și-a luat rolul în serios: a emis documente oficiale, care purtau sigiliul lui Frederic al II-lea (desigur fals) și s-a apucat să-și organizeze o curte imperială în orașul Wetzlar. „Domnia” nu a durat prea mult. Spre sfârșitul anului 1285 a fost prins de Rudolf, judecat, condamnat la moarte și ars pe rug.

Lambert Simnel

În Anglia anulului 1487, abia ieșită din Războiul celor două Roze, Henric al VII-lea domnește de doi ani. Un eveniment neașteptat este însă pe cale să arunce țara într-un nou război civil. Pentru că preotul Roger Simon răspândește vestea că este tutorele contelui de Warwick, nepotul fostului rege Eduard al IV-lea. Că micuțul în vârstă de doar 10 ani a

reușit să scape din Turnul Londrei și să reclame tronul Angliei.

Simon găsește sprijin în tabăra familiei York și la guvernatorul Irlandei, contele de Kildare, care îi oferă ajutor militar pentru a-l detrona pe Henric. Între timp, copilul, pe numele lui adevărat Lambert Simnel, est încoronat ca rege al Angliei, în catedrala din Dublin, sub numele de Eduard al VI-lea.

Henric al VII-lea reacționează și îl scoate pe adevăratul conte de Warwick din Turnul Londrei, viu și nevătămat, dovedind astfel că Simnel este un impostor. Povestea mersese însă prea departe pentru a putea fi oprită atât de ușor. De partea pretendentului trecuseră și alți nobili, în frunte cu contele de Lincoln, care reușește să angajeze 2 000 de mercenari din Burgundia pentru cauza lui „Eduard al VI-lea”. La rândul lui, regele Angliei își strânge armata, pregătindu-se de inevitabila confruntare. Aceasta are loc pe 16 iunie 1487, la Stoke Field și se încheie cu victoria lui Henric al VII-lea. Mai mulți conspiratori își pierd viața în timpul bătăliei, alții reușesc să fugă. Roger Simon scapă cu viață (pentru că era preot), dar este condamnat la închisoare pe viață. Cât despre Simnel, acesta este iertat de rege (în fond, fusese doar o marionetă) și îi este dată o slujbă la bucătăria regală.

Perkin Warbeck

În 1491 apare o nouă amenințare pentru Henric al VII-lea: un tânăr care susține că este Richard de Shrewsbury, duce de York, unul din cei doi fii ai regelui Eduard al IV-lea, care fuseseră închiși în Turnul Londrei. Povestea lui este aproape identică cu aceea a lui Simnel. Numele adevărat al impostorului în vârstă de 17 ani este Perkin Warbeck, fiul unui funcționar din Tournai. Și el caută ajutor în Irlanda, însă fără succes. Are mai mult noroc în Burgundia, unde domnea Margareta, sora

ALȚI IMPOSTORI ȘI... IMPOSTOARE

Aurora Florentina Magnusson (1817 – 1885) – a susținut că este fiica necunoscută a regelui Gustav al IV-lea al Suediei și a reginei Frederica de Baden.

Maria Pia de Sajonia (1907 – 1995) – a afirmat că este fiica nelegitimă a regelui Carlos I al Portugaliei.

Anna Gyllander (1633 – ?) – a susținut că este regina Christina a Suediei.

Sigurd Slembe (? – 1139) – în calitatea de „fiu” al regelui Magnus al III-lea, a reușit chiar să ajungă pe tronul Norvegiei.

Karl Wilhelm Naundorff (? – 1845) – l-a „personificat” pe prințul Ludovic – Carol (foto), fiul regelui ghilotinat Ludovic al XVI-lea și al Mariei Antoaneta. De altfel, numărul celor care s-au prezentat la un moment dat drept „Ludovic al XVII-lea” a fost în jur de 30!

lui Eduard al IV-lea; de asemenea este primit la curtea lui Maximilian I, unde este numit „regele Richard al IV-lea al Angliei” și îl desemnează ca succesori pe suveranul romano-german!

În 1495, cu puțini oameni puși la dispoziție de Margareta de Burgundia, Warbeck debarcă în Anglia. Forțele sale sunt însă repede puse pe fugă de trupele lui Henric al VII-lea, astfel că impostorul se retrage în

Perkin Warbeck

Irlanda (unde încearcă fără succes să ocupe cetatea Waterfront), apoi în Scoția. Aici este primit de regele Iacob al IV-lea care, ca orice scoțian care se respectă, este dispus în orice moment să „irite” Anglia. Astfel că pe lângă ajutor militar, este de acord să-și mărite nepoata – Catherine Gordon – cu Perkin Warbeck. În

toamna anului următor, cu ajutorul suveranului scoțian, Warbeck atacă Anglia, dar nici de această dată nu are succes. Iacob este nevoit să încheie pace cu Henric al VII-lea și să-l alunge pe pretendent. Acesta se retrage în Irlanda, dă un nou atac eșuat asupra cetății Waterfront înainte de a fugi din fața unei flotile engleze.

Perkin nu era omul care să renunțe ușor la planurile sale. În 1497 debarcă din nou în Anglia, reușind să câștige simpatia și ajutorul locuitorilor din Cornwall. Henric al VII-lea trimite armata împotriva impostorului, care își abandonează oamenii și fuge. Este capturat la o mănăstire din Hampshire, după care este dus în Capitală și închis în Turnul Londrei. A reușit să evadeze, dar a fost prins și spânzurat (23 noiembrie 1499).

Falsul Dimitri I

Acesta este primul dintre cei trei impostori care au susținut că sunt țareviciul Dimitri, fiul cel mic al lui Ivan cel Groaznic, care fusese asasinat în 1591. Falsul Dimitri a apărut în scenă pe la 1600 susținând că este moștenitorul legitim al tronului și că a scăpat cu viață după ce mama sa, aflând de tentativa de asasinat pusă la cale de Boris Godunov, a reușit să-l ascundă într-o mănăstire. Ulterior, a fugit în Polonia unde a intrat în slujba familiei Wisniowiecki.

Falsul Dimitri I întâlnindu-se cu regele
Poloniei Sigismund al III-lea

De altfel, primii care s-au grăbit să-l susțină pe Falsul Dimitri au fost nobilii polonezi; chiar și regele Sigismund al III-lea Vasa l-a primit la curtea de la Cracovia. Impostorul a cerut mâna unei fete dintr-o familie nobilă – Mniszech (promițând ca dotă câteva teritorii importante rusești, printre care Pskov, Smolensk sau Novgorod) și chiar s-a convertit la religia catolică, pentru a obține susținerea iezuiților din Polonia. Falsul Dimitri și-a găsit o serie de suporteri și în Rusia, a format o mică armată și a pornit asupra Moscovei. De un mare ajutor însă i-au fost cazacii din sudul Rusiei, dușmani declarați ai țarului Boris Godunov, care s-au alăturat pretendentului. Drumul asupra Capitalei a fost marcat de câteva confruntări cu armata, dar moartea neașteptată a lui Boris Godunov, pe 13 aprilie 1605, avea să grăbească lucrurile în favoarea Falsului Dimitri. Armata a trecut de

partea sa, la fel și boierii, care l-au arestat pe abia proclamatul țar Feodor al II-lea și apoi l-au ucis. Pe 20 iunie, Falsul Dimitri intra în Moscova, iar peste o lună de zile era uns de către patriahul Ignatius, sub numele de Dimitri al II-lea.

În scurta sa domnie Dimitri nu a apucat să aibă cine știe ce realizări. Concesiunile făcute Poloniei și bisericii catolice i-au grăbit sfârșitul. Trupele leșești care se aflau în Moscova și se dedau frecvent la crime și jafuri au dus la nemulțumirea populației; faptul că la căsătoria cu Marina Mniszech aceasta nu s-a convertit la ortodoxism (așa cum era tradiția) a mâniat biserica. Astfel că, boierii în frunte cu Vasili Șuiski, au început să comploteze împotriva lui Dimitri. Pe 17 mai 1606 conspiratorii au atacat palatul țarului; acesta a încercat să fugă pe o fereastră, dar în cădere și-a rupt piciorul, a fost ajuns de un atacator care l-a împușcat mortal. Se

spune că trupul său a fost incinerat și cenușa trasă cu un tun asupra Poloniei. Care era însă adevărata identitate a lui Dimitri? În legătură cu acest lucru există două variante. Prima a fost cea lansată de Boris Godunov și anume că ar fi un călugăr pe nume Grigori Otrepiev. Cea de-a doua (se pare că și cea mai aproape de adevăr) susține că ar fi fost fiul nelegitim al fostului rege al Poloniei, Ștefan Báthory. Aprecierea se bazează pe o relatare contemporană care spune că, într-un moment de furie, Dimitri însuși ar fi recunoscut acest lucru.

Falsul Dimitri II

Un alt impostor apare la scurt timp după moartea Falsului Dimitri I, în 1607. El capătă repede popularitate; Marina Mniszech, cu „binecuvântarea” tatălui său, îl recunoaște în acesta pe soțul ei, răposatul țar – impostor Dimitri al II-lea, deși asemănarea fizică dintre cei doi putea fi considerată cel puțin forțată. În aceste condiții nu este de mirare că nobilii polonezi îi acordă sprijinul Falsului Dimitri al II-lea, punându-i la dispoziție o forță armată destul de importantă. În fruntea acesteia, impostorul se îndreaptă spre Moscova, stârnind panica țarului Vasili Șuiski, mai cu seamă după ce cazacii, țărani și chiar soldații țarului se alătură în număr mare pretendentului. Tabăra este așezată la mică distanță de Moscova și se părea că rămâne doar o chestiune de zile până când noul Dimitri al II-lea avea să revină pe tron. Numai că lucrurile iau o întorsătură neașteptată. Majoritatea nobililor polonezi îl părăsesc pe Falsul Dimitri, după ce regele Sigismund al III-lea Vasa dezavuează acțiunea. În același timp, țarul Vasili Șuiski își reface forțele și, cu ajutor suedez se pregătește să atace tabăra lui Dimitri. Acesta este nevoit să fugă, deghizat în țaran și se refugiază la Kostroma, de unde va mai face o încercare nereușită de a ataca Moscova,

cu ajutorul cazacilor de pe Don. Falsul Dimitri al II-lea avea să fie ucis, pe 11 decembrie 1611, de către un prinț tătar, pe care îl jignise.

Nici nu se liniștiseră bine apele, că un nou personaj care susține că este țarevicul Dimitri apare în orașul Ivangorod. „Cariera” acestuia a fost însă foarte scurtă. Deși proclamat țar de către cazaci, Falsul Dimitri III a fost capturat de oamenii țarului și trimis la Moscova, unde a fost imediat executat (primăvara anului 1612).

Anna Anderson

Asasinarea familiei imperiale ruse de către bolșevici, dar mai ales „ceța” care a învăluit dispariția Romanovilor, a reprezentat o adevărată mană cerească pentru impostori. Este drept că nu a fost nimeni care să susțină că ar fi țarul Nicolae al II-lea sau soția acestuia, însă au existat o droaie de personaje care și-au asumat identitatea odraslelor imperiale. După cum probabil se știe, cel mai mult „per-

sonificată” a fost prințesa Anastasia. Anna Anderson a fost cea mai cunoscută dintre toate impostoarele care au susținut că sunt Marea Ducesă Anastasia. Pe la începutul anilor 20, ea a fost internată într-un spital de boli mintale din Berlin, după ce încercase să se sinucidă. Inițial a refuzat să-și decline identitatea, după care a folosit mai multe nume (printre care și pe cel de Anna Anderson), pentru ca, în 1922 să susțină că este Anastasia. Presa a preluat dezvăluirea și a făcut vâlvă în jurul personajului, chiar dacă rudele familiei imperiale ruse și foști angajați, au susținut cu fermitate că este vorba de o făcătură. De altfel, câțiva ani mai târziu, o investigație desfășurată din inițiativa unchiului Anastasiei, Marele Duce de Hesse, a scos la iveală adevărata identitate a Annei Anderson: Franziska Schanzkowska, de origine poloneză.

Falsa Anastasia nu a renunțat ușor la „identitatea” sa și a intentat un pro-

Anna Anderson

ces prin care cerea să i se recunoască apartenența la familia Romanovilor. Procesul a durat foarte mult timp, iar la sfârșitul său instanța germană i-a respins pretențiile. La zece ani de la moartea sa (1984), testele ADN au demonstrat fără echivoc că Anna, alias Franziska nu avea nimic de-a face cu Marea Ducesă Anastasia.

Marea Ducesă Tatiana ▼

Numeroși impostori au încercat să profite de pe urma tragediei de la Ecaterinburg, pretinzând că sunt unul sau altul dintre copiii ultimului țar al Rusiei.

Marea Ducesă Maria ▼

Marea Ducesă Olga ▲

Marea Ducesă Anastasia:

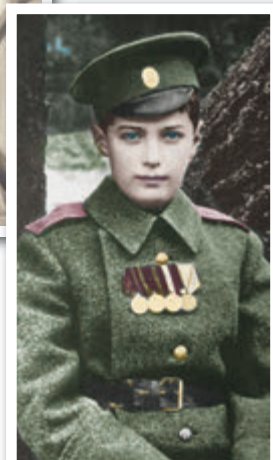
Anna Anderson
Eugenia Smith
Eleonora Krüger
Natalia Bilikhodze
Nadejda Vasilieva
Țarevicul Alexei:
Gheorghii Zudin
Heino Tammet
Michael Goloniewski

▲ Marea Ducesă Anastasia

Vasili Filatov
Joseph Veres
Marea Ducesă Olga
Marga Boodts
Marea Ducesă Maria
Ceclava Czapska
Marea Ducesă Tatiana
Larissa Tudor
Maddess Aiort
Michelle Anches

Marele Duce Alexei ▼

Alți impostori:

Anatoli Ionov („fiul” Anastasiei), Michael Gray („fiul” lui Alexei), Suzanna Catharina de Graaff (a cincea „fiică” a țarului Nicolae al II-lea și a țarinei Alexandra).

O sărbătoare sportivă:

Sborurile lui Pégoud

Nici nu se putea ca omul care a ajuns să stăpânească văzduhul până într-atâta încât să-și bată joc de el, el să nu apară și în Capitala noastră. Pégoud a sburat în București, la 16 și 17 Noiembrie. Era o zi de toamnă frumoasă, ca toate acele zile cari vin după timp urât. Aerodromul de la Băneasa era plin de lume. Și pe când privirile îmi rătăceau printre fel de fel de chipuri unele cunoscute, altele necunoscute, gândurile mă purtau cu câțiva ani în urmă.

Pégoud în mijlocul unor aviatori români

Looping-ul lui Pégoud

Era tot pe acest câmp: Blériot izbutise să stăpânească văzduhul cu pasărea lui. Aerodromul era plin de lume. Parcă îl vedeam pe Blériot, urcându-se pe mașina lui, sfios, cu oarecare frică, plutind la 50 – 40 de metri deasupra noastră. Gândurile-mi fură tăiate de sbârâitul supărător al aparatului lui Pégoud.

Câțiva pași pe pământ, și pasărea se ridică în văzduh, cu eleganță... Nicio senzație nouă. O... îl văzusem pe marele nostru Vlaicu ridicându-se de atâtea ori cu aceeași eleganță, îl văzusem făcând acolo sus, unde abia se mai putea zări, rotocoale de vultur. Aceiași mulțime încremenită, îi urmărea rotocoalele îndrăznețe. Aceleași țipete de femei despicau liniștea, când pasărea se lăsa într-o aripă, de credeai că în acea clipă se prăvălește la pământ, făcându-se pulbere. Și mă gândii la Bănești, locul unde scumpul nostru aviator își găsisse moartea strivit sub aparat și la ținta ultimei sale călătorii. Ce fericit m-aș fi simțit să-l știu și pe el, aici amestecat în atâta lume, asistând la o sărbătoare ca aceia pe care ne-o oferă Pégoud.

Mă gândii și la surprizele pe care le rezervă soarta. Până acum câteva luni Pégoud era un nume necunoscut chiar celor de acasă. Profesorul său, Blériot, din spirit de prevedere nu-i încredința cu inima întreagă aparatul, nici chiar pentru sborurile obișnuite. Și iată-l pe Pégoud, într-o bună dimineață, la o oră la care pe aerodrom nu se găseau decât mecanicii, încredințându-și puținele sale hârtii de valoare unui prieten, convins mai dinainte că experiența pe care o încerca putea să-i fie fatală. *Looping*-ul cum s-a obișnuit și la noi a spune la tumbelul lui Pégoud, a reușit. Aviatorul era fericit, nu însă și profesorul său care nu voia să creadă spuselor elevului său și-a puținilor asistenți ai acelei experiențe. *Looping*-ul a fost reluat, de data aceasta în fața unui public de arbitri, în cap cu Blériot – și-a reușit și a doua oară.

De atunci Pégoud a mers din succes în succes. Lucrul care cu o zi înainte părea de neînțeles, se execută la intervale scurte în centrele cele mai variate ale Europei, unde lumea voia să vadă pe acest monument al energiei și al siguranței de sine. Numele lui Pégoud trece din gură în gură și fiecare

se simte onorat să-l pronunțe: un semen al nostru a reușit să câștige văzduhul, să dispună de cârma așa de fragilă a aeroplanului în voie și să spintece aerul cu îndrăsneala unui cuceritor.

Un pilot sigur pe sine!

Cade!... isbucni o voce femeiască lângă mine.

Mi-am aruncat ochii sus. Pégoud se rostogolește în aer ca o jucărie.

Toate gurile amuțiseră. Toate suflările înghetaseră. Mii, ochii erau pironiți în văzduh, urmărind jocul nebunesc al celui ce-și bătea joc de tăriile văzduhului.

Încă un rotocol, după alte 4 – 5, și Pégoud, asigurat în suflet că ne comunicase și nouă siguranța ce-o avea în aparat și cârmă, se lasă în sbor picant, cu botul aparatului perpendicular pe pământ.

El sare voios din mașină unde fusese prins de frânghii și atinge satisfăcut zecile de mâini ce-i răsar din toate părțile, în vreme ce lumea de la peluză îl aclamă sgomotos.

Din locul în care mă aflu aud cum Pégoud, răspunde Regelui la întrebarea ce i-o pusese despre impresia ce a avut-o în sbor:

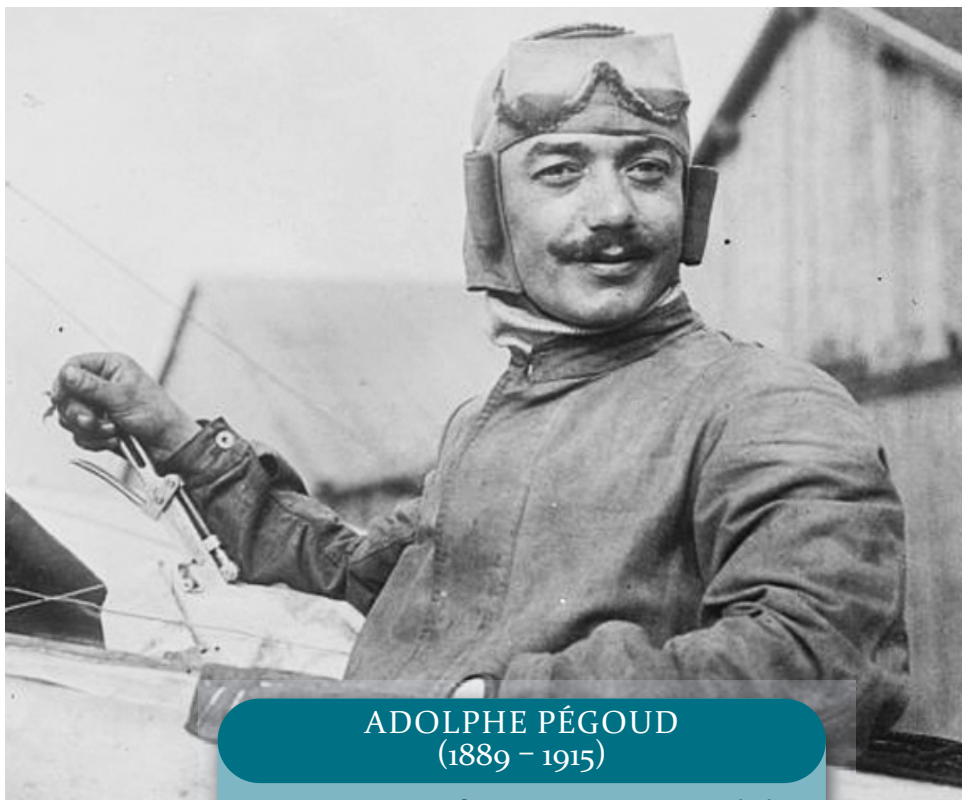
Am simțit, Maiestate, complectă siguranță pe mine!

Ce vorbe mari a spus Pégoud, pentru noi, ceștilalți cari trăim pe pământ cu siguranța înzecită a persoanei noastre dragi și nu știm să dăm dovadă de atâta stăpânire de noi! După ce a efectuat sborurile de la 16 și 17 Noiembrie, Pégoud a fost sărbătorit după cum merita, ca un adevărat virtuos al aviației. Liga Națională Aeriană, în cap cu președintele ei, principele Valentin Bibescu, a dat în onoarea lui Pégoud un banchet la care au asistat pe lângă obișnuiții Ligei și aviatorul Bonnier care – se știe – continuă raidul aerian Paris – Cairo, început de Daucourt. S-au schimbat cu ocazia aceasta cuvinte de laudă la adresa aviatorilor francezi și români, cuvinte binecuvântate pe care toată lumea le aprobă.

Pégoud a părăsit Capitala în seara de 18 Noiembrie. În Gara de Nord unde îl conduseseră prietenii, la un ultim pahar de șampanie, am putut sta de vorbă câteva clipe cu aviatorul care a electrizat într-un timp atât de scurt întreaga lume, și cu această ocaziune Pégoud mi-a exprimat satisfacția ce a simțit în țara noastră unde i s-a făcut o primire atât de frumoasă, și – adăugăm noi – destul de modestă față de sărbătoarea pe care ne-a oferit-o.

Mi-a exprimat apoi uimirea ce a avut-o că a găsit în România un corp de aviatori atât de select.

Aviatorii dv. – îmi spunea Pégoud – egalează în mânuirea

ADOLPHE PÉGOD
(1889 – 1915)

A intrat în armata franceză în 1907 și s-a dedicat rapid aviației. A fost pilot de încercare pentru cunoscutul aviator Louis Blériot. Și-a dobândit faima după ce a executat, pe 21 septembrie 1913, ceea ce a fost considerat primul *looping* din istorie, cu un avion Blériot model XI.

Reușita sa a fost intens mediatizată și din acest motiv i s-a acordat întâietatea acestei îndrăznețe manevre deși, cu doar 12 zile mai înainte

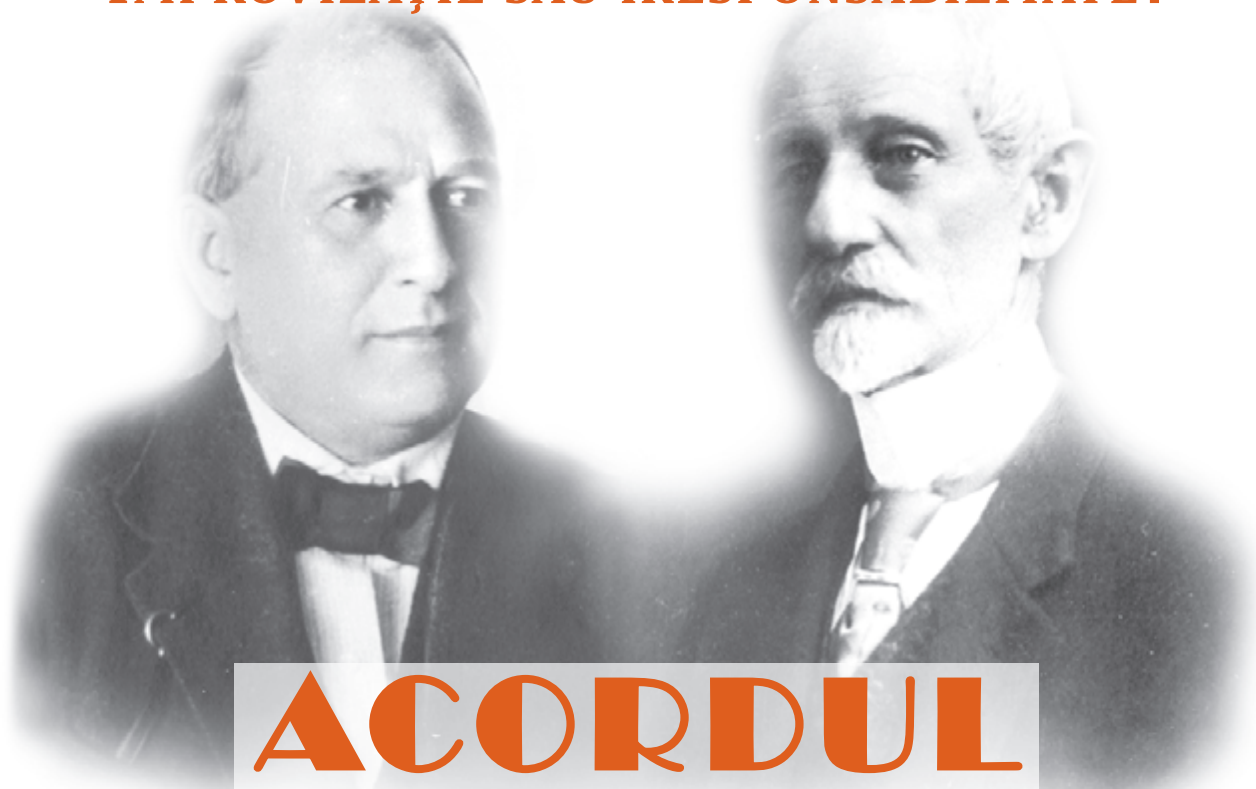
pilotul rus Piotr Nesterov executase *looping*-ul cu un avion Nieuport IV, pe un aeroport de lângă Kiev.

Pégoud este cu siguranță primul pilot care a executat un salt cu parașuta din avion. A luptat în aviația franceză în timpul Primului Război Mondial, având mai multe victorii împotriva germanilor. A murit pe 31 august 1915, după ce avionul său a fost doborât în timpul unei misiuni.

aparaturilor și îndrăsneală pe piloții de frunte din Occident. Vorbind astfel, Pégoud, făcea, desigur, aluzie la sborurile executate cu prilejul prezenței sale în București, de aviatorii Poli Vacas și căp. Popovici, cari în adevăr au uimit prin temeritate.

(România Ilustrată, nr. 2/decembrie 1913)

IMPROVIZAȚIE SAU IRESPONSABILITATE?

ACORDUL

Alexandru Averescu – Cristian Racovski (MARTIE 1918)

ALEXANDRU MURAD MIRONOV

După încetarea operațiilor militare pe frontul de Est, în urma încheierii armistițiului dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale la Brest-Litovsk, act parafat la 22 noiembrie/5 decembrie 1917, negocierile de pace au debutat în aceeași localitate după numai câteva săptămâni.

Un motiv aparent minor

Deși România nu dorise să ceară pace, situația militară în care s-a găsit (armata română s-a văzut nevoită să susțină singură un front imens, orice legătură terestră cu țările Antantei fiind tăiată) i-a impus acceptarea armistițiului, mai ales că armata rusă de pe frontul românesc devenise mai degrabă o noțiune teoretică, decât o realitate faptică. Acesta s-a dorit separat de cel rusesc și a fost semnat la Focșani la 26 noiembrie/9 decembrie 1917.

Însă nu evoluția internațională a contat, ci evenimentele petrecute în cele două părți ale Mol-

dovei istorice. Au izbucnit incidente, în care trupele române, aflate în legitimă apărare, au făcut uz de forță pentru a proteja bunurile și interesele naționale sau pentru a menține ordinea.

Totuși, ruptura dintre cele două guverne s-a produs aparent dintr-un motiv minor. Partea rusă a acuzat conducerea militară română că a dezarmat și ținut prizonier Regimentul 194 din cadrul Diviziei 49 „revoluționare”¹. Ulterior, Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, va califica aceste afirmații drept „pură invenție”. Telegrama rusească se încheie însă într-un ton amenințător: „Sovietul Comisarilor Poporului cere guvernului român să elibereze pe cei ares-

Alexandru Murad Mironov.
Asistent universitar la Facultatea de Istorie, Universitatea din București; cercetător științific III în cadrul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, Academia Română. Doctor în istorie.

tați, să pedepsească pe cei care au recurs la arestări, acțiuni ilegale și scandaloase ale autorităților române și să garanteze că asemenea fapte nu se vor mai repeta. Neprimirea unui răspuns la această solicitare a noastră în decurs de 24 ore va fi apreciată ca o nouă ruptură și atunci vom lua până la cele mai severe măsuri militare⁴².

Corespondența de mai sus este datată 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918. A doua zi, ministrul plenipotențiar al României la Petrograd, Constantin Diamandy, era arestat din ordinul președintelui Consiliului Comisarilor Poporului, V.I. Lenin, împreună cu întreg personalul diplomatic afectat Legației României și cu membrii misiunii militare române. Revoltați de un asemenea tratament, fără precedent în istoria relațiilor internaționale moderne, șefii misiunilor diplomatice acreditate în capitala Rusiei, reprezentând atât țările aliate, cât și pe cele neutre, s-au prezentat *in corpore* la Smolnii, fiind primiți în audiență de însuși Lenin. Prin vocea decanului corpului diplomatic, ambasadorul Statelor Unite, Davis-Rowland Francis, au cerut eliberarea imediată a colegului lor român, lucru care s-a și petrecut două zile mai târziu.

„Fărădelegile” românilor

La nici două săptămâni după aceste evenimente, guvernul sovietic decidea ruperea relațiilor diplomatice cu Regatul României. Desigur, nu doar micile incidente care se produceau cu ocazia retragerii trupelor rusești au dus la acest deznodământ. Între timp, noi evenimente se petrecuseră, cele dintre Prut și Nistru fiind decisive. Motivele, inclusiv cel mai important – intrarea trupelor române în Basarabia, sunt enumerate în documentul oficial al Sovnarkomului³: atacarea „republicii ruse”, „răpirea Basarabiei”, repressiuni împotriva revoluționarilor – pe scurt „fărădelegi”. Ca urmare, relațiile diplomatice erau considerate ca rupte, diplomații români expulzați, iar tezaurul român confiscat, până la venirea la putere a poporului român⁴, moment ce, la 90 de ani de la evenimente, pare a se lăsa încă așteptat. În lucrarea *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, cercetătoarea Ludmila Rotari adaugă și un alt motiv – mai realist – ruperii relațiilor diplomatice: Troțki ar fi procedat astfel în urma cererilor reprezentanților germani, interesați să facă presiuni suplimentare asupra guvernului român, în scopul acceptării armistițiului cu Puterile Centrale⁵.

Acordul: parafat dar neaplicat

Primele tentative de negocieri s-au produs la nici o lună de la evenimentele relatate mai sus, la inițiativa comuniștilor. Reprezentarea părții ruse nu a fost una clasică – un diplomat sau un militar, ci una tipică noului regim politic, prin delegarea de către Lenin a atribuțiilor respective organelor executive ale sovietului din Odesa, RUMCEROD⁶. Colegiul suprem autonom pentru Afacerile româno-ruse, sub președinția doctorului Cristian Racovski, în colaborare cu Sovietul frontului român și al flotei Mării Negre, autoritatea bolșevică din Odesa, adresa diverse propuneri părții române, în urma discuțiilor pe care le purtaseră cu reprezentantul României, colonelul Boyle, un apropiat al curții regale. Clauzele proiectului de înțelegere cuprindeau: retragerea armatei române din Basarabia, începând cu evacuarea Tighinei, dar păstrarea a 10 000 militari în zonă, neamsetecul românesc în afacerile interne, promisiuni pentru asigurarea aprovizionării părții române, o comisie internațională de arbitraj⁷. Guvernul român, prezidat de generalul Alexandru Averescu, a răspuns pozitiv propunerilor, cerând și eliberarea unor prizonieri, dar refuzând acceptarea primei condiții, ceea ce făcea caduc întregul document, pentru că armata română nu elibera pozițiile pe care se afla⁸. Cu o grabă remarcabilă, partea sovietică a acceptat obiecțiile românești. Deși parafat, acordul nu a fost pus în aplicare pentru că Odesa a fost ocupată de trupele germane, iar reprezentanții puterii bolșevice au fugit. La rândul ei, partea română s-a arătat dispusă să abandoneze contactul cu aceștia, imediat ce a aflat că germanii se apropiau de oraș, după cum recunoștea Constantin Argetoianu⁹.

La aproape 20 de ani de la acele evenimente, Ministerul Afacerilor Străine al României constata că din înțelegerea dintre Alexandru Averescu și Cristian Racovski nu s-a aplicat aproape nimic, întrucât partea sovietică a dispărut fizic, iar „ființă legală aceste obligații nu avuseseră vreodată”. Iar dacă nerealizarea altor obligații ce incumbau părții sovietice nu i se puteau imputa, întrucât era în imposibilitate de a le mai duce la bun sfârșit, nici măcar ostaticii români din Odesa nu fuseseră eliberați, ba chiar fuseseră transferați în Crimeea, fapt ce dusesse la protestul guvernului român¹⁰.

Ce au urmărit semnatarii?

Ce a produs brusca dispoziție a sovieticilor pentru negocieri cu românii? Simplu: eșecul tratati-

1. *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I: 1917-1934, editat de Direcția Arhivă diplomatică a M.A.E. al României și Departamentul Istoric-documentar al M.A.E. al Federației Ruse, redactor responsabil al ediției române Dumitru Preda, Ed. Enciclopedică, București, 1999, doc. nr. 5, p. 9-10.
2. *Ibidem*, doc. nr. 5, p. 10.
3. Prescurtarea denumirii, în limba rusă, a Consiliului Comisarilor Poporului, guvernul sovietic.
4. *Relațiile româno-sovietice. Documente...*, vol. I, doc. nr. 9, p. 15-16.
5. Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Ed. Enciclopedică, București, 2004, p. 50-51.
6. Lidia Pădureac, *Relațiile româno-sovietice (1917-1934)*, Prut Internațional, Chișinău, 2003, p. 25.
7. *Ibidem*, Oficiul de Studii și documentare, Ion Calafeteanu, *Relațiile româno-sovietice (1917-1940)*, 1967, f. 5. Cf. textul publicat în *Relațiile româno-sovietice. Documente...*, vol. I, doc. nr. 11, p. 19-20.
8. Vezi și Laurențiu Constantiniu, *Securitatea națională și statul sovietic. De la mesianismul revoluționar la pragmatismul lui Stalin*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul XIII, vol. nr. 46-47 (nr. 1-2/2005), p. 16-17.
9. Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. al V-lea, partea a V-a: (1918). *Anexe documentare (1916-1918)*, Editura Machiavelli, București, 1995, anexa XVIII, p. 243.
10. AMAE, Fondul 71 (1920-1944)/U.R.S.S., vol. 137, Dan Geblescu, *Relațiile dintre România și Rusia, 1917-1937*, f. 12.

11. *Relațiile româno-sovietice. Documente...*, vol. I, doc. nr. 17, p. 28.

12. Nicolae Iorga, *România contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, Editura PRO, f.a., [1999], p. 229.

13. „Regimul și ocupația Basarabiei nu priveau Odesa și se hotărâu numai între noi și Sfatul Țării din Chișinău” – Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. al IV-lea, partea a V-a: (1917-1918), Humanitas, București, 1993, p. 142. Autorul afirmă însă mai încolo că germanii i-au sugerat să „negocieze pentru România până la Nistru” – *ibidem*, p. 214.

14. *Relațiile româno-sovietice. Documente...*, vol. I, doc. nr. 16, nota nr. 1, p. 26.

15. Nicolae Iorga, *Memorii. Insemnări zilnice (mai 1917 – martie 1920). Războiul național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol. al II-lea, Editura „Națională” – S. Ciomei, f.l., f.d., p. 25.

16. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 289; Marin C. Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, 1917-1919*, Ex Ponto, Constanța, 1999, p. 83-89; Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu: militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005, p. 212-225; Emilian Bold, *Răzvan Ovidiu Locovei, Relații româno-sovietice (1918-1941)*, Casa editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 65-67.

17. Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe din război*, vol. al II-lea: 1916-1918 (Războiul nostru), Editura Militară, București, 1992, passim.

Cristian Rakovski (stânga) conducătorul RUMCEROD

velor, în prima fază, dintre Rusia și Puterile Centrale la Brest-Litovsk și reluarea ofensivei germano-austro-ungare. Racovski, surprins în drum spre Basarabia, recunoștea acest lucru într-o telegramă adresată lui V.I. Lenin: „Sosit cu sarcina de a alunga forțele române contrarevoluționare din Basarabia și de a provoca o mișcare revoluționară în România, am fost nevoit, din cauza situației catastrofale create în Sud, ca urmare a ofensivei austro-germano-ucrainene, să mă opresc la jumătatea drumului și să accept semnarea unui tratat de pace cu România, care ne asigură Basarabia”¹¹.

În ceea ce privește partea română, ea încerca să câștige timp, dar și să asigure libertatea cetățenilor români reținuți de sovietici. Nici nu se punea problema „asigurării Basarabiei” pentru ruși, pentru că, cel mai probabil, la acea dată, guvernul român nu avea o viziune clară asupra evoluției politice ulterioare. Nicolae Iorga va consemna inexistența unui politici planificate în această pri-

vință, atunci când pune responsabilitatea acordului pe seama nehotărârii generalului Averescu „asupra perspectivelor de viitor”¹².

Deși, ulterior, sovieticii au făcut uz de acest document pentru a demonstra că românii acceptaseră să „cedeze” Moldova dintre Prut și Nistru, la rândul lor nu puteau justifica delegația de putere pe care o avea Racovski. Acesta nu putea vorbi în numele guvernului central al Rusiei, care, de altfel, nu mai avea nici un fel de autoritate peste frontiera ruso-ucraineană. Nici românii nu puteau lua hotărâri care afectau soarta Basarabiei, fără aprobarea Sfatului Țării de la Chișinău, fapt recunoscut de responsabilii români ai vremii¹³. Guvernul român a căpătat competențe în ceea ce privește statutul Basarabiei abia după ce unirea sa a proclamat, la 27 martie/9 aprilie 1918, când locuitorii săi au considerat că vor avea cea mai bună soartă alături de România.

Un document cu... probleme

Documentul la care ne referim a iscat o puternică dispută în istoriografia românească contemporană, dar diplomații și politicienii vremii nu au părut foarte interesați de acesta. Mai mult, partea sovietică îl prezenta adeseori drept argument, deși oarecum auxiliar în negocierile sale.

Problemele cele mai importante cu care se confruntă cercetarea atunci când se discută despre acordul din 9 martie 1918 sunt caracterul lui neclar, precum și excesiva politizare a subiectului. Mai mult, arhiva de la Palatul Victoria nu conține exemplarul românesc al înțelegerii¹⁴, deși există numeroase trimiteri și instrucțiuni pentru negocieri. Lipsa acestuia este cu atât mai surprinzătoare, cu cât un celebru contemporan își amintea, la 13 iunie 1918, că „C.C. Arion [ministrul de

Externe în guvernul condus de Alexandru Marghiloman – n.n.] a citit actul din arhivele Ministerului de Externe prin care, față de Racovski, Averescu se îndatorase a-și scoate trupele din Basarabia”¹⁵. Deducem de aici că, în vara anului Marii Uniri, el exista încă.

Toate acestea au dus la cercetarea lui în repetate rânduri, devenind practic o obligație pentru oricine abordează istoria anului 1918¹⁶. Credem că o analiză atentă a acțiunilor principalilor actori români poate fi deosebit de relevantă în această privință.

Am apelat în special la lucrările memorialistice pentru a încerca să reconstituim atmosfera timpului. Prima problemă care apare este că memoriile generalului Alexandru Averescu nu conțin nicio mențiune despre acord¹⁷, de unde deducem că însuși autorul principal era cumva jenat de existența lui.

Ce spune Duca

I.Gh. Duca

Acest prim guvern de război al viitorului mareșal nu a avut un ministru de Externe, interimatul fiind deținut de președintele Consiliului. Pe lângă acesta, implicat în relațiile internaționale mai era și Constantin Argetoianu, ministru al Justiției și negociator al României pentru tratativele de pace separată cu Puterile Centrale. Asupra lui, foarte avizatul I.Gh. Duca arunca anatema răspunderii pentru acordul încheiat cu bolșevicii: „După câte mi s-a spus, din îndemnul lui Argetoianu, ai cărui părinți erau la Odesa, Averescu, cu o ușurință nepermisă, a încheiat cu Rumcerodul, adică de fapt cu Racovski, o convenție, în temeiul căreia [...] el se obliga să evacueze în termen de două luni

Basarabia”¹⁸. Liderul liberal ne lasă așadar să credem că doar capriciile personale ale inamicului său politic au dus la comiterea erorii. Cu câteva pagini înainte însă, caracterul său onest îndemna pe memorialist la unele precizări legate de valabilitatea izvoarelor istorice: „Voi povesti doar pe scurt desfășurarea acțiunii [guvernului] generalului Averescu, fiindcă nu o cunosc decât prin alții [...]. Fiind la Iași în contact zilnic cu Brătianu, pot spune că eram în măsură să fiu bine informat, dar țin să insist că o valoare prezintă pentru mine faptele la care am luat parte și alta cele ce le cunosc prin ceilalți [...]. Nu pot atribui valoarea istorică pe care alții sunt dispuși s-o acorde memoriilor”¹⁹. Altfel spus, însuși I.Gh. Duca introducea un element de îndoială asupra spuselor sale.

Dacă nu am cunoaște astăzi că niciunul dintre cei doi nu a știut conținutul lucrării celuilalt, în ciuda redactării lor practic simultane²⁰, am crede că Argetoianu a încercat să răspundă acuzațiilor lui Duca. Credem însă că a făcut-o indirect, replicându-i fostului său aliat politic, Nicolae Iorga, ale cărui lucrări de factură memorialistică văzuseră deja lumina tiparului, deoarece „a simțit desigur îndemnul de a prezenta versiunea sa personală cu privire la aceleași evenimente”²¹. Marele istoric recunoaște însă că era „mai legat de dl Duca, pe care îl cunoșteam de la timidele lui debuturi parlamentare și de la care-mi luam de obicei informațiile la București”²². Nu vedem niciun motiv pentru care această legătură să nu fi continuat și la Iași, deși, în *Memoriile* sale, într-o notiță din data de 22 ianuarie 1918 (probabil stil vechi), se plânge că „Duca a uitat cu totul drumul casei mele”²³. Patru zile mai târziu însă, spre satisfacția autorului, liderul liberal revenise, iar pe 19 februarie era tot acolo, deși funcția sa ministerială încetase.

Viitorul prim-ministru al lui Carol al II-lea, între 1931 și 1932, nu pomenește nicăieri de implicarea celui ce îi va fi coleg la Ministerul de Finanțe în redactarea documentului de la începutul lunii martie 1918, dar insistă asupra unor interese ale acestuia în orașul de la Marea Neagră: „dl C. Argetoianu, pe care-l zărisem numai în treacă, dar a cărui activitate la Odesa, organizând fronda, și contra regelui, îmi era cunoscută”²⁴ – probabil prin intermediul lui I.Gh. Duca, am adăuga noi. Tema va reveni însă în *Memorii*, unde se va fi simțit obligat să noteze enigmatic, la 15 februarie 1918 (stil vechi): „Foile liberale atacă pe Argetoianu [...] pentru atitudinea revoluționară de la Odesa, cu Racovski”²⁵.

18. I.Gh. Duca, *Amințiri politice*, vol. al III-lea: [1917-1919], Ion Dumitru-Verlag, München, 1982, p. 75.

19. *Ibidem*, p. 67.

20. Responsabilul ediției din 1994 preciza că I.Gh. Duca și-a scris *Memoriile* „în lunga și frământata perioadă de opoziție a Partidului Național-Liberal (noiembrie 1928 – noiembrie 1933)” – idem, *Memorii*, vol. al IV-lea: *Războiul*, partea a II-a: (1917-1919), ediție de Stelian Neagoie, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 5.

21. Acestea au fost publicate pentru prima dată în 1982, în Germania, deci multe zeci de ani după decesul protagoniștilor. În schimb, Argetoianu ar fi făcut-o „la bătrânețe, în anii 1930-1940” – Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amințiri din vremea celor de ieri*, vol. I, partea I: *Până la 1888*, ediție și postfață de Stelian Neagoie, Humanitas, București, 1991, p. 5.

22. Andrei Pippidi, *O „comedie umană” românească*, în idem, *Despre statui și morminte. Pentru o teorie a istoriei simbolice*, Polirom, [Iași], 2000, p. 167.

23. Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, vol. al II-lea: *Luptă*, Editura N. Stroilă, București, 1934, p. 272.

24. Idem, *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917 – martie 1920). Războiul național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol. I, Editura „Națională” – S. Ciornei, f.l., f.d., p. 256.

25. Idem, *O viață de om...*, vol. al II-lea, p. 293.

26. Idem, *Memorii...*, vol. I, p. 283.

26. Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. al V-lea, partea a V-a: (1918)...., p. 89-102.
 27. Din nou, Andrei Pippidi a stabilit cu precizie că „volumele IV și V [din *Memoriile...* lui Ctin Argetoianu – n.n.], care continuă relatarea războiului, pot fi date după 1935, al doilea dintre ele fiind, clar, din 1938.” – Andrei Pippidi, *Cinical mântuit*, în idem, *Despre statui și morminte. Pentru o teorie a istoriei simbolice*, Polirom, [Iași], 2000, p. 174.
 28. Marin C. Stănescu, *Armata română și unirea...*, p. 87 și 88-89; vezi și Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu...*, p. 222-223.
 29. Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. al III-lea: *România și Primul război mondial (1914-1919). Războiul (1918-1919). România politică după întregire (1920-1924). Adenda (1897-1911)*, ediție și introducere de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1995, p. 162.
 30. *Ibidem*, p. 325.
 31. Nicolae Iorga, *Memorii...*, vol. I, p. 270.

Cert este că proprietarul de la Breasta a fost marcat de evoluția evenimentelor de acolo, pe care le-a evocat în repetate rânduri și pe parcursul mai multor pagini²⁶. Despre negocierile cu structurile comuniste din frumosul port maritim, acesta afirma că „în tratativele cu bolșevicii nu pusese niciodată multă încredere și mă întrebam zi și noapte cum s-o scoatem la căpătâi și să ne scăpăm oamenii sechestrați la Odesa”. Această afirmație nu îl împiedică pe Argetoianu să se contradică în volumul următor al amintirilor sale: „convins că la Odesa era un colț adormit de revoluție, mărturisesc că nu m-am îngrijit de soarta alor mei”. Poate că da, dar a considerat necesar să facă aceste precizări abia în a doua jumătate a anilor '30²⁷.

Averescu, acuzat

Ulterior, Alexandru Averescu a fost puternic acuzat pentru încheierea acestui acord. În vara lui 1918, conservatorii aflați la putere l-au atacat în parlament, iar generalul s-a apărat cu vigoare²⁸. Acel moment tensionat nu este menționat în memoriile decât în treacăt de către primul-ministru al momentului, ceea ce pune o oarecare îndoială asupra importanței pe care a avut-o subiectul în realitate. Chiar și așa, Alexandru Marghiloman nu a amintit deloc Basarabia, ci doar replicile de la Cameră²⁹. Spre sfârșitul anului următor, în *Notele politice* ale fostului șef conservator de guvern există următoarea însemnare: „«Viitorul» publică actele încheiate în februarie 1918 – sub inspirația lui Boyle, trebuie s-o spunem – între Averescu și guvernul lui Racovski, la Odesa. E stupid! Și când Coandă mi-a remis aceste piese, *nici nu le-am luat în serios* [subl. n.]”³⁰.

La rândul său, Nicolae Iorga expediază rapid pregătirea evenimentului, atunci când o menționează, la 2 februarie 1918: „Delegației maximaliste la Odesa [...] Averescu declară că i-a răspuns cum că nu negociază până nu se deschide calea la Odesa și nu se liberează România”³¹.

Credem că, pentru a înțelege cât mai bine semnificația evenimentului, ar trebui să îl plasăm cât mai corect în contextul politic, de această dată mai curând intern, decât internațional. O analiză atentă a celor de mai sus ne va conduce la câteva concluzii interesante.

Dacă ținem cont de faptul că Alexandru Averescu a fost însărcinat cu formarea unui cabinet al cărui principal rol era să amâne cât mai mult deznodământul tragic al unei păci separate, nu vedem de ce nu ar fi aplicat aceeași politică – a temporizării,

CRISTIAN RACOVSKI (1873 – 1941)

Născut în Bulgaria; se stabilește din primii ani ai vieții la Mangalia și obține cetățenia română. Face studii de medicină în Occident, unde îl cunoaște pe Engels și intră în legătură cu socialiști europeni (Vera Zaslucic, Wilhelm Liebknecht, Jean Jaurès, Rosa Luxemburg, Troțki – pe care îl găzduiește în 1913 la moșia sa de la Mangalia). Expulzat din țară în 1908, fiind acuzat de atentat la siguranța statului. Revine câțiva ani mai târziu și se afirmă ca unul din cei mai influenți lideri socialiști. Participă la Conferința de la Zimmerwald (1915). În 1916 este arestat sub acuzația de spionaj în favoarea Germaniei. Un an mai târziu se refugiază la Odessa și apoi la Sankt Petersburg, fiind implicat în toate acțiunile bolșevice îndreptate împotriva României (a pus la cale inclusiv o lovitură de stat, care însă a eșuat). Președinte al Guvernului Revoluționar Provizoriu al Muncitorilor și Țăranilor din Ucraina, apoi președinte al Sovietului Ucrainean. Concomitent este Comisar pentru Afacerile Străine al Ucrainei. Membru fondator al Cominternului, reprezentând Federația Comunistă din Balcani. Judecat în România pentru crime împotriva statului, va fi condamnat la moarte *in absentia*, în 1924. Numit ambasador în Marea Britanie și Franța. Rechemat în anul 1927, cade în dizgrația lui Stalin și este deportat. După ce își face autocritica (1934) este trimis într-o călătorie în Japonia. În 1937 este arestat și judecat în cadrul celui de-al treilea proces al Marii Terori. Condamnat la 20 de ani temniță grea, va fi executat de NKVD în 1941.

cum s-ar fi spus în epocă – și în cazul relației cu Răsăritul. În rest, șeful a ceea ce va fi Liga Poporului nu pare implicat prea mult în realizarea acestei înțelegeri. Relevanța ei scăzută în momentul redactării este de înțeles, în condițiile în care generalul se va confrunta cu afirmarea existenței ei abia în timpul celui de-al doilea mandat al său la guvernare și nu mai de vreme de 14 noiembrie 1920³², când Gheorghii Cicerin i-o va reaminti ministrului de Externe Take Ionescu. În acel context, atât șeful guvernului, cât și aliatul său politic Argetoianu – ce ocupa atunci demnitatea de ministru de Interne – trebuie să fi realizat potențialul politic negativ, ce ar fi putut crea mari greutăți formulei guvernamentale.

Fără îndoială, amestecul celui de-al doilea este cert, activitatea lui neclară la Odesa și legăturile pe care le avea acolo stând mărturie. Comportamentul său se încadrează însă întru totul spectrul politic tenebros ce a marcat sfârșitul anului 1917 și anul 1918, când nesiguranța supraviețuirii statului român a împins la acțiunile cele mai surprinzătoare. Analiza de mai sus arată că în epocă s-a discutat despre Argetoianu și acord ca despre o bârfă, iar precizia scăzută a surselor indică în fapt existența unor zvonuri.

Subevaluat de români, supralicitat de sovietici

Lipsa de reacție sau interes a tuturor celor citați mai sus denotă însă un singur lucru: documentul a fost subevaluat de către contemporanii săi români, care au înțeles cu oarecare surpriză mai târziu că cealaltă parte îl supralicită.

Acest prim contact între români și noua putere de la răsărit este, după părerea noastră, un tipar pentru ce avea să se întâmple mai departe. A fost un act încheiat într-un moment de mare gravitate pentru România, în care nu a avut de ales. Formulele găsite atunci au fost îndoielnice prin claritate și logică și cu o justificare juridică slabă. Mai târziu, Alexandru Averescu și diplomația română se vor strădui să nege valabilitatea acordului, viitorul mareșal declarând că făcuse această concesie sub presiunea evenimentelor, că nu era vorba decât de un simplu acord militar, că textul era contradictoriu, că Rusia nu făcea nicio referire la Basarabia în Tratatul de la Brest-Litovsk și că nimic nu o îndreptăța să negocieze în numele Ucrainei,

vecină cu Basarabia, că aceasta din urmă era încă independentă și că România nu putea dispune de soarta unui stat suveran etc.³³ Realitatea rămâne aceeași: șeful guvernului român, cea mai autorizată persoană din stat, a acceptat retragerea trupelor din provincie³⁴. La rândul

Unul dintre moștenitorii ideologici ai sovieticilor, politicianul comunist din Chișinău, Victor Stepaniuc (ezităm să îl numim istoric, deși posedă titlul de doctor în științe), promotor vehement și foarte influent al „moldovenismului”, scria, referindu-se la convenția semnată de Alexandru Averescu, că, prin aceasta, „guvernul român a recunoscut oficial că năvălirea armatelor românești asupra Republicii Democratice Moldovenești, în ianuarie 1918, este un act de agresiune, absolut nelegal, ce contravine totalmente normelor de drept internațional” (Victor Stepaniuc, *Statalitatea poporului moldovenesc. Aspecte istorice, politico-juridice*, Întreprinderea de Stat Tipografia Centrală, Chișinău, 2005, p. 191)

ei, partea sovietică, cu siguranță minată de o completă nereprezentativitate, acceptase rezultatele negocierii din dorința de a avea un document cu care să atace ulterior pozițiile românești, indiferent de logica prevederilor acestuia sau de legitimitatea semnatarilor proprii. Mai mult, valoarea sa era una propagandistică, într-o primă fază însuși Racovski negând valoarea sa juridică: „Les négociations favorables [...] entre les autorités soviétiques en Ukraine et le gouvernement roumain en février 1918 négociations qui ne furent réduites à néant que par l’invasion germanique et autrichienne”³⁵. Toate trasează liniile unui tablou tipic:

1. existența unui act internațional – discutabil prin prevederi³⁶, dar grav prin valoarea reprezentantului român;
2. a părții române care a încercat să-l declare nul, aducând argumente juridice, utile în fața unui eventual tribunal;
3. a părții sovietice, indiferente la argumente de orice natură, care l-a folosit doar din rațiuni propagandistice.

Aceasta este schema după care s-au desfășurat și mai târziu atât negocierile româno-sovietice, cât și relațiile bilaterale. Mai mult, românii au înțeles acest pericol și s-au străduit să îl evite mai târziu, insistând exagerat asupra procedurilor. Eroarea survine tocmai din acest mod de acțiune: sovieticii au nesocotit complet procedura, iar România a constatat incapacitatea sa de a le opune și altceva.

32. AMAE, Fondul 71 (1920-1944)/U.R.S.S., vol. 134, telegramă a lui Gh. Cicerin, comisar al poporului pentru Afacerile Străine, către Take Ionescu, ministru de Externe al României, 14 noiembrie 1920, f. 76.

33. Dan Geblescu, *Relațiile dintre România și Rusia, 1917-1937*, f. 13-17.

34. Nicolae Titulescu, *Basarabia, pământ românesc*, ediție îngrijită de Ion Grecescu, Editura Rum – Irina, București, 1992, p. 56.

35. AMAE, Fondul 71 (1920-1944)/U.R.S.S., vol. 134, telegramă a lui Cr. Racovski către Alexandru Vaidavoevod, 2 martie 1920, f. 15.

36. O recunoaștea viitorul președinte al P.N.L.: „Este de închipuit ce argumente a dat astfel bolșevicilor împotriva noastră, căci mărturiseam noi înșine într-un act oficial că ocuparea Basarabiei era un act precar.” – I.Gh. Duca, *op. cit.*, ediția 1982, p. 75.

ELEANOR ROOSEVELT

„Doamna președinte”:

CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

Eleanor Roosevelt a fost una dintre cele mai longevive prime-doamne de la Casa Albă, din 1933 și până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în 1945. Eleanor s-a născut în New York, într-o familie din înalta societate newyorkeză. Familia i-a fost măcinată de morți premature, mama sa murind când ea avea doar 8 ani, iar tatăl, un alcoolic notoriu, doi ani mai târziu, copiii familiei Roosevelt fiind crescuți de bunica maternă.

La vârsta de 15 ani, Eleanor a fost trimisă la Londra pentru a urma o școală particulară *Allenswood Academy* unde a întâlnit-o pe Marie Souvestre, o promotoare a feminismului, care i-a cultivat gândirea independentă și dorința de a avea propriile inițiative. Eleanor s-a întors la New York în 1902, când l-a întâlnit pe Franklin D. Roosevelt, care-i era văr de gradul al cincilea. Între tânăra Eleanor și studentul la Harvard s-a înfiripat o relație pasională, pe care opoziția familiei, a unchiului său, președintele Theodore Roosevelt, nu au putut-o opri.

În final, președintele a fost de acord cu căsătoria celor doi tineri, iar prezența sa la nuntă a transformat evenimentul într-unul național.

Astfel a început tumultuoasa căsnicie a lui Eleanor cu Franklin, cu o lună de miere de vis: turul Europei, care a durat trei luni de zile.

Familia Roosevelt a avut șase copii. Cel de-al doilea fiu, Franklin Delano Jr., murea la scurt timp după naștere, o fată, Anna Eleanor, și patru băieți: James, Elliott, Franklin Delano Jr. al doilea și John Aspinwall.

Relația tinerei soții – Ellie – cu mama soțului său a fost mereu tensio-

nată, deoarece aceasta nu a dorit-o în familie, considerând-o mereu sub așteptările sale.

Viața unei soții de politician

Prima mare dezamăgire pentru soția Eleanor a fost descoperirea, în 1918, a scrisorilor de dragoste trimise de către Lucy Mercer, secretara și amanta lui Franklin Delano. Eleanor a dorit divorțul, dar acesta ar fi însemnat sfârșitul carierei de politician a lui Franklin, și atunci compromisul a fost soluția ideală pentru familia F.D. Roosevelt.

Eleanor a înțeles că fidelitatea soțului său este relativă și a știut să depășească momentele grele ale căsniciei, mai ales atunci când propria sa verișoară, fiica președintelui Theodor Roosevelt, Alice, încuraja relația soțului său cu frumoasa secretară Lucy Mercer. Ellie a depășit dezamăgirea, căsnicia lor fiind bazată pe o prietenie puternică și o legătură spirituală rar întâlnită.

Paralizia și voința de a trăi

Boala a lovit familia Roosevelt în 1921, când, în urma poliomielitei, Franklin a rămas paralizat. Eleanor i-a iertat infidelitatea și a luptat alături de soțul ei pentru viața lui. Medicul familiei Roosevelt, William Keen povestește despre devotamentul și dragostea ei, despre curajul cu care și-a susținut soțul în lupta cu moartea, proclamând-o o adevărată eroină. Ca o ironie a sorții, Franklin a rămas cu picioarele paralizate, iar Ellie cu viitorul lui politic în mâinile și picioarele ei, devenind o voce între femeile Partidului Democrat precum și o persoană influentă în viața politică americană.

Eleanor și-a separat viața privată de cea a lui Franklin, deși au rămas până la sfârșit buni prieteni, o echipă, ea fiind coordonatoarea campaniilor electorale ale soțului său, primul sfătuitor și primul susținător, o femeie cu fler politic, dar uneori cu prea multă voință. Dezamăgirea produsă de aventura cu Lucy Mercer a îndepărtat-o de viața în doi, iar aventurile lui Franklin cu secretarele au lăsat-o total indiferentă. De altfel, Franklin se va întoarce la mijlocul anilor '30 la Lucy Mercer, lângă care și-a găsit sfârșitul la 12 aprilie 1945.

Un președinte creat de o soție puternică

Eleanor și-ar fi putut urma propria carieră politică, poate la fel de strălucitoare ca și cea a soțului său, dar

nu era epoca femeilor-politician. Aceasta era recunoscută pentru ideile sale politice, pentru tenacitatea cu care s-a implicat în promovarea soțului său, pentru abilitățile sale de lider și de manager. S-a dedicat întru totul carierei soțului, fiind motorul campaniilor, inițiativelor sale politice, a înființat în Partidul Democrat o secțiune pentru femei, s-a implicat în acțiuni caritabile. Hotărârea și eficiența sa au devenit atât de notorii, încât s-au făcut glume pe seama ei. În epocă se spunea că președintele Hoover pentru a rezolva o situație, greva veteranilor din primul război mondial care-și cereau drepturile pentru sacrificiul lor, a trimis armata, iar Roosevelt și-a trimis soția care a rezolvat neînțelegerile.

Voința și relațiile lui Ellie l-au adus

Roosevelt, a fost în repetate rânduri acuzată de relații lesbiene cu diverse prietene apropiate, cazul Lorenei Hickok fiind cel mai cunoscut. Lorena Hickok era o jurnalistă implicată în campaniile electorale ale lui Franklin, o femeie frumoasă și inteligentă, iar strânsa legătură între cele două femei a dat naștere unei întregi literaturi de speculații. Atunci când a fost publicată corespondența primei-doamne, o frază a rămas celebră: „Vreau să te iau în brațe și să te sărut pe colțul gurii”, demonstrând în viziunea tuturor că Eleanor prefera femeile.

La moartea lui Roosevelt, Lorena Hickok a publicat o autobiografie pentru tineri, despre marele F. D. Roosevelt, soțul celei mai bune prietene, o poveste romanțată a carierei și vieții președintelui.

pe F.D. Roosevelt în postura de candidat pentru funcția de guvernator al New Yorkului în 1928, iar până la campania pentru alegerile prezidențiale din 1932 nu a mai fost decât un pas.

Acuzată de relații cu femei

Eleanor, pe care presa de scandal o trata ca fiind bărbatul din familia

Dar se pare că marea pasiune a primei-doamne a fost totuși un bărbat, Earl Miller, sergent al Poliției din New York, garda sa de corp, pe care l-a întâlnit în 1929. Miller era un bărbat arătos, fost atlet, cu doisprezece ani mai tânăr decât Eleanor. I-a legat o trainică prietenie, poate și o mare dragoste. Miller a negat orice relație romantică cu prima-doamnă.

Franklin Delano Roosevelt

Iosip Broz Tito

Frank Sinatra

John F. Kennedy

Se pare că Franklin a încurajat această relație, dorind sincer ca soția sa să fie fericită alături de un alt bărbat.

Earl Miller i-a fost aproape fostei prime-doamne din 1929 și până la moartea acesteia în 1962, i-a legat o prietenie discretă și devotată.

Anii la Casa Albă

Odată ajunsă prima-doamnă a Americii în 1933, Eleanor nu a renunțat la viața sa politică, la militantismul sindical, și, în ciuda criticilor care doreau ca prima-doamnă să aibă un rol strict formal, de protocol, ea a demonstrat că o femeie poate avea o carieră, indiferent de poziția sa socială. Pe lângă cauze umanitare, prima doamnă a fost un militant al drepturilor populației afro-americane, a pus bazele Freedom House, a scris editoriale în presa americană, a organizat conferințe de presă, a distrus toate tiparele impuse unei *First Lady*. În timpul războiului, a vizitat, cu aprobarea generalilor sau fără, toate fronturile, celebră a rămas vizita sa în Pacificul de Sud în timpul luptelor cu Japonia. A făcut un tur al Americii Latine pentru a strânge relațiile SUA cu țările din zonă. Din multe puncte de vedere, a fost mult mai activă decât președintele și decât mulți oameni politici americani.

În epocă s-a vorbit mult despre capacitățile diplomatice ale primei-doamne. Unii susțineau că într-un alt mod ar fi tratat Eleanor cu Stalin soarta celui deal doilea război mondial și a Europei postbelice, pentru că erau de același calibru.

Moartea președintelui nu i-a schimbat modul de viață, Eleanor rămânând în memoria americanilor, decenii la rând, prototipul primei-doamne, care are inițiative, curaj și încalcă regulile politice în momentul în care acestea se dovedesc a fi închistate sau chiar inutile.

Națiunile Unite

Președintele Harry Truman a numit-o pe Eleanor delegatul SUA la Adunarea Generală a Națiunilor Unite, pentru

a-și continua munca politică și a duce mai departe idealurile și memoria ilustrului ei soț. Aceasta s-a implicat activ în redactarea *Declarației Universale a Drepturilor Omului* și în susținerea acestei Magna Charta a omenirii cum o numea ea.

Și-a încheiat cariera la ONU în 1953, în momentul în care Dwight Eisenhower a devenit președinte, candidatul susținut de ea pierzând alegerile, pentru ca la începutul anilor '60 să-l susținută pe J.K. Kennedy la președinție, revenind pentru o scurtă perioadă la Națiunile Unite.

A continuat să fie o voce pe arena internațională, luptând pentru respectarea drepturilor omului în țările de după cortina de fier, pentru drepturile femeilor și ale populației afro-americane.

La Eleanor Roosevelt au făcut apel și organizațiile evreiești din SUA, în demersurile făcute de acestea pentru liberalizarea emigrării minorității evreiești de după cortina de fier în Israel. În 1958, Eleanor Roosevelt a fost semnatară unei scrisori-apel trimisă guvernului român, în care aceasta ruga, în nume personal, autoritățile de la București să autorizeze reunirea în Israel a unor familii despărțite de ani de zile. Scrisoarea a apărut în mass-media occidentală și americană, fiind percepută de către guvernul Republicii Populare Române ca o presiune americană de liberalizare a emigrației.

Eleanor Roosevelt și-a reproșat mereu faptul că în relația cu soțul ei nu a putut fi o femeie înțelegătoare. Voința și inteligența au transformat-o într-un critic aspru, ea rămânând pentru soțul ei un consilier obiectiv și un bun prieten.

La funerariile fostei prime-doamne, cuvintele rostite de senatorul Adlai Stevenson i-au sintetizat viața: *Ce altă ființă umană a atins și transformat existența atâtor oameni?*

O parte din corespondența sa a fost publicată, dar mare parte a scrisorilor trimise și primite de la prieteni au fost distruse de fiii săi pentru a nu atinge memoria doamnei președinte.

Sursele documentare britanice și românești despre

COLABORAREA LUI IULIU MANIU CU S.O.E.

(II)

MARIAN ZIDARU

În martie 1943, SOE a pus din nou problema plecării lui Maniu din țară către Anglia deoarece s-a aflat că se ceruse lichidarea sau arestarea sa de către germani. Încă din noiembrie 1942, se obținuseră informații că în țară sosise un ofițer superior al Gestapo pe nume Bohm cu misiunea de a organiza lichidarea unor lideri ai opoziției¹. În aceste condiții, apropiații lui Maniu au propus acestuia un plan prin care liderul țărănist urma să plece la Londra unde să înființeze un comitet democratic român. Plecarea trebuia să se facă la bordul unui avion militar. Planul nu a mai fost pus în aplicare datorită nehotărârii lui Maniu².

Marian Zidaru.
Lector univ. dr.
Universitatea
Andrei Șaguna -
Constanța.
Specializat în
Istoria Relațiilor
Internaționale, în
special cele dintre
România și Marea
Britanie.
Autor al mai multor
studii și cărți de
specialitate, printre
care "Relații
Politice și economice
Româno-Britanice
1939-1947",
Editura Univers
Științific, 2005,
reeditată, 2009,
Editura Fundației
Andrei Șaguna.

Cifrul 5

În aceeași lună, Gheorghiu s-a întors la Istanbul, acompaniat de către Mircea Druma ca reprezentant al BNR, dar în fapt ca însărcinat special al lui Mihai Antonescu. Gheorghiu a fost presat să insiste pe lângă Maniu să redeschidă comunicarea radio cât mai repede cu putință, dar până să se întâmple asta, pentru a umple golul, i s-a dat un cifru special numit cifrul 5 prin care se puteau transmite mesaje către Maniu prin B.B.C. Acest tip de comunicare a început la 12 aprilie

1943 și a continuat tot anul, dovedindu-se o metodă de comunicare într-un singur sens, de mare succes. Mesajele erau transmise în grupuri de 5 semne citite în limba germană și conțineau instrucțiuni din partea SOE pentru Maniu. Aceasta s-a întâmplat deoarece au existat probleme de recepție în București ale serviciului BBC în limba română. Prin acest mijloc s-au transmis peste 100 de mesaje către Maniu. Deși germanii au monitorizat aceste transmisii ei nu au reușit să spargă codurile³.

În aprilie 1943, situația din România a fost dis-

1. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, Raport SOE, datat 3 decembrie 1942, redactat de D/H13 către D.S.O. (B3), f. 2.
2. *Ibidem*, HS5/814 AH 177 report from 29th march 1943, p. 2-8.
3. *Ibidem*, HS 7/186, *Memorandum Romania*, iunie 1945, f. IV.

Mihai Antonescu

cutată la Londra și Cairo. S-a decis că era fără folos să se aștepte ca Maniu să acționeze și că singura soluție era deplasarea unei echipe condusă de un ofițer britanic care să furnizeze mijloace de comunicație și să ofere sprijin tehnic pentru acțiune. De asemenea, s-a decis să fie pregătiți un număr de români pentru operațiuni secrete viitoare. Maniu a fost totuși întrebat dacă ar accepta o echipă condusă de un ofițer britanic de legătură cu echipament radio, care să facă legătura între opoziția din România și cartierul general al forțelor aliate care urmau să debarce în Peninsula

Balcanică. Răspunsul lui Maniu a fost evaziv, el socotind că o astfel de acțiune ar fi prematură. S.O.E. a decis însă să meargă înainte cu un număr mic de ofițeri care au fost instruiți rudimentar în limba română, au urmat cursuri de parașutism, geografia României etc⁴.

Schema colonelului Black

În mai 1943, Cătălin Vlădescu-Olt, viceconsulul României la Istanbul, a prezentat S.O.E. documentul cunoscut sub numele de **Schema colonelului Black**. Acesta era un plan politico-militar de lovitură de stat în care una din figurile conducătoare era generalul Sănătescu, care fusese demis de la comandă de către Antonescu, datorită criticilor la adresa politicii guvernului său de a purta războiul pe teritoriul URSS. Sănătescu, în acest stadiu, fusese introdus la Palat conform planului lui Caranfil de a infiltra persoane de încredere în poziții cheie. Planul cerea o oarecare asistență aeriană din partea aviației aliate, dar, nu i s-a acordat de către aliați atenția pe care ar fi

meritat-o. În opinia S.O.E. lovitură de stat de la 23 august 1944 a fost de fapt **Schema colonelului Black** așa cum a fost prezentată de Vlădescu-Olt⁵.

În vara anului 1943, colonelul Masterson l-a recrutat pe Mircea Ciupercescu care pretindea că îl reprezintă pe Maniu. Acesta a furnizat valoroase informații despre construcțiile feroviare din România și alte informații cu caracter militar. Ciupercescu a primit importante sume de bani pentru alte misiuni: organizarea unei rețele de transmisiuni radio și pregătirea unor zone pentru parașutiștii britanici. Niciuna dintre acestea nu a fost îndeplinită. De asemenea, i s-a mai cerut să provoace incidente de frontieră care să conducă la o stare de război între România și Ungaria. Astfel de ciocniri aveau loc zilnic, însă nici unul nu a fost atât de grav încât să declanșeze războiul între cele două țări⁶.

Misiunea „Ranji”

În vara lui 1943, S.O.E. făcea noi presiuni pentru a-l determina pe Maniu să treacă la acțiune. De asemenea, s-a constatat că legătura S.O.E. cu Maniu funcționa greu. În consecință, s-a hotărât trimiterea unei misiuni denumită “Ranji”, condusă de maiorul David Russel, în Iugoslavia, care trebuia să ajungă în România și să-l contacteze pe Maniu⁷. Din aceasta misiune făcea parte și radiotelegrafistul Țurcanu care fusese instruit în Orientul Mijlociu să manevreze aparatul emisie-recepție. La 4 septembrie, Russel a fost ucis, se pare, pentru monedele de aur pe care orice agent britanic aflat în misiune le avea asupra sa. După moartea lui Russel, Alecu Ionescu l-a adus pe Țurcanu la București și l-a instalat într-un apartament din strada Protopopescu. Țurcanu a constituit de atunci principala legătură a lui Maniu cu Cairo⁸. Cel puțin în două situații germanii au depistat prin aparatul de goniometrie aparatul lui Țurcanu, dar S.S.I. l-a informat pe Maniu și acesta a reușit să mute aparatul în siguranță⁹.

Mihai Antonescu – Cretzianu – Maniu

Mihai Antonescu i-a cerut lui Alexandru Cretzianu, fost secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, care avea legături cu Maniu, să accepte funcția de ambasador la Ankara, pentru a tatona pe ambasadorii anglo-americani din Turcia cu o ofertă de armistițiu. Înainte de a accepta,

4. *Ibidem*, HS 7/186 *History SOE Roumania*, p. 15.
5. *Ibidem*, p. 16.
6. *Ibidem*, p. 17.
7. Eugen Preda, *Săritura de piscică*, Editura Militară, București, 1976, p. 109.
8. Ivor Porter, *op. Cit.*, p. 114.
9. PRO, Kew Gardens, HS 5/765, p. 9.

Alfred George Gardyne de Chastelain 1906 – 1974

S-a născut la Londra; a urmat studii politehnice obținând diploma de inginer în domeniul petrolier. După absolvire a lucrat în România, pentru British Petroleum. Aici a cunoscut-o pe viitoarea soție, Marion Elizabeth Walsh, care era angajată a companiei Standard Oil. După începerea războiului a fost răcolat de SOE, fiind apoi implicat în acțiuni de spionaj și sabotaj în zona Balcanilor. A participat la campania militară din Nordul Africii, ca ofițer activ (în 1943 a primit gradul de locotenent – colonel). Arestat în urma eșuării Operațiunii *Autonomous*, a fost ținut în arest într-un apartament din București fiind eliberat după lovitura de stat de la 23 august 1944. A fost demobilizat și a ocupat un post de conducere în Special Air Service din cadrul trupelor de rezervă britanice. După război s-a ocupat cu afaceri în domeniul producției foto și petrolului. A încetat din viață la Calgary, în Canada.

Cretzianu i-a cerut lui Gafencu să obțină de la guvernul britanic asigurări că acceptarea acestei funcții nu va fi văzută ca o dovadă de colaboraționism. S.O.E. din Elveția, care îl avea în contact pe Gafencu, a transmis cererea la Londra. După ce a analizat situația, Foreign Office a dat asigurările cerute de Cretzianu.¹⁰

Cretzianu l-a contactat pe Maniu care i-a spus: „*Noi avem nevoie urgentă de o legătură demnă de încredere cu aliații și probabil că dumneata vei avea posibilități de comunicare mai mari în România, dacă vei accepta un post oficial*”¹¹. Maniu i-a cerut să-i informeze pe aliați că totul este pregătit pentru o debarcare în Balcani și că opinia publică din România așteaptă cu nerăbdare evenimentul. Înainte de plecare, Cretzianu l-a contactat pe Grigore Niculescu-Buzești căruia i-a cerut să-l înzestreze cu un cod secret deoarece unele telegrame ar fi putut avea caracter neoficial și neortodox și nu puteau fi văzute decât de Maniu. Buzești a acceptat, punând condiția să-i dea permisiunea să le arate și regelui. În opinia S.O.E. „*în acest fel regele a devenit direct parte a conspirației*”¹². Grigore Niculescu-Buzești l-a înzestrat pe Cretzianu cu un cod secret, altul decât cel folosit de Ministerul Afacerilor Străine care trebuia folosit numai în mesajele transmise lui Maniu¹³. Cretzianu a stabilit repede contacte cu reprezentanții britanici în Turcia și s-a informat asupra posibilităților de cooperare cu aliații. Guvernul britanic a răspuns că orice contact al României cu Aliații trebuie să îmbrace forma unei oferte de acceptare a capitulării necondiționate făcute în fața tuturor aliaților. „*Nici o altă*

soluție nu prezintă interes pentru noi”¹⁴, arăta mesajul guvernului britanic.

Din mesajele recepționate prin intermediul lui Țurcanu, Foreign Office-ul a tras concluzia că Maniu urma să trimită un emisar care ar fi avut misiunea să obțină unele garanții, care nu ar fi putut întruni acordul URSS. S.O.E. a considerat ca foarte dezirabil ca Maniu să fie informat cu privire la ceea ce se aștepta de la emisar când acesta ar fi sosit în Orientul Mijlociu. Întrucât legătura radio funcționa greu Foreign Office-ul a fost de acord ca la sfârșitul anului 1943 o misiune compusă din 3

ofițeri britanici să fie parașutată în România spre a-l putea consilia pe Maniu în negocierile pe care urma să le aibă cu anglo-americanii pentru scoaterea României din Axă¹⁵.

Ivor Porter (n. 1913)

S-a născut la Lakeland (nord – estul Angliei). A făcut studiile superioare la Universitatea din Leeds. În 1939, a fost trimis în România, unde a ocupat un post la British Council, de unde a fost transferat la legația britanică din București. A fost recrutat de SOE în 1941. Arestat în urma Operațiunii *Autonomous*, a fost eliberat după 23 august 1944, dar a păstrat legături strânse cu regele Mihai (în 2008, a fost decorat de fostul suveran). După război, a urmat cariera diplomatică. A scris o carte despre acțiunea în urma căreia a fost arestat (*With SOE in Wartime Romania*) și una referitoare la regele Mihai (*Michael of Romania: The King and the Country*).

Misiunea „Autonomous” și operațiunea „Bodyguard”

Pentru accelerarea negocierilor a fost trimisă în România misiunea „Autonomous” formată din Gardyne de Chastelain, Ivor Porter și Silviu Mețianu. Dintr-o scrisoare, adresată la 9 mai 1944, de colonelul Talbot Rice de la S.O.E. lui Howard, de la Foreign Office, rezultă că deși inițial această misiune se intenționa a fi o operație de sabotaj, în cele din urmă, ca rezultat al desfășurării evenimentelor, s-a transformat într-o misiune de a transmite recomandări lui Maniu¹⁶. Această misiune a eșuat, datorită unei erori de navigație aeriană, fiind capturată la câteva ore

10. PRO, Kew Gardens, HS 7/186 *documentul Romania*, nedatat, p. 10.
11. Alexandru Cretzianu, *Ocazia pierdută*, Institutul European, Iași, 1998, p. 110.
12. PRO, Kew Gardens, HS 7/186 *documentul Romania*, nedatat, p. 10.
13. Alexandru Cretzianu, *op. cit.*, p. 112.
14. Reuben Markham, *România sub jug sovietic*, Fundația Academia Civică, București, 1996., p. 89.
15. PRO, Kew Gardens, HS 7/186, Memorandum Romania, datat iunie 1945 f. IV.

Antonescu a preferat să se martirizeze mai degrabă singur cu memoriile primite de la Maniu, decât să-l martirizeze pe acesta.

16. 23 August, vol II, doc. 572, p. 260.

17. C. Troncotă, *Eugen Cristescu Asul serviciilor...*, p. 98.

18. Apud Nicolae Baciu, *Agonia României, 1944-1948, Dosarele Secrete acuză*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1992, pp. 72-73.

19. E. Preda, *Săritura de piscică*, p. 198.

20. PRO Kew. Gardens, HS 7/186 *documentul România*, nedatată, p. 12.

21. Marin Radu Mocanu, *op. cit.*, p. 154.

22. PRO, Kew Gardens, HS 5/833, *Scrisoare a lui Maniu către Tom Masterson din 24 februarie 1944*, document în limba română, nepaginat

după parașutare. Cei trei au fost încarcerați într-un apartament cu trei camere de la sediul Inspectoratului General al Jandarmeriei unde s-au bucurat de un tratament deosebit, li s-a acordat soldă echivalentă gradelor din armata română și au beneficiat de hrană corespunzătoare și tratament medical. Cu aprobarea lui Mihai Antonescu celor trei li s-a aranjat de către Eugen Cristescu o legendă credibilă care să fie spusă germanilor în cazul în care aceștia cereau participarea la anchetă. Astăzi, se știe că britanicii au folosit contactele cu opoziția și cu guvernul român pentru a deruta armata germană. Operațiunea a purtat numele de cod „Bodyguard” și a reușit să-i determine pe germani să mențină trupe în Balcani pentru a permite debarcarea aliaților în Normandia¹⁷.

Referitor la planul „Bodyguard”, Anthony Cave Brown notează: „*unul din obiectivele planului «Bodyguard» era de a stârni zăzania între România și Al Treilea Reich, de a provoca acolo revolte, a imobiliza trupele germane și a le stabili atât pe frontul de răsărit, cât și pe cel de apus*”¹⁸. Din studiul documentelor SOE rezultă că nici

Chastelain și nici membrii echipei sale nu cunoșteau nimic despre operațiunea „Bodyguard”.

Antonescu refuză „să-l martirizeze” pe Maniu

Maniu a încercat de câteva ori să-l contacteze pe Chastelain, fără succes însă. În martie 1944, Maniu a trebuit să își trimită emisarul la Cairo pe prințul Știrbei, fără instrucțiunile lui Chastelain. Așa cum se știe, venirea lui Știrbei la Cairo a fost deconspirată chiar de principala agenție de știri britanică „Reuter”, în martie 1944. Aceasta nu se datora în niciun caz unei scăpări, ci a fost o acțiune deliberată care se încadra în planul *Bodyguard*, elaborat de aliați pentru dezinformarea germanilor.¹⁹ Germanii au cerut din nou arestarea lui Maniu. Potrivit unui document britanic, Antonescu a refuzat din nou, preferând să se martirizeze mai degrabă singur cu memoriile primite de la Maniu decât să-l martirizeze pe acesta²⁰. Nu vom aborda problema tratativilor de la Cairo care a fost tratată în alte lucrări. Amintim însă faptul că Știrbei a avut mai multe întâlniri cu colonelul Ted Masterson. În cursul întâlnirii din 16 martie 1944, prințul i-a spus ofițerului britanic că: „*după părerea lui, s-ar putea găsi mai ușor o soluție dacă s-ar discuta direct cu mareșalul Antonescu, decât cu Maniu, dat fiind că acesta dintâi, controlând întreaga armată și administrație, și-ar putea îndeplini obligațiile asumate, îndoindu-se în același timp de posibilitățile lui Maniu de a face același lucru*”²¹.

La 24 februarie 1944, Maniu îi scria lui Masterson o scrisoare prin care îl recomanda pe Constantin Vișoianu care pleca la Cairo cu misiunea de a „*informa și discuta întreaga acțiune a României în timpul cel mai apropiat*”. Maniu îl prezenta ca pe „*un bărbat de încredere al nostru, (...) un democrat și naționalist convins, bun cunoscător al tuturor problemelor în legătură cu Sud-Estul Europei, precum și al întregii acțiuni internaționale din ultimele două decenii*”. Maniu ruga pe Masterson să-l ajute pe Vișoianu în misiunea sa, subliniind că „*este de mare interes pentru mine și cauza noastră ca d-sa să poată ajunge la Londra*”²².

La 2 aprilie 1944, lui Chastelain i s-a permis să se întâlnească cu Maniu în pădurea Andronache, lângă București. Aici, ofițerul britanic a încercat să-l convingă pe președintele P.N.Ț. să acționeze și l-a pus în temă cu scopul misiunii sale care, potrivit lui Porter, era „*să-l informeze pe Iuliu*

Maniu, liderul opoziției române, că România devenise o chestiune de resortul sovieticilor și că singura cale ce-i mai rămăsese era capitularea necondiționată în fața Armatei Roșii²³. Răspunsul lui Maniu a fost evaziv și neconvincător pentru Chastelain²⁴. Într-un raport datat 18 noiembrie 1944 Chastelain afirma că pe lângă nehotărârea proverbială a lui Maniu, una din cauzele amânării acțiunii a fost și începerea bombardamentelor aliate asupra Bucureștiului care au îngreunat condițiile desfășurării acțiunii²⁵. De asemenea, în acest raport ofițerul britanic mai consemnează că tot ce venea din cercurile lui Maniu era cunoscut de mareșal în câteva ore. În acest sens, la una din întâlnirile pe care le-a avut cu Cristescu, acesta i-a arătat materiale referitoare la pregătirile privind lovitura de stat, desfășurate de oamenii lui Maniu. Șeful S.S.I. i-a mai spus că știe modalitățile prin care serviciile britanice și aliate culeg informații din România. El a afirmat ca le-a permis să continue pentru a facilita munca opoziției. Cristescu a enumerat și câteva mijloace de transmitere a informațiilor, dar Chastelain a făcut pe ignorantul, deși știa că sunt corecte²⁶.

Între germani, englezi și sovietici

Lui Chastelain i s-a permis să comunice cu Cairo pentru a sprijini tratativele. Negocierile duse de Cretzianu și Știrbei, la care s-a alăturat mai târziu și Vișoianu, erau cunoscute și aprobate de mareșal. Pentru dezinformarea germanilor și protejarea secretului negocierilor, la începutul lui 1944, Borcescu crease în S.S.I., grupa Inter-Mar, compusă din 8-10 funcționari care trebuiau să semnaleze toate vizitele făcute de germani la birourile S.S.I. Germanilor li s-au transmis doar anumite informații cu o altă interpretare decât cea reală.²⁷ Menționăm că potrivit unui document semnat de către maiorul Boxshall rolul lui Vișoianu era de a transmite aliaților din partea lui Maniu ultimele informații privind situația internă din România și de a accelera negocierile. De asemenea, Maniu spera ca prezența lui Vișo-

ianu să fie socotită în cercurile aliate de la Cairo ca un semn al bunelor sale intenții²⁸.

Kremlinul a fost foarte nemulțumit de tonul folosit de Chastelain (care nu știa că telegramele sale erau arătate sovieticilor de către S.O.E.) în telegrama din 19 aprilie 1944, prin care informase pe superiorii săi din Cairo asupra motivelor respingerii condițiilor de armistițiu de către guvernul Antonescu²⁹. Efectele acestui incident au fost considerabile. Multe din operațiunile S.O.E. din Balcani au fost suspendate.

Guvernul britanic a informat la 22 aprilie guvernul sovietic, specificând că l-a instruit pe ministrul britanic la Berna să comunice că a fost stabilit un contact cu Maniu și Antonescu și că deschiderea unui alt canal nu era dorită³⁰.

La 1 iunie, Lordul Moyne, Novikov și MacVeagh s-au întrunit și au căzut de acord să înmâneze o declarație emisarilor români, prin care să le declare că prelungirea negocierilor nu mai servea niciunui scop și că negocierile erau considerate încheiate. Dacă Maniu dorea să profite de condițiile de armistițiu oferite trebuia să trimită un ofițer pe front pentru a lua legătura cu Armata Roșie³¹. La 10 iunie, Maniu a telegrafiat aliaților că acceptă termenii lor³². În ceea ce privește mijloacele de punere în aplicare a armistițiului, liderul țărănist informa că acestea erau în curs de a fi stabilite cu factorii responsabili și vor fi comunicate aliaților. Maniu își încheia telegrama optimist: „Având în vedere faptul că au fost acceptate condițiile armistițiului, suntem convinși că vom obține o ușurare a acestor condiții atunci când se va trece la aplicarea lor, așa cum au declarat – o Aliații în repetate rânduri”³³. Ambasadorul MacVeagh era însă de altă părere: „Reprezentanții Aliați nu știu ce să înțeleagă din ultima propoziție de mai sus, căci ei nu au promis nicio ușurare a condițiilor armistițiului, ci, din contră, au subliniat în repetate rânduri... că acestea pot fi schimbate în mai rău dacă România nu le va accepta curând”³⁴.

(va urma)

23. I. Porter, *op. cit.*, p. 5.
 24. 23 August, Doc 889, p. 818 vezi și PRO, Kew Gardens, HS 5/765., p. 13
 25. PRO, Kew Gardens, HS9/300, Incident in Rumania, by Alfred Gardyn de Chastelain, 22 November 1944, Istanbul, 43/13/LIQ, f. 3.
 26. *Ibidem*, f.4
 27. Troncotă, Traian Borcescu, *Riscurile jocului dublu*, Magazin Istoric nr. 7/1993, p. 31.
 28. PRO, Kew Gardens, HS 7/186 documentul *Chronology of Events in Connections with Roumanians Armistice Negotiations*, p. 10.
 29. PRO, Kew Gardens, HS 7/186 documentul *Romania*, nedat , p.13.
 30. 23 August, doc 555, vol II, pp. 228 – 229.
 31. *Ibidem*, vol. II, doc. 583, p. 278.,
 32. Paul Quinlan, *Ciocnirea deasupra României; politica anglo-americană față de România, 1938-1947*, Centrul de Studii Românești, Fundația Culturală Română, Iași, 1995., p. 94.
 33. 23 August, vol II, doc. 593, p. 291.
 34. *Ibidem*.

NEWS

Muzica Epocii de Piatră

Cercetătorii germani au descoperit în două situri preistorice un fluier (întreg) făcut dintr-un os de vultur precum și mai multe fragmente de fluier făcute din oase de mamut. Nicholas Conard, de la Universitatea din Tübingen, afirmă că acestea sunt cele mai vechi instrumente muzicale din istorie (ele fiind datate circa 35 000 – 40 000 î.H.).

Vânătoare „diplomatică”

După cum se știe, liderii comuniști români erau mari amatori de vânătoare. Iar această pasiune au ținut să o împartă și cu diplomații străini acreditați la București. Devenise un obicei ca în fiecare an să fie organizată o vânătoare pentru șefii misiunilor diplomatice. Documentul de față prezintă nota ministrului Afacerilor Externe, referitoare la desfășurarea acestui eveniment, în anul 1968.

Ministerul Afacerilor Externe

Notă

Privitoare la organizarea partidei de vânătoare pentru șefii de misiuni diplomatice, urmată de un dîneu în sa-lonele Palatului Consiliului de Stat,

În numele președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, șefii misiunilor diplomatice acreditați la București, care sînt vînători și posedă arme proprii, au fost invitați la o partidă de vînătoare, care va avea loc în ziua de sîmbătă, 20 ianuarie

1968. În seara aceleiași zile, toți șefii misiunilor diplomatice, împreună cu soțiile, au fost invitați la un dîneu care va avea loc în salaonele Palatului Consiliului de Stat.

În legătură cu organizarea acestor acțiuni, propunem:

Cu privire la partida de vînătoare: Acțiunea să aibă loc pe fondul de vînătoare de la Albele, regiunea București.

din partea română, la vînătoare să mai ia parte: președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer; vicepreședintele Consiliului de Mi-

niștri, Iosif Banc; un adjunct al ministrului afacerilor externe (Petre Burlacu).

Întîlnirea tuturor participanților la vînătoare să aibă loc la orele 10.00, la punctul de începere a acțiunii. Diplomații vor sosi cu mașinile proprii, în coloană, pînă la km. 40, de unde vor continua deplasarea cu mașini GAZ, puse la dispoziție de partea română. Partida de vînătoare se va desfășura între orele 10.30 – 13.30, cînd va lua sfîrșit prin ceremonia „botezului” și o gustare servită în jurul unui foc de vînătoare.

Înapoierea la București să se facă în același mod ca la sosire.

Orchestra și soliști care vor participa la recepția din ziua de 20 ianuarie 1968

Orchestra de muzică populară
(10 persoane) –

dirijor: Nicușor Predescu

Orchestra de muzică ușoară
(8 persoane) –

dirijor: Sile Dinicu

Soliști:

I.

Maria Petraru

Polina Manoilă

Maria Butaciu

Olga Stănescu

Ștefania Rareș

Ion Bogza

Ștefan Lăzărescu

II.

Marica Munteanu

Cleopatra Melidoneanu

Ilinca Cerbacev

Luminița Dobrescu

Lili Bulaesi

Constantin Drăghici

Nicolae Nițescu

Cu privire la dineu:

Dineul să înceapă la orele 18.00 în salonul de marmoră al Palatului Consiliului de Stat.

Aranjarea mesei și a orchestrei să se facă în conformitate cu schema alăturată.

Din partea română, în afara tovarășilor care participă la vânătoare, să mai ia parte:

vicepreședintele Consiliului de Stat, Emil Bodnăraș;

președintele MAN, Ștefan Voitec, cu soția;

vicepreședintele Consiliului de Stat, Constanța Crăciun;

secretarul Consiliului de Stat, Constantin Stătescu, cu soția;

adjuncții ministrului afacerilor externe, împreună cu soțiile.

Ayunarea șefilor misiunilor diplomatice între orele 17.45 și 18.00 să se facă în salonul de la parter, unde

se vor distribui și cărțile de plasament.

În același timp, oaspeții să fie întreținuți de secretarul Consiliului de Stat și de adjuncții ministrului afacerilor externe.

La orele 18.00 oaspeții să fie invitați în salonul de marmoră, de la etajul I.

În holul de la intrarea în salon, oaspeții să fie primiți de președintele Consiliului de Stat, președintele Consiliului de Miniștri și adjuncții ministrului afacerilor externe, împreună cu soțiile.

În salonul de marmoră, la intrarea șefilor de misiuni diplomatice, să fie prezente celelalte personalități române care participă la dineu. Pe măsură ce vor da mâna cu personalitățile române, oaspeții vor fi invitați la locurile rezervate.

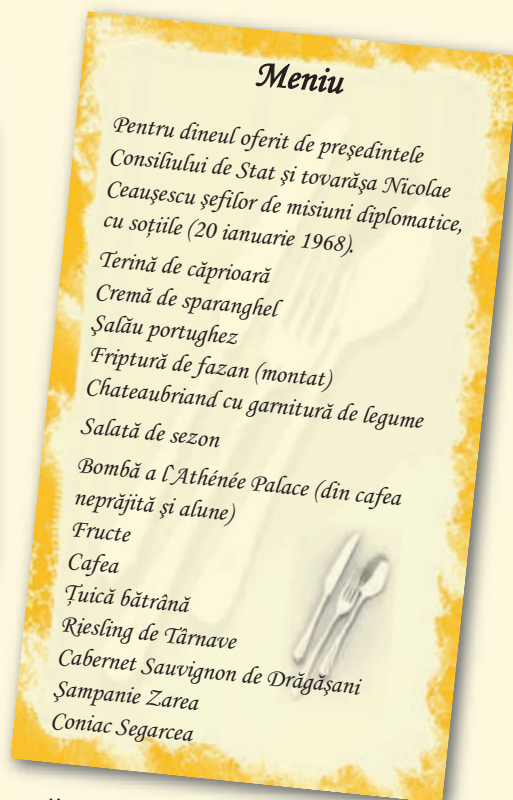
După încheierea primirii, președintele Consiliului de Stat, președintele

Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor externe, cu soțiile, vor intra în salon, ocupându-și locurile rezervate împreună cu celelalte personalități române prezente la dineu. În timpul dineului să cânte formații de muzică populară, ușoară și de operetă, cu soliști vocali.

După încheierea dineului și retargerea președintelui Consiliului de Stat și a tovarășei Nicolae Ceușescu (eventual și a altor invitați din conducerea de partid și de stat), oaspeții să fie invitați să danseze.

Se anexează propunerea de meniu.

(ANIC, fond CC al PCR
Cancelarie, Dosar 68/1968)

NEW YORK 1973

Discuția dintre Nicolae Ceaușescu și delegația organizațiilor evreiești din SUA

1973. Vizita lui Ceaușescu în SUA

CONSTANTIN MORARU

„Clauza națiunii celei mai favorizate”¹ a fost unul din obiectivele principale urmărite de oficialitățile române în dezvoltarea relațiilor bilaterale cu SUA, începută în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și continuată apoi de Nicolae Ceaușescu. Vizita oficială a delegației României, condusă de Nicolae Ceaușescu în SUA (4 – 7 decembrie 1973) era răspunsul lui la vizita lui Richiard Nixon în august 1969 în România².

Printre convorbirile pe care delegația română le-a avut în SUA cu oficialitățile americane, se înscrie și cea din 7 decembrie 1973, de la New York, cu reprezentanții organizațiilor evreiești din această țară.

Având caracter „Secret”, nu apare menționată în sursele oficiale și nici în lucrările de specialitate românești consacrate diplomației românești sau a celei americane, ea a avut loc la Hotelul Waldorf Towers.

Din delegația română, pe lângă Nicolae Ceaușescu, au făcut parte Manea Mănescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, George Macovescu, ministrul Afacerilor Externe, și Cornel Bogdan, ambasadorul României în SUA.

De cealaltă parte, delegația era compusă din: Iacob Stein – președintele principalelor organizații ale evreilor din America, Max Melemet – director executiv al Secțiunii americane a Congresului evreiesc mondial, Joseph Karasick, președintele Secțiunii americane a Congresului evreiesc mondial.

Discuțiile s-au axat pe situația comunității evreiești din România, emigrarea acestora în Israel, relațiile cu Israelul, poziția României față de situația din Orientul Mijlociu și, nu în ultimul rând, solicitarea făcută de delegația română, de a fi sprijinită în Congresul SUA în vederea obținerii „Clauzei națiunii celei mai favorizate”.

Documentul – inedit, aduce noi informații, mai ales în zona delicată a istoriei românești despre evoluția comunității evreiești în România, după cel de-al Doilea Război Mondial, în ceea ce privește fenomenul

Constantin Moraru.
Doctor în istorie.
Consilier superior la
Arhivele Naționale
Române. Ultima
carte publicată:
„Politică externă a
României 1958-1964”

1. Ea a fost obținută de România pe 28 iulie 1975, în urma votului favorabil dat de Congresul SUA.

2. Stenograma convorbirii din 4 decembrie 1973 a fost publicată în revista Institutului Diplomatic Român, Anul II, nr. II (IV), Semestrul II/2007, p. 472 – 478.

emigrației. (Sursa documentului: DANIC, fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar 284/ 1973, cotă provizorie, f. 147 – 158 (scris de mână) 159 – 170, dactilografiată).

Secret

Notă de convorbire

La 7 decembrie 1973, tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, a primit, la hotelul Waldorf Towers din New York, pe Jacob Stein, liderul Conferinței președinților principalelor organizații ale evreilor din America, prof. dr. Arthur Hertzberg, președintele Congresului evreilor din America, Max Melemet, director executiv al Secțiunii americane a Congresului evreiesc mondial, Joseph Karasick, președintele Secțiunii americane a Congresului evreiesc mondial.

La întrevvedere au participat tovarășii Manea Mănescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, președintele Comitetului de Stat al Planificării, George Macovescu, ministrul afacerilor externe, Cornel Bogdan, ambasadorul R.S. România din SUA.

Max Melemet: Suntem foarte recunoscători pentru prilejul oferit de a ne întâlni cu Dumneavoastră, domnule președinte.

Știm multe despre Dumneavoastră și despre realizările țării pe care o conduceți de la rabinul șef Rozen, care este un minunat ambasador al României și, în același timp, al poporului evreu. Comunitatea evreilor din România este o organizație frățescă în cadrul Congresului Mondial Evreiesc.

Aș dori să vă prezint pe membrii grupului nostru: domnul Karasick este președintele Secțiunii americane a Congresului Mondial Evreiesc, profesorul dr. Arthur Hertzberg este președintele Congresului evreilor din America, iar domnul Stein este liderul Conferinței principalelor organizații ale evreilor din America.

„Suntem impresionați de atitudinea României...”

Joseph Karasick: Comunitatea evreilor din America nutrește sentimente foarte călduroase față de poporul României.

Rabinul Rozen, după cum a spus domnul Melemet, este un ambasador foarte bun al țării Dumneavoastră în toate conferințele care au loc în lume.

Apreciam în special atitudinea tolerantă și tratamentul egal de care se bucură evreii din România, relațiile prietenești pe care le aveți cu statul Israel față de care, evident, noi avem un mare interes.

Vom face tot ce ne stă în putință pentru a promova relații tot mai bune cu guvernul și poporul României.

Arthur Hertzberg: Cred că au fost exprimate cele mai multe dintre ideile pe care doream și eu să le subliniez.

Doresc să spun că am fost în România la cea de-a 60 aniversare a rabinului Rozen și am avut atunci o întâlnire și cu ministrul cultelor din țara Dumneavoastră. Sunt la curent, de asemenea cu situația comunității evreiești din România. Apreciam ceea ce s-a făcut, în contextul specific din România. Sigur, sunt probleme, care se discută și se rezolvă. Suntem impresionați de atitudinea României față de situația din Orientul Mijlociu și, în general, față de problemele mondiale actuale.

Am fi foarte interesați, domnule președinte, să cunoaștem părerile Dumneavoastră și să putem răspunde la eventualele probleme pe care veți considera util să le ridicăm.

Jacob Stein: Salutăm prilejul întâlnirii cu Dumneavoastră, domnule președinte, deși știm cât de ocupat sunteți, pentru a vă putea exprima aprecierea noastră față de independența politicii externe a României, față de atitudinea Dumneavoastră în relațiile cu Israelul și față de sprijinul pe care îl dați comunității evreiești din România.

Aici, în America noi avem relații foarte bune și cu distinsul ambasador Bogdan. Sperăm că obiectivele vizitei Dumneavoastră au fost realizate. Sperăm, de asemenea, că și în viitor contribuția Dumneavoastră la realizarea păcii în Orientul Mijlociu va fi tot mai puternică.

„Nu putem forța pe nimeni să plece din România”

Tov. Nicolae Ceaușescu: Sunt bucuros că m-am putut întâlni cu dumneavoastră – personalități de seamă

Arthur Hertzberg
(1921 – 2006)

S-a născut în Polonia și a emigrat în SUA în 1926, împreună cu familia. A devenit rabin (ca și tatăl său), ajungând una din cele mai influente voci ale comunității evreiești din Statele Unite. Președinte al Congresului Evreiesc American (1972 – 1978) și vice-președinte al Congresului Evreiesc Mondial (1975 – 1999). S-a implicat în Mișcarea pentru Drepturi Civile (alături de Martin Luther King) și a jucat un rol important în cadrul convorbirilor cu biserica catolică (începute în timpul papei Ioan al XXIII-lea). A avut o carieră academică prestigioasă, predând la numeroase universități americane.

din Statele Unite, conducători ai organizațiilor evreiești din SUA și pe plan internațional.

Nu intenționez să vorbesc despre România, despre condițiile create populației evreiești și care sunt, în fapt, asigurate pentru toate naționalitățile.

„În Israel se apreciază că sunt acum aproximativ 400 mii de cetățeni care provin din România.

Cred că, dacă mi-aș depune candidatura acolo, aș câștiga majoritatea”. Ceaușescu

Aceasta este una din constantele politicii noastre generale.

În ceea ce privește relațiile noastre cu Statele Unite, rezultatele vizitei, am declarat deja în câteva rânduri și doresc să vă spun și dumneavoastră că rezultatele sunt foarte bune.

Am avut convorbiri și cu unii senatori care au ridicat problema acordării clauzei națiunii celei mai favorizate legat de chestiunea emigrării din România. Aici aș apela la un ajutor din partea dumneavoastră. Se pare că lucrurile nu sunt bine înțelese, sau nu sunt cunoscute. Practic, în România, mai sunt 50 – 60 000 de cetățeni de origine evreiască. Știu chiar că rabinul Moses Rozen nu prea mai are mulți coreligionari. Acestea sunt lucruri cunoscute. Este normal ca, în aceste condiții numărul celor care doresc să plece să fie mai mic. La aceasta se adaugă și dezvoltarea rapidă a României care creează condiții mai bune pentru toată lumea, deci inclusiv pentru evrei. Celor care vin cu cereri, guvernul român le acordă, în continuare, dreptul să plece. Cred că se înțelege că nu putem forța pe nimeni să plece din România. Dimpotrivă, fiind comunist, eu cred că ei ar trebui să dorească să lucreze în România pentru a crea o societate mai bună. Și acum continuă să plece din România un număr de persoane. Este adevărat că numărul este mai mic, deoarece, în general s-a

micșorat de la circa 400 000 câți erau acum 20 de ani la 50 – 60 000. În Israel se apreciază că sunt acum aproximativ 400 mii de cetățeni care provin din România. Cred că, dacă mi-aș depune candidatura acolo, aș câștiga majoritatea.

„După părerea mea, Israelul a făcut mari greșeli”

Eu consider că încercarea de a condiționa acum acordarea clauzei pentru România de către Congresul SUA printr-un amendament care să o lege de problema emigrației ar fi cu totul greșită. Am spus aceasta, de altfel, și autorilor respectivului amendament. Dumneavoastră, cunoscând situația, ați putea exercita o influență utilă asupra celor care gândesc astfel. Noi, când am adoptat poziția cunoscută în problemele Orientului Mijlociu și pe care o menținem în continuare, nu am condiționat în nici un fel. Cred că trebuie să se înțeleagă că este cu totul necorespunzător să se încerce a se crea dificultăți României prin asemenea formule. În ceea ce privește situația din Orientul Mijlociu, trebuie să spun că, după părerea mea, Israelul a făcut mari

greșeli. Am spus aceasta și direct, recent, în convorbirile cu Abba Eban. Această poziție a Israelului l-a izolat pe plan internațional, iar dacă va continua va duce la o izolare și mai mare. Este de înțeles preocuparea pentru asigurarea independenței și securității granițelor. Însă este greu de înțeles tendința de a asigura, în condițiile de azi, securitatea prin menținerea sub ocupație a unor teritorii străine. Este clar că Israelul nu va putea trăi și nu se va putea dezvolta în ceartă cu o populație de peste o sută de milioane și că, pentru a-și asigura independența și suveranitatea, Israelul trebuie să se înțeleagă cu vecinii săi.

De asemenea, este greu de presupus că Statele Unite pot fi mereu împinse într-o situație care, până la urmă, le creează neînțelegeri și dificultăți în raporturile cu țările arabe, cu alte state, inclusiv din Europa, cu Japonia etc.

Israelul a susținut tot timpul că, dacă va trata direct cu țările arabe, va ajunge rapid la soluții bune. Acum este în situația de a trata direct o problemă, dar de mai multe săptămâni nu se ajunge la o soluție de dezangajare militară care să creeze condițiile pentru evitarea reluării războiului și desfășurarea cu succes a Conferinței de pace.

Se poate pierde astfel un moment unic în care se pot realiza înțelegeri bune. Nu trebuie uitat că și în țările arabe – ca și în Israel – există forțe care nu doresc succesul Conferinței de pace și care vor căuta să demonstreze că nu se mai poate rezolva nimic prin tratativele cu Israelul.

Pe urmă, este problema palestiniană care este cu adevărat hotărâtoare pentru o pace trainică în Orientul Mijlociu. Crearea unui stat palestinian va pune, după părerea mea, capăt încordării și va permite dezvoltarea în condiții de securitate a tuturor statelor din regiune.

Eu vă spun toate acestea nu pentru că ar fi lucruri cu totul noi. Am discutat despre aceasta cu primul ministru al Israelului, domna Golda

Meir, recent cu ministrul Abba Eban, am discutat și cu alți conducători ai Israelului și cu conducători ai Congresului Mondial Evreiesc. Vă spun toate acestea dumneavoastră pentru că sunt de părere că puteți face ceva pentru ca Israelul să fie mai rezonabil și să meargă spre soluții care să asigure cu adevărat o pace trainică în Orientul Mijlociu. Am spus aceasta cu claritate conducătorilor Israelului tocmai pentru că avem relații și ne menținem poziția cunoscută, dar nu înțelegem felul lor de acțiune. Cred că dumneavoastră, organizațiile din Statele Unite și, în general, Congresul Mondial Evreiesc puteți exercita o influență pentru a ajunge la soluții care să creeze bazele unei păci trainice în Orientul Mijlociu. Aceasta este în interesul Israelului, al țărilor arabe, al Statelor Unite, al tuturor națiunilor lumii. Situația din Orientul Mijlociu este una din problemele care ne preocupă foarte mult în momentul de față.

În ceea ce privește relațiile noastre cu Statele Unite, rezultatele vizitei sunt foarte bune. Ceea ce am dori – și știm că este posibil – este să uzați de influența de care dispuneți în viața economică a Statelor Unite pentru a determina un sprijin mai puternic pentru colaborarea economică dintre firmele americane și întreprinderile din România, desigur în condiții economice, reciproc avantajoase. Concret, am saluta dacă membrii Congresului care pot exercita o influență în favoarea acordării clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România ar fi mai activi. Am fi deosebit de satisfăcuți dacă am primi acest sprijin.

Clauza, cu condiția liberalizării emigrării

Arthur Hertzberg: Evident, ați ridicat mai multe probleme, domnule președinte. Pot, deci, să răspund numai cu titlul personal, deoarece nu ne-am

consultat nici între noi, nici cu organizațiile pe care le reprezentăm.

În problema clauzei, trebuie să vă felicit pentru modul în care guvernul român a promovat această acțiune. Chiar și ministrul cultelor, când am fost la București, mi-a pomnit de aceasta. Vreau să vă spun numai că, în prezent, problema clauzei este legată de Congres mai mult de situația fratelui Dumneavoastră mai mare de la rășărit.

Tocmai datorită faptului că întreaga problemă se referă acum la ruși, noi nu avem aici o influență principală. Sunt în joc forțe foarte puternice care nu au nimic de-a face cu părerea comunității evreiești. Totuși, vă pot spune, în măsura în care reprezintă consensul evreilor americani, că deși este vorba de o problemă poli-

„Crearea unui stat palestinian va pune, după părerea mea, capăt încordării și va permite dezvoltarea în condiții de securitate a tuturor statelor din regiune”. Ceaușescu

tică foarte complexă, noi dorim să facem o distincție clară între România și celelalte țări, pentru că această distincție există în realitate. Aceasta nu este numai părerea evreilor, ci a poporului american.

Jacob Stein: Ați ridicat câteva probleme, domnule președinte, și apreciem sinceritatea, franchețea cu care v-ați expus ideile. Sper că, în același spirit de franchețe, veți primi și cele spuse de noi.

Dr. Hertzberg, referindu-se la problema clauzei, a arătat pe bună dreptate că dificultățile nu sunt legate de politica luminată a României, ci de situația celor câteva milioane de evrei din Uniunea Sovietică. Dacă va fi posibil ca România să beneficieze de această clauză, eventual printr-o lege separată, o asemenea acțiune s-ar bucura cu siguranță de

sprijinul comunității evreiești. Nu sunt, însă, sigur de sindicate, de cercurile protecționiste care fac din aceasta problemă politică.

Aceste probleme pot fi tratate mai sigur de președinte, de domnul Kissinger direct cu Congresul. Sperăm că guvernul va găsi modalitățile pentru ca România să se poată bucura de un statut nediscriminatoriu în relațiile comerciale. Noi vom saluta și vom sprijini dezvoltarea relațiilor economice dintre România și Statele Unite.

În privința Orientului Mijlociu, noi sprijinim eforturile de pace ale Israelului. Până la 22 octombrie a.c. poziția arabilor era: nu pace, nu negocieri, nu recunoaștere. Nu poți merge la masa tratatelor dacă nu stă cineva și de partea cealaltă.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Din păcate, nu avem acum timp pentru a discuta aceste probleme. Trebuie, însă, să spun că lucrurile nu stau tocmai așa. Noi cunoaștem, am avut multe discuții cu conducătorii arabi, am stat de

vorbă și cu doamna Meir, și am constatat că s-au pierdut momente foarte importante. Sigur, aceasta aparține acum istoriei. Cel mai bine este ca acum să se facă totul pentru a realiza pacea.

Jacob Stein: Cred că acum trebuie să sperăm că la Conferința de pace de la Geneva, unde părțile vor fi împreună pentru prima dată în ultimii 20 de ani, fiecare va face eforturi pentru a realiza pacea. Suntem sigur că Israelul va face aceasta. Evreii americani sunt pentru pace.

Joseph Karasick: Vă suntem sincer recunoscători pentru faptul că ne-ați primit. Avem o expresie în religia noastră: „Cuvintele pornite din inimă merg la inimă”. Am fost cu toții foarte impresionați și vom transmite aceste sentimente celor pe care îi reprezentăm.

1 noiembrie 1604. La Whitehall Palace din Londra se joacă pentru prima dată „Othello”, una din capodoperele lui Shakespeare. Conform unor relatări din epocă, spectacolul s-a jucat sub numele „Maurul din Veneția”.

2 noiembrie 1947. Excentricul milionar Howard Hughes efectuează primul și singurul zbor cu aparatul „H-4 Hercules”. Acesta deține câteva recorduri, încă neegalate: cel mai mare hidroavion construit vreodată, cel mai mare aparat de zbor făcut din lemn și cea mai mare anvergură a aripilor din toate timpurile.

3 noiembrie 1793. Scriitoarea și activista Olympe de Gauges este ghilotinată. Sentința de condamnare la moarte a fost motivată de scrierile în care critica teroarea și de legăturile cu girondinii.

7 noiembrie 1619. Elisabeta, fiica lui Iacob I al Angliei, este încoronată ca regină a Boemiei, la trei zile după ce soțul ei, Frederick al V-lea fusese uns ca suveran. Domnia acestuia a fost foarte scurtă, motiv pentru care Elisabeta a rămas în istorie cu porecla de „regină de-o iarnă”.

8 noiembrie 1923. Are loc la München „Puciul de la Berărie”, o încercare nereușită de lovitură de stat pusă la cale de naționalist – socialiștii conduși de Hitler. Acesta a fost condamnat la cinci ani de închisoare, dar a efectuat numai un an (perioadă în care a „creat” „Mein Kampf”).

9 noiembrie 1888. Într-o locuință de pe Dorset Street din Londra, este descoperit trupul mutilat al tinerei Mary Jane Kelly. Ea este considerată ultima victimă a celebrului criminal Jack „Spintecătorul”.

13 noiembrie 1864. Adunarea Națională a Grecilor adoptă o nouă lege fundamentală. Constituția a fost inspirată după cea belgiană din 1831, model adoptat și de prima Constituție a României din 1866.

14 noiembrie 1969. Este lansată misiunea Apollo XII, a șasea din cadrul programului Apollo și a doua care a aterizat pe Lună. Misiunea a fost comandată de Charles Conrad, cel care, alături de Alan Bean, avea să aselenizeze pe 19 noiembrie 1969.

15 noiembrie 1889. Împăratul Pedro al II-lea al Braziliei este detronat în urma unei lovituri de stat. Monarhia a fost abolită, fiind proclamată republica al cărei președinte a fost ales Deodoro da Fonseca.

16 noiembrie 1885. Louis David Riel, liderul rebeliunii populației métis din Canada, este executat prin spânzurare, după ce fusese condamnat pentru înaltă trădare.

19 noiembrie 1816. Cu acordul țarului Alexandru I al Rusiei, este înființată Universitatea din Varșovia, a doua astfel de instituție din Polonia (după cea de la Cracovia). Universitatea avea următoarele facultăți: drept și administrație, medicină, filozofie, teologie, artă și științe umaniste.

20 noiembrie 1820. Baleniera americană „Essex” este atacată de o balenă uriașă (80 de tone), în Oceanul Pacific. Ulterior, incidentul a devenit sursa de inspirație a lui Herman Melville, pentru romanul „Moby Dick”.

21 noiembrie 1555. Încetează din viață Georgius Agricola, om de știință german, considerat „părintele mineralogiei”. Cea mai cunoscută operă a sa este „De re metallica”.

22 noiembrie 1718. Celebrul pirat britanic Edward Teach, supranumit „Barbă Neagră” („Blackbeard”), este ucis într-o confruntare cu marina regală, în apropiere de coasta de est a Americii.

26 noiembrie 1917. Este întemeiată Liga Națională de Hockey (National Hockey League). Dacă la început avea doar cinci echipe, toate din Canada, ulterior în NHL au intrat 30 de formații (24 din SUA și șase din Canada).

27 noiembrie 1095. În penultima zi a Conciliului de la Clermont, papa Urban al II-lea predică începerea cruciadei pentru eliberarea locurilor sfinte. Acest lucru se va întâmpla anul următor, când va începe Prima Cruciadă.

4 noiembrie 1575.

Se naște pictorul italian Guido Reni, unul dintre reprezentanții de seamă ai barocului. Protejat al familiei Borghese, care l-au angajat să realizeze fresca de la Casino dell'Aurora (din cadrul palatului Pallavicini – Rospigliosi, din Roma), considerată capodopera sa.

5 noiembrie 1854.

Are loc bătălia de la Inkerman, din timpul Războiului Crimeei. Deși mult inferioare numeric, forțele franco – britanice au rezistat atacurilor rușilor, care sperau să forțeze ridicarea asediului Sevastopolului.

6 noiembrie 1861.

Jefferson Davis este ales președinte al Confederației Sudiste, pentru o perioadă de șase ani. Davis nu și-a dus mandatul la capăt, acesta luând sfârșit în mai 1865, odată cu înfrângerea sudului în Războiul de Secesiune.

10 noiembrie 1620.

Se naște Ninon Lenclos, una din cele mai cunoscute curtezane din istoria Franței. Foarte frumoasă, a sedus cei mai de seamă bărbați de stat, inclusiv pe cardinalul Richelieu. Acesta a plătit o sumă exorbitantă pentru a petrece o noapte cu Ninon care, după ce a luat banii, a trimis o prietenă în locul ei.

11 noiembrie 1215.

În cadrul celui de-al patrulea Conciliu de la Lateran s-a definit doctrina transsubstanțialității, conform căreia pâinea și vinul reprezintă trupul și sângele lui Iisus Hristos.

12 noiembrie 1028.

Cu doar trei zile înainte de moarte, împăratul Constantin al VIII-lea al Bizanțului o mărită pe fiica sa Zoe, cu cel desemnat să-i fie moștenitor, Roman al III-lea Argyros. Zoe, care avea în jur de 50 de ani când s-a căsătorit, îi va urma soțului său la tron, în 1034.

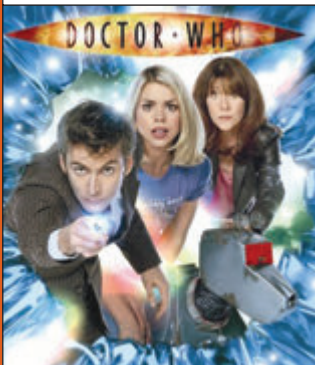
17 noiembrie 284.

Dioclețian este proclamat împărat roman de către armata din Orient. Acesta îl va asocia la conducere pe Maximian, care primește titlul de Augustus (286), pentru ca în cele din urmă să instituie tetrarhia (293), prin cooptarea lui Galerius și a lui Constantin Chlorus (care sunt numiți Cezari).

18 noiembrie 1626.

După ce fuseseră terminate ultimele finisaje la Basilica Sf. Petru din Vatican, aceasta este sfințită de către papa Urban al VIII-lea. Lucrările impunătoare construcției fuseseră începute pe 18 aprilie 1506.

23 noiembrie 1963.

Televiziunea britanică BBC începe difuzarea serialului „Doctor Who”, cu William Hartnell în rolul principal. „Doctor Who” avea să devină cel mai longeviv serial SF din toate timpurile (peste 750 de episoade până acum).

24 noiembrie 1429.

Forțele franceze conduse de Ioana D'Arc sunt nevoite să renunțe la cucerirea cetății La Charité, după ce aceasta rezistase asediului timp de o lună.

25 noiembrie 1839.

Un ciclon devastator lovește India, distrugând orașul Coringa. Conform relatărilor din epocă, valurile uriașe au ajuns până la 12 de metri înălțime!

28 noiembrie 1910.

Elefterios Venizelos devine pentru prima dată prim-ministru al Greciei. Cel considerat unul din creatorii Greciei moderne avea să mai ocupe înalta funcție de alte cinci ori.

29 noiembrie 1929.

Richard E. Byrd devine primul om care efectuează un zbor deasupra Antarcticii. Acesta a zburat de la baza aflată pe ghețarul Ross până la Polul Sud și înapoi, în 18 ore și 41 de minute.

30 noiembrie 528

Se naște Grigore din Tours, cleric și istoric galo – roman. Este autorul „Istoriei Francilor” („Historia Francorum”), cea mai importantă sursă contemporană referitoare la perioada merovingiană.

PORTUGALIA, PRESA ROMÂNEASCĂ ȘI

„Revoluția garoafelor”

VIOREL CRUCEANU

Anul acesta s-au împlinit 35 de ani de la înlăturarea regimului salazarist. La „25 aprilie [1974], în numai câteva ceasuri, o jumătate de secol de imobilism, de anacronică sfidare a timpului și istoriei” avea să ia sfârșit în Portugalia. Au urmat apoi „zile pline de speranță” ce au redat libertatea atât lusitanilor, cât și popoarelor din Angola, Mozambic, Guineea-Bissau, insulele Capului Verde și arhipelagul São Tomé și Príncipe, cuprinse în ultimul imperiu colonial din lume.

Portugalia și... Lumea

Amploarea schimbărilor și euforia ce le-a însoțit au generat un amplu val de simpatie cu poporul portughez. Fenomenul și-a găsit reflectarea în paginile presei mondiale, inclusiv a celei românești (de altfel, România a fost prima țară socialistă ce a recunoscut noul regim portughez). Dintre publicațiile românești s-a detașat, prin reportaje impecabile, săptămânalul de politică externă,

Lumea. În ciuda constrângerilor specifice vremurilor, **Lumea** a știut să cultive, încă de la apariție, la 1 noiembrie 1963, un stil propriu și o anumită libertate de spirit. Revista a inserat în paginile sale, în mod frecvent, articole consacrate situației din Portugalia. Spre deosebire de alte publicații, **Lumea** se delimita de excesele ideologice prin preluarea de materiale apărute în presa străină: **Rinascita** (Roma), **L'Espresso** (Torino), **Medunarodna Politika**

(Belgrad), *La Libre Belgique* (Bruxelles), *L'Express* (Paris), *Le Nouvel Observateur* (Paris) sau *Jeune Afrique* (Paris). De-a lungul anilor, revista și-a familiarizat cititorii cu subiecte palpabile referitoare la Portugalia: situația economică a țării, războiul din colonii, represiunea politică, succesiunea lui Salazar, Portugalia și NATO, poziția Bisericii și Armatei față de regim (în evoluție, pe măsura degradării situației interne). Vom aborda toate aceste aspecte, în rândurile ce urmează, tocmai pentru a înțelege cum s-a ajuns la schimbarea istorică de la 25 aprilie 1974. În modul cel mai firesc, investigația noastră începe cu un scurt istoric, așa cum se reflectă el în paginile revistei **Lumea**.

Mario Soarès despre evoluția salazarismului

Principalele repere istorice ale evoluției salazarismului se regăsesc într-un interviu cu socialistul Mario Soarès, proeminent lider al opoziției, interviu preluat din prestigioasa revistă franceză **L'Express**. Răspunzând la prima întrebare, M. Soarès prezintă geneza salazarismului; în modul cel mai avizat (Soarès era licențiat în drept, dar și în științe istorico-filosofice), el pornește de la sfârșitul primului război mondial, când Portugalia „ieșise din conflict slăbită din punct de vedere economic”¹. Prolungirea crizei a determinat „agitații muncitorești” (existând frapante similitudini cu Italia, unde, într-un context asemănător, puterea a fost preluată de Mussolini). Continuându-și analiza, Mario Soarès constată că și în Portugalia „clasele privilegiate – marii latifundiari, industriașii, bancherii, ofițerii superiori [și] Biserica – au început să se teamă” și „au intervenit pentru a pune capăt Republicii constituționale [1910-1926 – nota ns.] și a o înlocui cu o dictatură militară [este vorba de regimul generalului Oscar Carmona – nota ns.]”. Însă, cum era de așteptat, „militarii au adus țara în pragul falimentului”. Pe acest fond, „în 1928, ei au făcut apel la un profesor de economie de la Universitatea din Coimbra, sprijinit de Partidul catolic. Au făcut apel la el ca la un «om providențial». Era Salazar”². În mod constant, **Lumea** a insistat asupra personalității lui Salazar, care în 1932 a devenit prim-ministru, punând bazele a ceea ce s-a numit „**L'Estado novo**”. Astfel, el era prezentat ca „simbolul unui capitalism agrar, reacționar și fascist”. Procedând la o paralelă istorică, **Lumea** ne informează că liderul lusitan „a structurat definitiv sistemul său politic după modelul fasciștilor italieni”: el „s-a inspirat din fascismul lui Mussolini și edictele papale

«Rerum Novarum» din 1891 și «Quadragesimo Anno» din 1931”³, rezultând astfel „un amestec de fascism și feudalism, de paternalism autoritar și puritan”. În acest regim autoritar, cu tentă totalitară, „Puterea legislativă este împărțită din punct de vedere teoretic între Adunarea Națională și Adunarea corporațiilor. Cele 120 de mandate în Adunarea Națională aparțin unui partid legal, Uniunea Națională, în fruntea căruia se află Salazar. Dreptul la vot îl are numai circa 15 la sută din populație. Puterea legislativă reală o dețin de fapt Salazar și cabinetul său; ei promulgă legi pe care Adunarea Națională nu are voie să le critice”⁴. „**L'Estado novo**” „și-a găsit aliații principali și cei mai activi în rândurile armatei, clerului și ale oligarhiei financiare”, Salazar exercitând o putere discreționară timp de 40 de ani (până în 1968, când a fost victima unei comotii cerebrale, ce i-a adus sfârșitul în 1970).

Represiunea

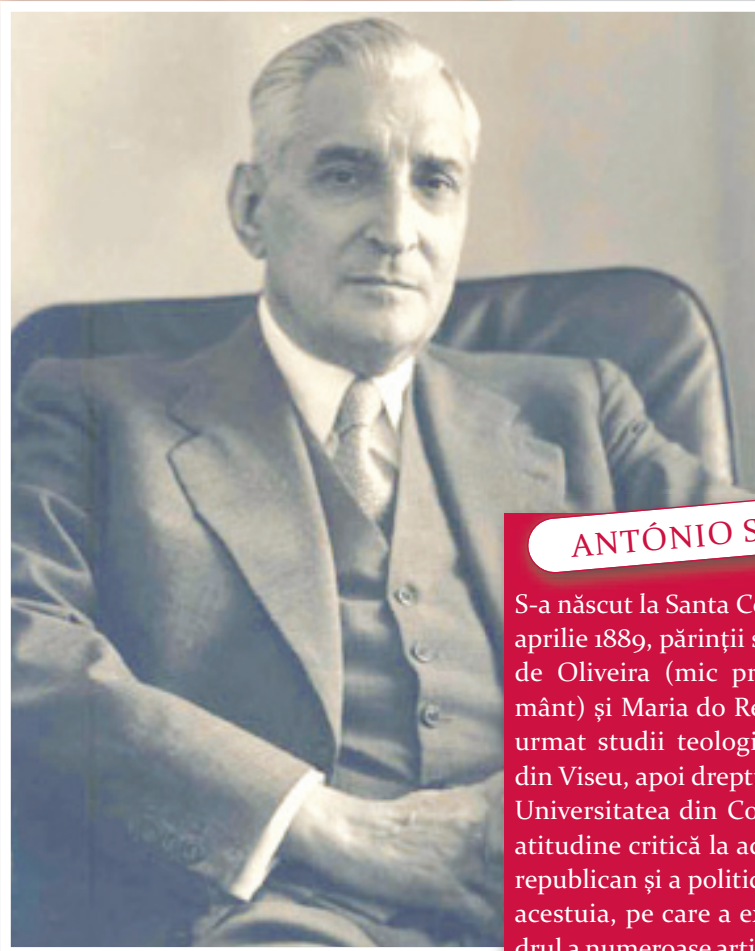
O constantă a regimului salazarist a reprezentat-o represiunea, „cele mai dure instrumente ale dictaturii [fiind] poliția secretă PIDE și cenzura”. Faimoasa și sinistrală PIDE (Policia Internacional e de Defesa do Estado) a supus întreaga societate unei implacabile **psihoză a fricii**. Pe bună dreptate, membrii săi erau considerați „frați inchiștori ai timpului nostru”⁵. Zelul lor a făcut din Portugalia „țara cu cel mai mare număr de deținuți politici din Europa și cu mii de deportați în lagărele de concentrare din Africa” (de tristă faimă fiind lagărul de la Tarrafal, din insulele Capului Verde). Un diagnostic foarte exact al poliției politice ne oferă M. Soarès: „PIDE (...) era un **stat în stat [subl.ns.]**. Avea o putere nelimitată. Șeful ei era Salazar, [deși] poliția politică depindea de ministerul de interne (...). În ultimii ani ai «domniei» lui, [Salazar] nu se mai ocupa decât de două lucruri: PIDE și cenzura. Erau cele două instrumente ale puterii lui”⁶. Liderul socialist portughez ne spune că el însuși a fost arestat de... 12 ori. Însă, afirmă el, „nu am suferit torturi fizice”. După care, urmează o precizare foarte interesantă: „Trebuie spus că PIDE face discriminări de clasă. Un muncitor nu este tratat câtuși de puțin la fel cu un student, un avocat sau medic. Desigur, au fost torturați și membri ai burgheziei, dar asemenea cazuri sunt rare. În timp ce pentru muncitori și țărani, tortura a fost aproape întotdeauna o regulă”⁷. Mario Soarès sesizează că registrul a rămas neschimbat și sub Marcello Caetano, succesorul lui Salazar: „aparatură represivă al regimului și-a schimbat doar numele [din

Viorel Cruceanu.
Profesor de istorie la Colegiul Național “Vasile Alecsandri” din Bacău, doctor în istorie. Cărți publicate: “*Quo vadis, Africa?*” (1999), “*Asasinate ale secolului XX. Africa: radiografia asasinatului politic*” (2002), “*Asasinate ale secolului XX (Asia, Lumea arabă, America Latină)*” (2005). În pregătire “*Istoria decolonizării Africii, vol.1*”.

1. Interviul din **L'Express**, în **Lumea**, nr. 31, 27 iul. 1972, p. 28.
2. *Ibidem*.
3. Cf. **Medunardna Politika**, în **Lumea**, nr. 51, 14 dec. 1967, p. 30.
4. *Ibidem*.
5. **Lumea**, nr. 20, 13 mai 1965, p. 23.
6. Interviul din **L'Express**, în **Lumea**, nr. 31, 27 iul. 1972, p. 28.
7. *Ibidem*.

PIDE, în DGS – Direcția Generală a Securității – **nota ns.**], nu și metodele (...). Instruită de Gestapo, ea are vocația violenței și acționează și acum cu o brutalitate incredibilă (...). Tortura rămâne un fapt cotidian”⁷⁸. Din multitudinea metodelor folosite, de-a dreptul abominabile, **Lumea** menționează „metoda insomniei”, oprindu-se la un caz concret: cel al unui tânăr militar de 20 de ani, José Pedro Correira Soarès, acuzat de „simpatii față de comunism” și care a fost supus unui interogatoriu fluviu, de „820 de ore fără întrerupere”. Din fericire pentru el, tânărul „nu a vorbit, nu a murit și, în ciuda celor 820 de ore de «tratament», nu a trecut pragul nebuniei”⁷⁹. Asemenea

nizați în Partidul African al Independenței din Guineea-Bissau și insulele Capului Verde (PAIGC), condus de inginerul agronom Amilcar Cabral, și în 1964, de Frontul de Eliberare din Mozambic (FRELIMO), animat de antropologul Eduardo Mondlane (asasinat de PIDE, în 1969) și, apoi, de Samora Moises Machel. Prin urmare, Portugalia s-a angajat într-un costisitor război colonial, purtat pe trei fronturi (asupra căruia vom reveni) și care a grevat economia portugheză. Povara războiului colonial valida supoziția că „această țară, altădată atât de bogată, riscă să devină cea mai săracă din Europa”, deoarece „cheltuiește zilnic un milion de dolari”¹¹. De altfel, după un deceniu de război colonial, Portugalia își câștigase reputația de „țara superlativelor sumbre”. Această inspirată sintagmă era susținută de realitatea crudă: „după 40 de ani de regim fascist și corporatist”, Portugalia „este astăzi una din țările cele mai înapoiate de pe continent: cel mai scăzut venit pe cap de locuitor, cel mai mare număr de analfabeți (38 la sută), cea mai ridicată mortalitate infantilă (59,3 la sută)”¹². Sistemul autarhic promovat de regim a generat o slabă productivitate a muncii. Faptul se datora în mare măsură și unei motivații scăzute, „muncitorul portughez [fiind] cel mai rău plătit din Europa”. Astfel, în Portugalia, „un textilier [primea] un salariu echivalent cu

ANTÓNIO SALAZAR

S-a născut la Santa Comba Dão, pe 28 aprilie 1889, părinții săi fiind António de Oliveira (mic proprietar de pământ) și Maria do Resgate Salazar. A urmat studii teologice la seminarul din Viseu, apoi dreptul și economia la Universitatea din Coimbra. A avut o atitudine critică la adresa guvernului republican și a politicii anti-catolice a acestuia, pe care a exprimat-o în cadrul a numeroase articole. În 1919 a intrat în Parlament, din partea „Centrului Catolic”. După lovitura de stat din 28 mai 1926, a făcut parte din guvernul lui Mendes Cabeçadas, ca ministru de Finanțe; și-a dat demisia la scurt timp, revenind în post în 1928 (fotoliul de ministru de finanțe l-a avut până în 1940). În 1932, bucurându-se de susținerea puternică a președintelui Oscar Carmona, a fost numit prim-ministru, funcție deținută până în 1968.

o pătrime din cel al unui coleg al său francez, [iar] un metalurgist chiar o cincime...”¹³. Dimensiunea anti-nomiei ieșea în evidență și printr-o altă comparație: „un muncitor portughez câștigă pe zi cât câștigă un muncitor suedez sau francez într-o oră”. În egală măsură, declinul economic se explica și prin migrarea forței de muncă: „în zece ani, 1 200 000 de persoane [dintr-o populație ce depășea cu puțin 9 000 000 de locuitori – **nota ns.**] au emigrat în străinătate, în căutare de lucru”¹⁴ (în special în RFG, Belgia și Franța). Așa se face că, Portugalia a devenit „o națiune lipsită dramatic de învățători, medici [și] lucrători specializați”¹⁵. Dar, situația determina și o stare „avantajoasă pentru regim”: „cei care au plecat își trimit câștigurile familiilor de acasă.

comportament abuziv confirma butada cinică a PIDE: „Legea nu ajunge până la etajul al treilea al clădirii poliției”¹⁰.

Problema colonială

Eroziunea regimului salazarist a început odată cu apariția „problemei coloniale”. Astfel, în 1961, Mișcarea Populară pentru Eliberarea Angolei (MPLA), condusă de medicul Agostinho Neto, a dat semnalul luptei de eliberare în colonii. Exemplul angolez a fost urmat, în 1963, de partizanii din Guineea-Bissau, orga-

Astfel, devizele emigranților reprezintă peste 30 la sută din balanța de plăți portugheză”. Și, concluzia se impunea de la sine: „dacă portughezii din afară n-ar mai trimite banii în țară, guvernul lui Caetano nu ar mai fi probabil în stare să susțină greutatea celor trei războaie coloniale”¹⁶.

Portugalia postbelică avea un grav deficit de credibilitate. În timp ce Anglia și Franța încheiaseră decolonizarea, ea oferea o imagine anacronică: stăpâna, în continuare „primul și, totodată, ultimul mare imperiu colonial al lumii”¹⁷. Contrastul era cu atât mai evident, cu cât o țară mică, înapoiată, controla „un imperiu colonial de dimensiuni enorme”¹⁸, coloniile fiind „de 22 de ori mai mari decât metropola europeană”¹⁹. În acest imperiu, vechi de cinci secole, Portugalia promova o politică paternalistă. Dorind să escamoteze „problema colonială”, Salazar a semnat un decret, în 1951, prin care coloniile din „imperiu” își schimbau statutul în „teritorii de peste mări”. Astfel, noțiunea de „imperiu colonial” era abolită, coloniile devenind „părți integrante ale unui stat unitar”. Salazar iniția practic o nouă „doctrină colonială” conform căreia „nu existau teritorii coloniale supuse comunității metropolitane; nu exista decât o comunitate națională, acoperind un teritoriu care este, din punct de vedere juridic, unul, în ciuda distanțelor geografice”²⁰. Această politică a fost valabilă două decenii. La începutul lui 1972, pe măsura agravării impasului colonial, Adunarea Națională de la Lisabona a votat, la inițiativa lui Caetano, revenirea la „autonomia” posesiunilor de peste mări (politică aplicată în perioada „Republicii constituționale”). „Autonomia” avea capcanele sale: ea urmărea „să nu lezeze unitatea națiunii portugheze”, încercând, în realitate, „să reediteze, sub o altă formulă, doctrina «integraționistă» a lui Oliveira Salazar”²¹.

„Viitorul Portugaliei nu este în Europa, ci în Africa”

Trebuie precizat că, în pofida măsurilor cosmetice, Portugalia rămânea extrem de atașată imperiului său colonial (ce mai cuprindea, în Asia, posesiunile Macao și Timorul oriental). În acest sens, ministrul de externe al lui Salazar, Franco Nogueira, a exprimat un adevăr cu valoare de paradigmă: „viitorul Portugaliei nu este în Europa, ci în Africa”²². Iată de ce, Salazar și urmașii săi și-au asumat un rol mesianic pe continentul negru. Întemeietorul „**Estado novo**” considera că prezența portugheză în Africa avea unicul scop de a „apăra valorile civilizației occidentale

și ale catolicismului”; de asemenea, Portugalia colonialistă nu era numai „o entitate geografică, ci și un stil de viață care trebuie să fie menținut”. Aceeași mistică imperială îl posedă și pe Caetano care afirma că Portugalia „apără în Africa nu

Dr. Agostinho Neto, președintele Mișcării Populare pentru Eliberarea Angolei

numai o civilizație specială, dar civilizația în sensul cel mai larg al cuvântului”²³. A s e m e n e a mesaje aveau ținte precise: elita portugheză și străinătatea. Concomitent, pentru opinia publică portugheză subiectul războiului

era **tabú**. Atmosfera friza suprarealismul: „ziarele portugheze descriu cu amănunte dramatice evenimentele din jungla vietnameză, dar nu dau știri despre războiul din coloniile africane”²⁴. Mai mult, în presa portugheză a epocii se publica lista celor „morți pentru patrie”, însă „nu se precizează niciodată unde au murit acești oameni”²⁵. Dacă cenzura portugheză opera fără scrupule, în schimb presa mondială cunoștea adevărata situație. În 1969, revista **Lumea** a publicat un bilanț ce menționa că pentru logistica războiului se risipea „40 la sută din bugetul național”; în același timp, în colonii staționa „o armată de 180 000 oameni (...): 55 000 în Angola, 60 000 în Mozambic și 57 000 în Guineea-Bissau”; în plus, serviciul militar s-a prelungit la patru ani și „pentru prima dată în istoria Portugaliei au fost înrolate și femeile”²⁶. Din nefericire, pe cele trei fronturi din Africa s-au înregistrat și însemnate pierderi de vieți omenești. După zece ani de război, situația devenise dramatică: portughezii au pierdut 40.000 de oameni, „aproape tot atâția cât au avut americanii în Vietnam”²⁷. În loc să-și pună întrebări, autoritățile au sporit efortul național care a crescut la 50% din buget, fiind incapabile să realizeze că nu mai pot „menține decorul trecutului”. Persoanele avizate dețineau, însă, măsura exactă a lucrurilor: „e un război fără speranță, pe care înșiși portughezii sunt de acum convingși că nu-l vor putea rezolva prin bombardamente cu napalm”²⁸, dar nici prin „deportări, torturi, capete tăiate... [metode aplicate «subversivilor»

8. Interviu din **L'Espresso**, în **Lumea**, nr. 17, 18 apr. 1974, p. 28.
9. **Lumea**, nr. 33, 10 aug. 1972, p. 20.
10. *Idem*, nr. 20, 13 mai 1965, p. 23.
11. Cf. **Financial Times**, în **Lumea**, nr. 33, 10 aug. 1972, p. 20.
12. *Idem*, vezi și *idem*, nr. 51, 14 dec. 1967, p. 30.
13. Cf. **L'Unità**, în **Lumea**, nr. 10, 5 mart. 1970, p. 30.
14. Vezi **Lumea**, nr. 33, 10 aug. 1972, p. 20.
15. Cf. **La Stampa**, în **Lumea**, nr. 29, 10 iul. 1969, p. 29.
16. **Lumea**, nr. 33, 10 aug. 1972, p. 20.
17. *Idem*, nr. 37, 5 sept. 1974, p. 20.
18. Cf. **Rinascita**, în **Lumea**, nr. 37, 6 sept. 1973, p. 28.
19. Cf. **Medunardna Politika**, în **Lumea**, nr. 51, 14 dec. 1967, p. 30.
20. **Lumea**, nr. 38, 12 sept. 1974, p. 20; vezi și *idem*, nr. 20, 13 mai 1965, p. 23.
21. **Lumea**, nr. 38, 12 sept. 1974, p. 13.
22. Cf. **Jeune Afrique**, în **Lumea**, nr. 2, 6 ian. 1972, p. 29.
23. *Idem*.
24. Cf. **La Stampa**, în **Lumea**, nr. 29, 10 iul. 1969, p. 29.
25. Cf. **Jeune Afrique**, în *idem*, nr. 25, 15 iun. 1972, p. 29.
26. **Lumea**, nr. 52, 18 dec. 1969, p. 20.
27. Cf. **Jeune Afrique**, în **Lumea**, nr. 2, 6 ian. 1972, p. 29.
28. Cf. **La Stampa**, în **Lumea**, nr. 29, 10 iul. 1969, p. 29.
29. Cf. **Jeune Afrique**, în **Lumea**, nr. 2, 6 ian. 1972, p. 29; vezi și **Remarques Africaines**, în **Lumea**, nr. 3, 14 ian. 1971, p. 12.
30. Cf. **Jeune Afrique**, în **Lumea**, nr. 33, 10 aug. 1972, p. 21.
31. Vezi interviul din **L'Express**, în **Lumea**, nr. 31, 27 iul. 1972, p. 29.

din colonii – nota ns.]”²⁹. În pofida evidenței, nici Salazar și nici Caetano n-au înțeles că „războiul colonial închide într-un cerc fără ieșire Portugalia”. Același lucru l-a sesizat și Bruno Crimi, corespondentul revistei **Jeune Afrique** la Lisabona, care scria că „numai când se va înțelege că teritoriile africane reprezintă călcâiul lui Achile al premierului Caetano se va putea face ceva”³⁰. La rândul său, opozantul Mario Soarès aprecia cu luciditate: „Întreaga evoluție a țării mele depinde de un factor esențial: războiul colonial”³¹.

NATO și Portugalia

Un rol determinant asupra războiului din colonii l-a exercitat poziția specială a NATO. Membră fondatoare, Portugalia reprezenta „flancul de sud-vest” al organizației; în egală măsură, ea constituia „balconul atlantic” ce mărginea Spania, pe care președintele american, Richard Nixon, o considera „pilonul indispensabil al securității în Mediterana”³². Cele două țări iberice au început „să capete o pondere deosebită în strategia atlantică și mediteraneeană a Statelor Unite” după ce Franța generalului de Gaulle a părăsit structurile militare ale NATO, în anul 1966. Dar, strângerea legăturilor cu Portugalia însemna și complicitatea cu războiul său din colonii. Iată de ce, bine s-a sesizat că, „în strategia ei generală”, NATO nu avea cum „să fie indiferentă față de situația din coloniile portugheze”³³. Prin urmare, organizația nord-atlantică a devenit „principalul sprijinitor material al Portugaliei în războiul colonial împotriva popoarelor din Guinea-Bissau, Angola și Mozambic”, dovadă fiind „armele și munițiile capturate [de partizani] de la soldații portughezi luați prizonieri” și care proveneau din „depozitele NATO”³⁴. Același joc de interese a adus Portugaliei

alți doi aliați, „jenanți, dar prețioși”: Rhodesia și Africa de Sud [conduce de regimuri minoritare rasiste – nota ns.], dar care în epocă alcătuiau un bastion al politicii occidentale de prevenție a extinderii comunismului pe continentul negru. Această alianță a fost denunțată, într-un interviu acordat revistei *Lumea*, de președintele Mișcării Populare pentru Eliberarea Angolei, dr. Agostinho Neto, care spunea: „fasciștii și rasiștii din Africa australă visează să-și perpetueze dominația asupra popoarelor din această parte a continentului african. Ei își acordă reciproc ajutor politic, diplomatic și material”³⁵. El scotea în evidență că, „cel mai periculos regim este fără îndoială cel din Africa de Sud” care joacă rolul de „jandarm al Africii”. Doctorul Neto mai reliefa că, „prin ajutorul pe care NATO și aliații [săi] îl dau Portugaliei”, lupta partizanilor s-a internaționalizat (anticipând astfel, intervenția directă, de mai târziu, a Uniunii Sovietice și a trupelor cubaneze).

Caetano – urmașul fidel

Cu siguranță că prevestirea lui Agostinho Neto rămânea fără obiect dacă succesorul lui Salazar, Marcello Caetano, nu ar fi dezamăgit. Numai că, noul lider era un produs pur al regimului salazarist. El a fost remarcat de Salazar încă din 1929 și a îmbinat activitatea științifică (în perioada 1933-1940 a fost profesor de drept la Universitatea din Lisabona) cu cea politică (fiind chiar ministru al coloniilor în perioada 1944-1947). „Înalt, cu o figură severă, exprimându-se în cuvinte căutate și prudente”³⁶, Caetano a devenit „colaboratorul apropiat al lui Salazar timp de mai multe decenii”. El a jucat un rol politic major: „datorită lucrărilor sale în domeniul dreptului administrativ, fiscal și corporatist, este considerat teoreticianul sistemului corporatist inițiat de Salazar, care reglementa raporturile economice și sociale între diferitele «grupe de interese» din țară”³⁷. În consecință, urmașul lui Salazar se dovedea omul potrivit, la locul potrivit, întrunind „sufragiile armatei și bisericii care văd în el garanția perpetuării «salazarismului fără Salazar»”³⁸. Observatorii scenei politice lusitane au sesizat foarte bine că Marcello Caetano dorea „o evoluție în continuitate”, urmărind „o precauță modernizare a salazarismului”. Acest din urmă aspect reieșea foarte clar și din primul său discurs, rostit în calitate de premier: „Preocuparea mea este de a asigura continuitatea. Dar această continuitate implică o idee de mișcare, de actualizare... Continuarea liniilor majore ale politicii portugheze și a principiilor constituționale ale statului nu va împiedica deci guvernul să procedeze, de câte ori va considera oportun, la reformele ce vor fi necesare...”³⁹. Ascensiunea lui Caetano a fost primită cu rezerve în Africa. Astfel, într-un interviu acordat în exclusivitate

Marcello Caetano

revistei *Lumea*, liderul Frontului de Eliberare din Mozambic (FRELIMO), Eduardo Mondlane, declara: „Unii ziariști din Occident consideră această înlocuire drept o «moarte politică» a lui Salazar. Cred că nu este vorba de o «moarte politică», ci de o «moarte fizică». «Moartea politică» va veni mai târziu, odată cu revoluția portugheză ce va începe în interiorul Portugaliei. Personalitate puternică, Salazar este tehnicianul acestui regim. Teoreticianul, creatorul regimului corporatist portughez este Caetano (...). Politica colonială a fost stabilită de Caetano; «codul coloniilor» el l-a creat. Și pentru a-l diferenția de alți lideri salazariști, vă voi spune că el e mai conservator decât ceilalți”⁴⁰. În 1970, *Lumea* a preluat, din presa externă, un alt interviu, de această dată cu Pedro Suarez, din conducerea Frontului Patriotic pentru Eliberarea Națională a Portugaliei (FPNLP). Din start, erau evidențiate o serie de nuanțe: „Caetano a preluat politica lui Salazar”, dar „a

promovat și elemente «caetaniste» mai «moderne»”. Suarez menționa că „asistăm la o schimbare de stil și de oameni, dar esența politică a regimului rămâne neschimbată”⁴¹. El constata și că, din nefericire, „represiunea devine adesea mai dură”. Același Suarez declara cu indulgență că M. Caetano s-a detașat de salazarismul pur: „Caetano nu este Salazar, este mai dinamic”⁴², manifestându-și regretul că încercarea premierului de a dialoga, cu unele facțiuni ale opoziției, a eșuat. Însă, nu toată opoziția era la fel de concesivă. Astfel, în documentul „**Cele 2 500 de cuvinte**”, elaborat în iulie 1972, de 50 de personalități portugheze, se critica sever politica „dezastruoasă” a guvernului Caetano, denunțându-se „incapacitatea regimului de a evolua”⁴³. În fapt, Caetano a jucat doar cartea unei „reînnoiri fictive”. Pe bună dreptate i s-au făcut reproșuri: „premierul Caetano nu a reușit să-și creeze o bază politică proprie, în stare să promoveze și să ducă la bun sfârșit liberalizarea promisă de el atunci când a preluat succesiunea lui Salazar”⁴⁴. Iată de ce, cu scurgerea timpului, politica lui Caetano a generat un scepticism crescând. Impresia generală era că „prăbușirea salazarismului se apropie (...). Cotitura reală o va aduce Africa. Rezultatul războiului de acolo va fi hotărâtor...”. Conștient de incapacitatea regimului de a evolua, Mario Soares avertiza: „Noi nu ne mulțumim cu simple reforme liberale (...). Partidul Socialist vede soluționarea crizei naționale prin instaurarea democrației”; pentru aceasta, a conchis el, „trebuie schimbat regimul politic din Portugalia”⁴⁵.

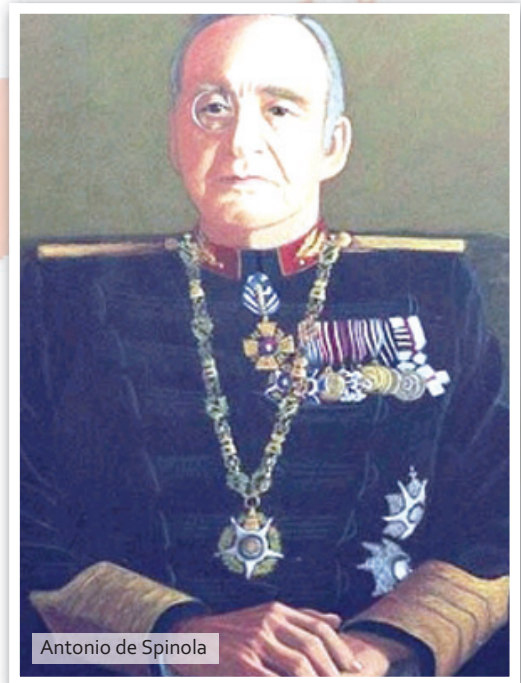
Schimbarea nu poate fi oprită

Semnele schimbării se arătau, tot mai insistent, pe măsura adâncirii impasului colonial. Opoziția democratică, clandestină și semi-clandestină, a început să se structureze. Cum plastic s-a spus, acest fapt sugera că „s-a deschis un al patrulea front”: cel al contestării interne. În aprilie 1973, această opoziție și-a ținut un congres, la care au participat 3 000 de delegați, ce reprezentau un spectru politic extrem de divers: comuniști, socialiști, social-democrați, catolici progresiști, liberali și chiar conservatori-monarhiști. Congresiștii au formulat un set de cerințe ce vizau democratizarea societății portugheze: alegeri libere, eliberarea deținuților politici, întoarcerea exilaților, stabilirea de relații diplomatice cu țările lumii⁴⁶. Jurnaliștii prezenți au fost impresionați de faptul că 70% dintre participanți aveau sub 25 de ani. Platforma comună și atmosfera de tinerete probau că „lucrurile se mișcă în această

țară”⁴⁷, după cum se exprima un bătrân republican, participant la Congres. Un aspect, deloc neglijabil, l-a reprezentat lentă, dar ireversibilă distanțare a Bisericii de regim. Chiar primatul António Ribeiro își reproșa, pe parcursul anului 1972, că „Biserica portugheză (...) n-a făcut nimic public pentru a încuraja guvernul Caetano să evolueze”⁴⁸. Totuși, clerul superior a înțeles frământările societății și, în mai 1973, printr-o scrisoare pastorală, „a luat poziție în favoarea pluralismului politic”. Mai mult, Mario Soares evidenția că „un episcop a denunțat masacrele din Mozambic într-o scrisoare adresată Papei” și că „astăzi, se află în închisoare preoți pentru că au criticat în mod aspru războiul colonial”⁴⁹.

Probleme cu... armata

Rămânea un ultim bastion de sprijin al regimului: Armata. Dar și rândurile sale au fost cuprinse de eferescență. Trupa, gradele inferioare și tinerii ofițeri manifestau tendințe de frondă. Numai că, oarecum atipic, surpriza avea să vină chiar din vârful ierarhiei. Este vorba de generalul António de Spínola, adjunctul șefului de Stat Major al Armatei care, la 22 februarie 1974, a publicat o carte incendiară: *Portugal e o futuro (Portugalia și viitorul)*. Apărută în 10.000 de exemplare, lucrarea s-a epuizat în numai două zile, devenind un veritabil **best-seller**. Veteran al războiului din Africa (a luptat în Angola, după care a fost guvernator și comandant militar al Guineei-Bissau), generalul Spínola afirma tranșant că „din punct de vedere militar, războiul din Africa este practic pierdut; nu există o soluție militară”⁵⁰. Spínola nu era nici alarmist și nici complotist ci, pur și simplu, onest și lucid: el vorbește de „strangularea economică a țării”, de izolarea ei diplomatică și de impasul colonial. Manifestând o „rezervă prudentă”, el a probat, în fapt, „o

Antonio de Spínola

32. Cf. **Remarques Africaines**, în **Lumea**, nr. 3, 14 ian. 1971, p. 12.
33. *Ibidem*.
34. *Ibidem*.
35. Vezi **Lumea**, nr. 14, 28 mart. 1968, p. 8.
36. Vezi **Profil**, în **Lumea**, nr.42, 10 oct.1968, p.30.
37. *Ibidem*.
38. *Ibidem*.
39. *Ibidem*.
40. **Lumea**, nr. 45, 31 oct. 1968, p. 21.
41. Cf. **L'Unită**, în **Lumea**, nr.10, 5 mart.1970, p. 29.
42. *Ibidem*, p. 30.
43. Cf. **Lumea**, nr. 33, 10 aug. 1972, p. 21.
44. Cf. **La Libre Belgique**, în *idem*, nr. 15, 4 apr. 1974, p. 28.
45. Interviu din **L'Express**, în **Lumea**, nr. 31, 27 iul. 1972, p. 29.
46. **Lumea**, nr.19, 3 mai 1973, p.19.
47. *Ibidem*.
48. **Lumea**, nr. 33, 10 aug. 1972, p. 21.
49. Vezi interviu cu Mario Soares, preluat din **L'Espresso**, în **Lumea**, nr.17, 18 apr.1974, p.28.

păreră realistă asupra lucrurilor”. În cazul său, dubiile ideologice nu-și aveau rostul: „Spinola nu are nimic comun cu stânga; este un om al vechii drepte [în tinerețe a luptat ca voluntar în războiul civil spaniol, de partea armatei franchiste – **nota ns.**], dar care, pe baza experienței lui personale, considera că Portugalia nu poate decât să piardă în cele din urmă războaiele coloniale”⁵¹. Generalul Spinola a fost sprijinit, în demersul său livresc, de șeful Statului Major al Armatei, generalul Francisco da Costa Gomes, care la rândul său deținuse responsabilități militare în Angola și Mozambic. S-au creat astfel ingredientele „cele mai grave crize pe care a cunoscut-o Portugalia de la instalarea la putere, în 1928, a lui Oliveira Salazar”⁵². O criză „cu atât mai gravă cu cât, de această dată, sfidarea lansată regimului Caetano provine din rândurile militarilor”⁵³. Evenimentele dovedeau, așa cum opina și Mario Soares, că „în ciuda aparențelor, armata portugheză nu este în totalitate fascistă”. Mai mult, opozantul socialist evidenția că „există militari care ar vrea

ca Portugalia să devină un stat democrat”⁵⁴. Premierul Caetano a reacționat previzibil: el a cedat elementelor „ultras” ale regimului, regrupate în jurul președintelui Americo Thomaz și, la 14 martie 1974, a decretat „starea de alertă” iar generalii Spinola și Costa Gomes au fost demși.

Sfârșitul regimului salazarist

Dar, de acum înainte, desfășurările au luat un curs ce se va dovedi ireversibil. Într-o primă fază, solidaritatea celor doi principali șefi militari, ca și atitudinea intransigentă a guvernului Caetano față de cei doi generali aveau să declanșeze – pe fundalul crizei deja existente – **ruptura dintre armată și regimul fascist [subl.ns.]**⁵⁵. A urmat apoi o „descătușare fulgerătoare a primăverii”. În zorii zilei de 25 aprilie 1974, *Movimento das Forças Armadas* a pus capăt regimului salazarist: președintele Thomaz și premierul Caetano au fost arestați și exilați pe insula Madeira. A urmat dizolvarea structurilor vechiului regim și constituirea „Juntei Salvării Naționale”, condusă de generalul An-

tônio Spinola (desemnat președinte al Republicii pe 15 mai). Această descătușare este disecată pentru **Lumea** de ziaristul portughez Felix Naggar: „Cu greu se poate imagina din străinătate ce reprezintă revoluția din Portugalia. Nu este vorba de înlocuirea unui guvern civil cu un guvern militar, ci de o schimbare completă a unui sistem care, timp de cincizeci de ani, a menținut Portugalia într-un vas închis, izolat de lume, ca și de o schimbare a unui întreg popor. [Este o] schimbare de instituții, de stil, de viață, de psihologie și mentalitate a tuturor portughezilor”⁵⁶. Acțiunea forțelor armate a fost elogiată și de Álvaro Cunhal, secretarul general al Partidului Comunist Portughez (PCP), partid participant la guvernare în perioada de tranziție: „Revolta de la 25 aprilie nu a fost o lovitură a unui clan militar, ci o acțiune izvorâtă dintr-o largă mișcare a ofițerilor, care adoptaseră metode deschise și democratice de discuție și

Armata pe străzile Lisabonei

decizie. Mișcarea forțelor armate și evenimentele din ultimele zile se înscriu în procesul democratic portughez”⁵⁷.

Cum s-a făcut „revoluția”?

Acele zile irepetabile și-au găsit o intensă reflecție în paginile revistei **Lumea**⁵⁸. Atunci au văzut lumina tiparului multe informații inedite dintre care se detașau cele referitoare la planificarea și executarea loviturii de stat. Inevitabil, unele detalii lipseau, nefiind accesibile. Ele vor ieși la iveală în cadrul interviului luat de Rodica Dumitrescu, la Lisabona, strategului insurecției de la 25 aprilie, generalul Otelo Saraiva de Carvalho.

Astfel, de la generalul Carvalho aflăm un amănunt interesant: „Mișcarea Forțelor Armate s-a născut ca atare la 13 iulie 1973”⁵⁹. După care, el a continuat: „la 24 august [1973], ne-am reunit pentru prima oară. Eram prezenți la această reuniune 24 de căpitani (...); aceasta s-a întâmplat în Guinea Bissau (eu mă aflam acolo)”.

Apoi, pe 9 septembrie, a urmat o întâlnire pe sol portughez la care „au participat 136 de căpitani”. Generalul Saraiva de Carvalho evidențiază că în prima fază, acțiunea protestatară a reprezentat „o revendicare aproape exclusiv militară”. Ea s-a obiectivat în petiții adresate președintelui Thomaz și premierului Caetano. Rigiditatea acestora, însoțită de măsuri punitive, a determinat o rapidă politicizare a „mișcării căpitanelor”. De altfel, generalul găsește și un determinism istoric procesului de coagulare a forțelor opoziționiste în interiorul armatei: „războiul colonial a fost acela care ne-a creat conștiința că trebuie să luptăm pentru condiția propriului nostru popor”. S-a dezvoltat un sentiment al mândriei (rănite pe front, dar și de guvernanți) care a condus la ideea că „prestigiul forțelor armate (...) îl puteam recuceri numai cu arma în mână”. Așa se face că, din martie 1974, s-a procedat la repartizarea sarcinilor. În acest

MARIO SOARÊS

S-a născut la 7 decembrie 1924, la Lisabona. Tatăl său, João Lopes Soarês a fost fondatorul Colegiului Modern din Lisabona (Colegio Moderno im Lisboa). A urmat studii de istorie, filozofie și drept la Universitatea din Lisabona, devenind lector universitar în 1957. Implicarea în mișcarea de rezistență contra dictaturii lui Salazar (făcea parte din Mișcarea Antifascistă pentru Unitate Națională și Mișcarea pentru Unitate Democratică și a întemeiat Acțiunea Socialistă Portugheză - ASP) a determinat arestarea sa în numeroase rânduri și chiar deportarea în colonia São Tomé. În 1973 a fost ales secretar general al Partidului Socialist (fosta ASP). După revoluția din 1974 avea să ajungă la cele mai înalte demnități în stat – prim-ministru și președinte al Portugaliei.

S-a căsătorit cu actrița Maria de Jesus Barroso, cu care a avut doi copii: Isabel și João (fost primar al Lisabonei și președinte al Adunării Parlamentare a OSCE).

sens, generalul afirma: „după Caldas [episodul revoltei regimentului de la Caldas da Rainha, din 16 martie, dejucat de Garda republicană – nota ns.], la 24 martie, mi-a revenit responsabilitatea acțiunii militare, a planurilor și conducerii insurecției armate (...); eu mă ocupam numai de partea organizatorică, de planul acțiunii militare”. Un alt „grup de camarazi” s-a ocupat de programul politic al mișcării: „Acesta era gata de la 22 martie. Textul de bază fusese elaborat de Melo Antunes (...), iar Vitor Alves, împreună cu Vasco Gonçalves, Costa Bras și alții au lucrat la elaborarea definitivă a programului...” (toate aceste personalități au ocupat, apoi, locuri de prim-plan în cadrul juntei de guvernământ). Intrând apoi în miezul subiectului, generalul Saraiva de Carvalho a deconspirat câteva din detaliile planului de acțiune: „În noaptea de 24 aprilie, la orele 23, am

50. **Lumea**, nr. 13, 21 mart. 1974, p. 15; vezi și idem, nr. 14, 28 mart. 1974, p. 31.
51. Cf. **La Libre Belgique**, în **Lumea**, nr. 15, 4 apr. 1974, p. 18.
52. **Lumea**, nr. 13, 21 mart. 1974, p. 15.
53. *Ibidem*.
54. Interviu din **L'Espresso**, în **Lumea**, nr. 17, 18 apr. 1974, p. 28.
55. Vezi **Lumea**, nr. 42, 10 oct. 1974, p. 28.
56. Vezi **Lisabona. Definierea priorităților**, în **Lumea**, nr. 21, 16 mai 1974, p. 18.
57. Interviu în **Lumea**, nr. 20, 9 mai 1974, p. 10.
58. Vezi seria de articole **Portugalia. În sfârșit, un început**, în **Lumea**, nr. 19, 2 mai 1974, p. 19-21; **Portugalia – descătușare**, în idem, nr. 20, 9 mai 1974, p. 8-11; **Lisabona. Definierea priorităților**, în idem, nr. 21, 16 mai 1974, p. 18-19; **Primăvara garoafelor roșii**, în idem, nr. 27, 27 iun. 1974, p. 24-25; **Primăvara garoafelor roșii (2)**, în idem, nr. 28, 4 iul. 1974, p. 25-26.
59. Vezi **Înainte și după 25 aprilie**, interviu cu Otelo Saraiva de Carvalho, general de brigadă, comandantul adjunct al COPCON (Comendamentul Operațional Continental), guvernatorul militar al Lisabonei, în **Lumea**, nr. 4, 23 ian. 1975, p. 12-13.

transmis primul semnal, de la o stație de radio din zona Lisabonei: cântecul «Despois de adeus» («După ce ne spunem adio»). Al doilea semnal l-am dat la orele 0,25 din dimineața zilei de 25 aprilie: cântecul «Grandola vila morena» («Marele oraș întunecos») al lui José Afonso [un cântec foarte popular atunci, difuzat la Radio Renascenta, un post particular catolic, interpretul fiind mai cunoscut sub numele «Zeca» – **nota ns.**]. După aceste semnale, unitățile din zona Lisabonei au început pregătirile: arestarea comandanților ce simpatizau cu regimul fascist, distribuirea puștilor și munițiilor etc. După al doilea semnal, toate unitățile militare aveau să se convingă de ireversibilitatea evenimentelor. Ora 3 dimineața – ora decisivă; în acest moment, unitățile au părăsit garnizoanele, luând cu asalt obiectivele principale din zona capitalei: principalele posturi de radio, televiziunea, aeroportul, cartierul militar general al Lisabonei (...). La aceeași oră, unele unități s-au îndreptat spre Lisabona, altele spre Porto, pentru o acțiune puternică și pentru a atrage o parte a forțelor militarizate atașate regimului, ca DGS [Direcția Generală a Securității, fosta PIDE – **nota ns.**], Garda republicană etc. Planul acesta, după cum știți, avea să dea rezultate⁶⁰. În finalul interviului, generalul se făcea ecoul dezideratului unei Portugalii a viitorului: „Dorim instaurarea în Portugalia a unei democrații reale, dorim ca poporul să-și exprime opiniile în cadrul unor alegeri libere (...). Dorim, apoi, să ne integrăm Europei pentru a participa cu depline puteri la viața continentului nostru, alături de toate celelalte state. Avem, în același timp, premisele pentru a deveni o punte între Europa și Africa și aceasta datorită profundelor noastre legături africane⁶¹.”

Poporul și armata!

Speranțele generalului Saraiva de Carvalho se vor împlini, dar nu fără dificultate. Evoluția Portugaliei din primii ani după insurecția din 25 aprilie a fost extrem de complexă. Trecerea de la dictatură la democrație s-a dovedit un proces laborios. Chiar Spinola spunea că răsturnarea vechiului regim „este, înainte de toate, o victorie asupra noastră înșine...”⁶². Datorită situației atipice, forțele armate și-au pus amprenta asupra cursului tranziției. Insuficient structurate și fără date în privința ponderii lor electorale, partidele politice au acceptat preeminența armatei. Însuși Álvaro Cunhal, secretarul general al Partidului Comunist, declara că, în Portugalia, „nu există decât două forțe: poporul și armata”. La rândul său, generalul Costa Gomes, redevenit șef al Marelui Stat Major, întârea că „acțiunea forțelor armate este absolut necesară pentru a se evita revenirea la o dictatură de dreapta (...); nici poporul și nici partidele politice nu doresc o întoarcere imediată a forțelor armate în cazărmi...”⁶³. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, sechelele trecutului și-au găsit reflectarea într-o rapidă polarizare a spectrului politic: stânga vs dreapta. Mai mult, fenomenul și-a găsit prelungirea și la nivelul corpului militar:

ofițerii superiori, în frunte cu Spinola, nu se puteau dezice de trecutul lor de dreapta, în timp ce „căpitani” (mulți deveniți generali după 25 aprilie), animați de Saraiva de Carvalho, nutreau sentimente de stânga. Așa se face că, perioada 1974-1976 a stat sub semnul echilibrului precar dintre cele două curente din interiorul Armatei. Ciocnirea se va dovedi inevitabilă, Portugalia fiind confruntată cu o succesiune de crize majore.

Crizele noului regim

Cea dintâi criză majoră s-a produs în zilele de 26-28 septembrie 1974. Ea s-a datorat generalului Spinola ce și-a propus să „reintegreze Mișcarea Forțelor Armate în aparatul militar tradițional”. Procedând la un calcul greșit, generalul-președinte a încercat să introducă starea de urgență și, pe acest fond, să-și asume puteri depline. Tentativa a eșuat și, pe 30 septembrie, Spinola s-a văzut nevoit să demisioneze. În locul său, Junta l-a desemnat ca președinte pe generalul Francisco da Costa Gomes, ce se bucura de un indubitabil „prestigiu în rândul militarilor”. Echilibrat și consensual, generalul Costa Gomes afișa profunde convingeri,

Cei mai mari portughezi

1. António de Oliveira Salazar.
2. Álvaro Cunhal – secretar general al Partidului Comunist între 1961 – 1992
3. Aristides de Sousa Mendes – diplomat, a ajutat peste 30.000 de oameni să fugă din Franța, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial (între care 12.000 de evrei).
4. Afonso I – primul rege al Portugaliei (1139 – 1185)
5. Luis Vaz de Camões – scriitor, considerat cel mai mare poet portughez (sec. XVI)
6. João II (Ioan al II – lea) – rege (1481 – 1495), a consolidat puterea monarhiei și a făcut din Portugalia o mare putere maritimă.
7. Enrique Navegador (Henric Navigatorul) – prinț, unul din cei mai mari exploratori ai secolului al XV-lea.
8. Fernando Pessoa – scriitor, considerat cel mai mare poet portughez al secolului XX.
9. Marqués de Pombal – om politic, șef al guvernului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, este considerat principalul artizan al refacerii Lisabonei după marele cutremur din 1755.
10. Vasco Da Gama – unul din cei mai mari exploratori, cel care a descoperit calea maritimă dintre Europa și India.

Podul "25 Aprilie" din Lisabona

stabilind obiectivul mandatului primit: „trebuie să creăm instituții politice în spiritul unei democrații pluraliste”⁶⁴. Al doilea moment de criză majoră l-a avut ca protagonist tot pe generalul Spinola. Alarmat de creșterea influenței Partidului Comunist al lui Álvaro Cunhal, la 11 martie 1975, el a încercat o nouă lovitură de stat. Și de această dată acțiunea de forță a eșuat, generalul fiind obligat să se refugieze în Spania. Aprehensiunile lui Spinola au fost infirmate, 45 de zile mai târziu, de rezultatele alegerilor de la 25 aprilie, pentru Adunarea Constituantă. Marele învingător al scrutinului s-a dovedit a fi Partidul Socialist, al lui Mario Soarès, cu 37,87% din voturi. Surpriza a constituit-o tocmai rezultatul modest al PCP: 12,53% din voturi. Spiritul civic în care s-a desfășurat consultarea electorală îi conferea generalului Costa Gomes satisfacția să afirme că „o jumătate de secol de dictatură n-a distrus valorile sociale ale unei istorii exemplare, veche de opt secole”⁶⁵. Stânga portugheză era alcătuită din PSP, PCP și Partidul Popular Democratic (PPD, de orientare social-democrată) care, la rândul său, a obținut 26,38% din sufragii. Cele 75 de procente, au adus stângii o confortabilă majoritate în Adunarea Constituantă. Numai că stânga portugheză nu era monolitică. Din contră, între PSP și PCP se manifestau intense fricțiuni: PSP promova un socialism reformist occidental, ce contrasta cu atitudinea ideologizantă a PCP. Manevrelor PSP, încurajate de cancelariile occidentale, au permis treptata marginalizare a PCP. În acest context, s-a produs al treilea moment de criză majoră: la instigarea PCP, ofițerii de stânga din Mișcarea Forțelor Armate, în frunte cu generalul Otelo Saraiva de Carvalho au încercat să preia puterea, la 25 noiembrie 1975. Noua tentativă de forță s-a încheiat tot cu un eșec. Acuzat că urmărea să devină „un Castro european”, generalul Otelo Saraiva de Carvalho a fost arestat și degradat până la gradul de maior.

Drumul spre democrație

Generalul Costa Gomes a știut să treacă peste toate momentele critice. El a organizat primele alegeri legislative libere, la 25 aprilie 1976, ce au reconfirmat victoria PSP și, toto-

dată, cel dintâi scrutin prezidențial onest, adjudecat de generalul Ramalho Eanes, „principalul autor al executării operațiunii militare ce avea să ducă la eșuarea tentativei de lovitură de stat [de la 25 noiembrie 1975 – **nota ns.**]”. Generalul Eanes a exercitat două mandate constituționale (14 iulie 1976-8 martie 1986) și, pe parcursul lor, a impus treptata dezangajare a Armatei din viața politică. Astfel, în 1982, Parlamentul a votat un amendament constituțional ce anula „legea constituțională” din martie 1975, care instituționalizase puterea MFA. Practic, Portugalia revenea, pe deplin, la democrație.

O altă personalitate invocată frecvent în aceste rânduri, socialistul Mario Soarès, a făcut o carieră politică strălucită: ministru de externe în primele trei cabinete de tranziție (calitate în care a gestionat, cu succes, „dosarul decolonizării”), ministru de stat în al patrulea guvern provizoriu, în două rânduri prim-ministru (23 iulie 1976-28 iulie 1978 și 9 iunie 1983-28 octombrie 1985) și, în fine, suprema consacrare, ca președinte al Republicii, pe parcursul a două mandate (9 martie 1986-9 martie 1996).

Dorințele generalului Saraiva de Carvalho, exprimate revistei **Lumea**, s-au împlinit. La 1 ianuarie 1986, alături de Spania, Portugalia a fost admisă în CEE (în prezent UE), reușind o integrare spectaculoasă în marea familie europeană. De asemenea, Portugalia democratică și-a găsit și vocația de punte de legătură între Europa și spațiile ce se revendică din moștenirea lusofonă: Brazilia în America de Sud, Angola, Mozambic, Guineea-Bissau, insulele Capului Verde și insulele São Tomé și Príncipe în Africa, Macao și Timorul oriental în Asia. Dar, poate cel mai mare câștig, îl reprezintă eliberarea de complexul trecutului recent. Cum altfel să ne explicăm faptul că, televotingul popular organizat de televiziunea de stat din Portugalia (RTP), la începutul anului 2007, l-a desemnat drept **cel mai mare portughez din toate timpurile** pe... **Salazar**.

60. *Ibidem*, p.12.
61. *Ibidem*, p. 13.
62. Cf. **Le Monde**, în **Lumea**, nr. 36, 29 aug. 1974, p. 26; vezi și **Lumea**, nr. 37, 5 sept. 1974, p. 20.
63. *Idem*, nr.12, 20 mart.1975, p.11.
64. *Idem*, nr.41, 3 oct. 1974, p. 9.
65. *Idem*, nr. 18, 1 mai 1975, p. 14.

„Coridoarele culturale” ale Europei de Sud-Est după 30 de ani

ACAD. RĂZVAN THEODORESCU

Academicianul Răzvan Theodorescu începe colaborarea la revista „Istorie și Civilizație” cu textul conferinței ținută la Paris, pe 24 septembrie 2009, la Congresul al X-lea de Studii Sud – Est Europene.

Au trecut mai bine de 10 ani de când la conferința internațională **Sud-estul european, răspântie a civilizațiilor** ținută la Paris în februarie 1998, vorbind despre **Drumul credinței, drumul negoțului** scriam următoarele: „Evocarea formelor de relief determinând un anumit spațiu geografic și istoric ar putea explica, la rigoare, pentru toată Europa orientală, anumite permanențe ale politicii, ale negoțului, ale spiritualității. Dacă lanțurile muntoase, dominante geografic în Sud-Estul european (Alpii Dinarici, Balcanii, Munții Pindului și Rodope, Carpații) au contribuit într-un mod decisiv la crearea autonomiilor balcanice și carpato-dunărene, dacă șesul a fost acela care a dat o fizionomie spațiului rusesc fără frontiere prea precise, drumurile fluviale și maritime rămân, în această parte a continentului, căile principale de propagare culturală. Mă gândesc pe de o parte la mările care delimitează zonele orientale ale Europei și ale căror bazine sunt adevărate unități culturale de la originile istoriei: Marea Neagră unind Mediterana cu Asia, Marea Adriatică legând Italia cu Asia Mică, Marea Baltică, introducând într-o singură și aceeași comunitate de civili-

zație spațiile scandinave și rusești, chiar și câmpia poloneză; pe de altă parte, la principalele fluvii și râuri din Sud-Estul european (Dunărea, Marița, Vardar, Morava), unind Europa Centrală cu Marea Neagră și Dunărea cu Marea Egee, ca și cele din zona rusească (Niprul, Donul, Volga) legând Rusia cu spațiul balcanic, cu zona pontică, cu Marea Baltică și cu Caucazul.”

Această dinamică a căilor culturale explică în cea mai mare marte evoluția multimilenară a acestui spațiu, amintind, am putea spune, celebrul aforism al lui Herder, după care istoria nu este nimic altceva decât geografie în mișcare.

„Coridoarele” care unesc Europa de Sud-Est

Studiind rolul unor anumite zone active, dinamice, internaționale, foarte amestecate din punct de vedere etnic, am fost tentat, sunt 30 de ani de atunci – mai întâi într-o carte dedicată genezei civilizației medievale românești, apoi într-un studiu apărut, în două părți, într-o revistă internațională – să formulez teza „coridoarelor culturale” ale Sud-Estului european. Acestea sunt, reamintesc „coridoa-

rele” de-a lungul cărora, mai ales de la Sud către Nord, circulă bunuri culturale, idei, inovații, soldați, erudiți ca și fermenții și germenii civilizației legând Bizanțul, Bulgaria, Albania, Serbia, Ungaria, Țările Române fără să uităm spațiul dalmat, italo-pontic, polono-lituanian și microasiatic, într-un singur și același organism cultural, viu și activ.

Aceste „coridoare” cuprind bazinul Tisei, Porțile de Fier dunărene, Banatul și Oltenia, Valea Moravei, Valea Timocului și Iskerului, Kraina sârbească, Vidinului bulgăresc, regiunile macedonene, ale Thesalonicului și Egeii de o parte, stepa dintre Nistru, Prut și Marea Neagră, stepile Moldovei meridionale și ale Dobrogei, Câmpia Română de-a lungul Dunării, Nord-Estul bulgar și litoralul pontic, până în Câmpia Mariței, Adrianopolului și Constantinopolului, prelungită până la coasta occidentală a Asiei Mici pe de altă parte. Trebuie subliniat că aceste „coridoare culturale” au avut o existență distinctă de-a lungul veacurilor, că sunt altceva decât marile „drum diagonal” al Balcanilor, „calea imperială” Belgrad – Istanbul, sau căile secundare, de la Ragusa la Bosfor, sau cele de la Durres la

Constantinopol. Am precizat deja, toate aceste cercetări întreprinse asupra acestor „coridoare culturale” trebuie să țină cont de o circumstanță esențială, întrucât trebuie știut că o legătură insesizabilă și o influență mutuală neîntreruptă între zone diferite, cu specificități culturale și istorice, le-au creat un statut distinct în interiorul unei continuități de necontestat, de la sfârșitul antichității la epoca modernă. Cu rădăcini plonjând chiar în preistorie, dacă ne gândim de exemplu la complexul balcano-dunărean din neolitic, până la epoca de zenit a Troadei, legată de Dunărea de Jos, apoi la epocile arhaice și clasice grecești, cu amplele colonizări ale Miletului, Megarei sau Corințului, cu prima epocă creștină, cu „Noua Romă”, numită Bizanț, cu Macedonia apostolului Pavel sau chiar cu misionarismul grecofon al Bisericii din Capadocia, cu cele două culte, cel al Sfântului Dumitru pe „coridorul” occidental și cel al Sfântului Gheorghe pe „coridorul” oriental, în mod sigur cele mai venerate în creștinismul popular medieval și modern al peninsulei.

Evoluția conceptului

Am studiat destinul acestor coridoare până în epoca Turcocrăției, de fapt până în zorii primei modernități care a pus capăt acestor structuri specifice din istoria Sud-Estului european. Evoluția conceptului depășește cu mult, în ultimii ani, cadrul strict științific, în care eu le-am elaborat. Dacă de acum trei decenii se putea discuta în aceiași parametri, unde, de exemplu, lingviștii dezbat faimoasa „linie Jirecek” separând elenitatea și romanitatea balcanică, – trasată acum aproape un secol, de savantul ceh, devenit universitar vienez, după ce servise guvernul unei Bulgariei aproape autonome, – sau istoricii care studiau „Via Egnatia” acest drum care străbate, dincolo de Adriatică, Via Appia, traversând Peninsula Balcanică de la Apollonia și Dyrrachium, prin Ohrida și Monastir, până la Thesalonica, Con-

stantinopol, Adrianopol, Propontida, sau cercetau „Itinerarum Antonini” și „Tabula Peutingeriană” unor epoci de glorie imperială romană, marea noutate în dezbaterile „culoarelor culturale” a fost că s-a implicat, de-o manieră neașteptată, clasa politică a Europei de Sud-Est.

E adevărat, hazardul politicii a atins de nenumărate ori teza mea, direct sau chiar indirect. În vremea chiar a elaborării sale, în 1974, a trebuit să amân cu câteva luni, la București, cartea care conținea această teză și hărțile care o sprijineau, pentru că o revistă occidentală tocmai publicase o hartă a Balcanilor indicând, în timpul crizei cipriote, mișcările ipotetice ale trupelor NATO și ale Pactului de la Varșovia, exact în zonele la a căror istorie mă refeream pentru o epocă cuprinsă între neolitic și secolul XVIII. Apoi, la mijlocul anilor '90, în perioada războiului din ex-Iugoslavia se vorbea de „două coridoare în Balcani”, unul „Nord-Sud”, legând Istanbulul și Salonicul cu Ruse și Giurgiu, traversând apoi România și Ungaria către Austria și Slovacia, altul „Est-Vest” unind Durres și Varna, trecând prin Albania, Macedonia și Bulgaria. În fine, o surpriză și mai mare a intervenit în mai 2005, atunci când, reuniți la Varna într-un forum regional, șefii de stat au dezbătut tema „Coridoarele culturale ale Sud-Estului european: trecut comun și moștenire. O cheie pentru un viitor parteneriat”. A fost o ocazie pentru directorul general al UNESCO, Koichiro Matsuura de a adresa un mesaj în care a spus: „drumurile nu oferă numai o istorie și o geografie a dialogului intercultural de-a lungul

Koichiro Matsuura

secolelor; ele au contribuit în mod egal, la o reflecție prospectivă: întâlnirile și interacțiunile care astăzi au fost puțin uitate în discursurile care-i sunt acum consacrate... conceptul de **coridoare culturale** apărut în 1974, sub pana lui Răzvan Theodorescu, exprimă o realitate proprie acestei regiuni”. Alte foruri regionale au urmat, la același nivel, precum cel ținut un an mai târziu în 2006, la Opatia în Croația, finalizând strategia de la Varna și adăugând un „plan de acțiune pentru coridoarele culturale din Sud-Estul european”, incluzând domenii foarte diferite ca turismul ecologic și restaurarea patrimoniului, sau cel ținut în capitala Greciei în iunie 2009, încheiat prin „Declarația de la Atena” asupra „căilor de dialog” în Europa de Sud-Est – drumuri maritime, râuri și lacuri, și cu decizia de a crea un „web-site” permanent numit „coridoare culturale virtuale în Sud-Estul Europei”, alte întâlniri similare fiind programate pentru acest an în Muntenegru și pentru 2010 în

Turcia „gândite într-o acțiune comună cu **Institutul european al drumurilor culturale**” din Luxemburg.

Ca autor al tezei evocate mai sus, salut o astfel de evoluție și cum această teză este considerată oficial, cum am văzut, „o cheie” pentru a deschide un parteneriat Sud-Est european, și, dacă se poate confirma astfel, în ce măsură cercetările noastre științifice pot călăuzi inițiativele politice – și întrevăd astfel un drum nou alt Asociației noastre de Studii Sud-Est Europene în cadrul UNESCO – singura mea concluzie ar putea fi următoarea: fără o gândire nuanțată a savanților, acțiunile echilibrate ale politicii sunt de neconceput. Dacă, bineînțeles, există încredere și bună-credință.

Adulter și infidelitate în Italia Renașterii

CORNELIU ȘENCHEA

Fidelitatea, atât față de iubit sau iubită, dar mai ales față de soț sau soție..., o problemă care încă din antichitate a suscitat vii dispute, alimentând deopotrivă pasiunile dezlănțuite ale celor care o considerau sacră (cu atât mai mult cu cât legătura dintre bărbat și femeie era pecetluită de schimbul de inele și de Sfânta Taină a căsătoriei), dar și până istoricilor, poeților și a dramaturgilor. Se știe că, în numele acestei fidelități, de-a lungul timpului, înainte de cerneală a curs sânge... foarte mult sânge și, de multe ori, mobilul răzbunării așa-zise „pasionale”, în marile case prințiare, nu a fost dragostea, ci mai degrabă un cod nescris al onoarei impus de o alianță matrimonială, de o căsătorie politică. Pentru că, mai ales în aceste cazuri, pedepsele aplicate de soțul înșelat amantilor adulterini erau de o violență și de o cruzime inimaginabile astăzi, iar fidelitatea... o valoare a cărei încălcare își avea riscurile și prețul ei. Plăcerea se plătea scump, așa cum vom vedea!

Cadrul geografic care a ilustrat cel mai bine acest comportament a fost Peninsula Italică, în acea perioadă cuprinsă între secolele al XIV-lea și al XVI-lea (pe care francezul Stendhal o considera epoca de maximă manifestare a pasiunii italiene).

Corneliu Șenchea.

Absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității București cu specialitatea Istorie Medievală Universală; profesor de istorie
Redactor la revista 22 în perioada 1999-2000.
Nominalizare la premiul Piesa Anului – ediția 2004, în cadrul concursului de dramaturgie organizat de UNITER cu sprijinul Fundației Principesa Margareta pentru drama istorică „Umbrele Ferrarei”.

Italia - patria aventurii și a pasiunii

Referindu-ne la Stendhal, autorul *Mă-năstirii din Parma* și a nuvelor (din *Cronici*) italiene (*Starea de Castro*, *Vittoria Accoramboni*, *Ducesa de Palliano*, *Familia Cenci*) aruncat neobosit pe drumurile europene în general și a celor italiene în special, considera Italia drept patrie a aventurii, a pasiunilor dezlănțuite și frenetice, a acțiunilor eroice și violente (nu degeaba ea l-a dat pe Casanova). Subscriu acestei opinii. Latinul (și mă refer aici la italian și la spaniol) a fost perceput întotdeauna ca o individualitate pasională, care știe să iubească mult, dar și să sufere la fel de mult, ducând suferința uneori până la răzbunare sau autodistrugere (asemeni nobilului Tullio Hermil, din romanul *Inocentul al*

lui Gabriele d'Annunzio). Iar sufletul hispanic, părintele conceptului de „onoare” (*la honra*), și cel italic s-au împletit atât de strâns în cel de-al XVI-lea secol, când Peninsula Italică intră în orbita Spaniei lui Filip al II-lea, încât această fuziune nu putea să nu dea naștere la drame dintre cele mai spectaculoase. Manifestările sanguinare ale pasiunii italiene sunt în această epocă atât de vii și atât de dureroase, încât am putea fi ispitiți să-l contrazicem pe marele istoric al Renașterii Jean Delumeau care considera că „se vorbește mult prea grăbit despre o Italie spaniolă a secolelor XVI-XVII.” Dar Jean Delumeau, atunci când aborda acest subiect, în lucrarea dedicată civilizației Renașterii, se gândea la climatul artistic și spiritual al acestei perioade, în care geniul italic a fost conservat destul de bine, nelăsându-se „alterat” de influențe străine.

Drama familiei Carafa

Influența spaniolă nu era sesizabilă decât la nivelul moravurilor aristocratice.

Stendhal, în nuvela *Ducesa de Palliano*, pornește la o analiză aprofundată a influenței spaniole asupra moravurilor italienilor, în secolul al XVI-lea. Pentru a o exemplifica, el evocă drama familiei napolitane Carafa. Don Giovanni Carafa s-a căsătorit cu Violanta di Cardona, reprezentanta uneia dintre cele mai nobile familii spaniole ale viceregatului Neapoleului. Din momentul în care unchiul său, cardinalul Giovanni Pietro Carafa, a fost ales papă, sub numele de Paul al IV-lea, plaga nepotismului a cuprins din nou Curtea pontificală, reînviind timpurile familiei Borgia. Și aceasta în ciuda programului de reforme privind asanarea morală a societății aristocratice romane, anunțat de noul suveran pontif. Vorbe în vânt! În timp ce alt nepot al său, Carlo Carafa, cavalier de Malta și unul dintre cei mai cruzi militari ai Sfântului Scaun, a fost ridicat la rangul

de cardinal, fratele acestuia, Antonio Carafa, marchiz di Montebello, a devenit comandant al gărzii pontificale. Șef al armatelor Bisericii, sau gonfalonier al Sfântului Scaun a fost numit Giovanni Carafa. Cu acest prilej, nu i-a fost greu să-i răpească prințului Marco Antonio Colonna ducatul de Palliano. Astfel, el îi aducea o zestre însemnată soției sale. Dar pe Violanta di Cardona nu a mulțumit-o darul soțului ei. Înconjurată de o Curte somptuoasă unde, printre acorduri de lăută sau *gravicembalo* (clavecine), se declama și recita din *Orlando furioso*, poemul ferrarezului Lodovico Ariosto, ori din sonetele lui Petrarca, nu a fost greu să se înfiripe o idilă vinovată între ducesa și tânărul cavalier Marcello Capece. Trădarea unei iubite a numitului Marcello, Diana Brancaccio, favorită a ducesei, a grăbit arestarea imprudentului amant din ordinul ducelui de Palliano, și uciderea lui în închisoare. Aceeași soartă a avut-o și autoarea denunțului. Ducele de Palliano a lăsat execuția soției sale în seama fratelui acesteia, don Fernando, conte d'Aliffa și a rudii sale, don Leonardo del Cardine.

Violanta a fost sugrumată cu un rafinement de cruzime care dă întreaga măsură a lipsei de scrupule caracteristice secolului al XVI-lea. Numai că, între timp, moartea papei Paul al IV-lea și înălțarea în scaunul pontifical a cardinalului Giovanni Angelo de' Medici sub numele de Pius al IV-lea, a schimbat raportul de forțe și norocul familiei Carafa. Cum Carafii se ambiționaseră să lupte atât pe cale militară, cât și ideologică, îm-

potriva regelui Spaniei, Filip al II-lea (fără succes, întrucât generalul spaniol Fernando Alvarez de Toledo, duce de Alba, învinsese trupele pontificale în 1557, chiar la Palliano), noul papă a readus Roma pe vechiul curs... al politicii filo-spaniole. Crima pasională a ducelui de Palliano a pus paie pe foc. Sătui de abuzurile familiei Carafa, cetățenii romani au cerut moartea nepoților fostului papă, în timp ce regele Filip, bucuros să scape de un clan care îi amenința autoritatea în peninsula, a solicitat de asemenea executarea lor. Fapt care nu a întârziat.

Pasiune în stil...italian

În ce privește Italia, văzută ca *patrie a pasiunii*, noi îi dăm dreptate lui Stendhal. Nu este oare văzut italianul

la fel și în zilele noastre? De câte ori, într-un serial american gen *soap-opera*, nu apare vreun seducător latin, de cele mai multe ori italian, care complică acțiunea, încurcând ițele cu atuurile sale de cuceritor vulcanic și răscolitor?! Este suficient să ne gândim la episodul idilei Sue Ellen – Joey

Stendhal

Lombardi (alias Nicholas Pearce) din serialul *Dallas*. Iar dacă ar fi să abordăm cinematografia clasică, nu putem ocoli filmul *Contesa descultă*. De ce Maria Vargas (interpretată de Ava Gardner) îl preferă pe contele italian Vincenzo de Torlato-Favrini, producătorului Kirk Edwards sau omului de afaceri sud-american Alberto Bravano? Doar pentru a cădea ucisă de revolverul gelosului și impotentului soț (în urma unei răni primite în război) în momentul în care

este surprinsă în flagrant alături de amantul ei?

Întorcându-ne înapoi în timp, nu putem să nu evocăm drama petrecută în a doua jumătate a secolului al XVII-lea la Fontainebleau. Ex-regina Suediei, Christina-Augusta, și-a pedepsit cu moartea amantul infidel, pe italianul Monaldeschi... prin mâna

Christina-Augusta

unui alt italian, aspirant de asemenea la grațiile fostei suverane scandinave: Sentinelli, comandantul gărzii ei personale. Crima a îngrozit și scandalizat Curtea Franceză... provocând plecarea rapidă a Christinei.

Plonjând în literatură... să luăm un alt exemplu. Preferința tinerei Daisy Miller, eroina nuvelei omonime a lui Henry James, apărute în 1878, pentru italianul Giovanelli, în locul tânărului american Winterbourne, dusă până în punctul în care acceptă să-și petreacă noaptea împreună cu latinul între ruinele Colosseum-ului din Roma, chiar cu riscul îmbolnăvirii de malarie și a morții inevitabile... ce să fie oare, dacă nu manifestarea aceleiași tentații de a atribui italicului o doză egală de magnetism erotic și de fatalism?

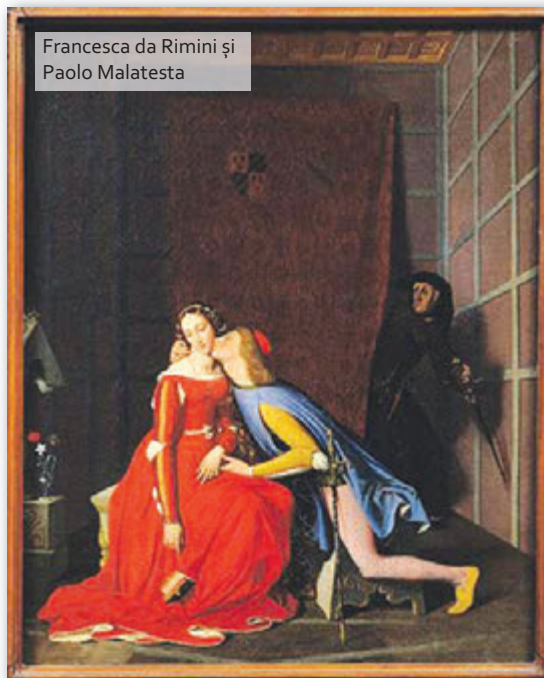
Dragoste scăldată în sânge

În secolul nostru, poveștile despre pasiunile și răzbunările violente ale Renașterii continuă să atragă. Și nu doar pe un actor ca Tom Cruise, în căutarea unei luni de miere cât mai palpitante, alături de aleasa inimii, Katie Holmes, în castelul Odescalchi

din orășelul Bracciano, unde s-a consumat drama triumfiului amoroș Paolo Giordano Orsini – Isabela de' Medici – Troilo Orsini, în frământatul Cinquecento. Ba, ne putem întoarce cu gândul mult mai în urmă. De ce-l impresionează pe Dante, până la lacrimi, drama lui Paolo Malatesta și a Francescăi da Rimini, căzuți sub spada lui Gianciotto, seniorul de Rimini, urâțul și crudul frate al lui Paolo și respectiv soț al Francescăi? Din același motiv pentru care toți acești martiri ai lui Eros merită compasiunea noastră în egală măsură cu Romeo și Julieta, (care, fiind liberi, nu poartă stigmatul păcatului, dar pe care l-ar fi purtat, fără intervenția fratelui Lorenzo, dacă Julieta s-ar fi măritat cu contele Paris). Pentru că, în aproape toate cazurile, iubirea lor vinovată a fost și sinceră și a cutezat să lupte cu canoanele unei societăți nedrepte, în care totul era de vânzare, totul era aranjat, în care dragostea era prea mult amestecată sau confundată cu alte interese pământești... de la o alianță politică până la conservarea unei uri seculare între două familii ce-și disputau puterea într-o cetate.

Să nu fim înțeleși greșit! Nu vrem să ne transformăm în apologeții sau avocații adulterinilor. Dacă trebuie să judecăm ceva trebuie să judecăm epoca și nu indivizii care au încercat să o înfrunte.

Nu toate exemplele de acest fel sunt însă demne de milă. De exemplu, iubirea adulterină a Marelui Duce al Toscanei Francesco de' Medici pentru venețiana Bianca Capello (a doua jumătate a secolului al XVI-lea) este prea încărcată de crimă pentru a ne stârni admirația. Cei doi ar fi meritat poate admirația noastră dacă s-ar fi mulțumit să lupte pentru împlinirea

Francesca da Rimini și Paolo Malatesta

iubirii lor doar cu Marele Duce Cosimo I, tatăl lui Francesco. Să adăugăm că Bianca Capello avea o aliată de nădejde în Fulvia de' Conti, soția lui Mario Sforza, conte de Santa Fiora și generalissim al armatei toscane. Moartea bătrânului Cosimo și încoronarea lui Francesco ar fi ușurat oricum afacerea matrimonială proiectată, dar cei doi amanți au grăbit-o, printr-o crimă care a înlăturat (după părerea lor) singurul obstacol menit să le umbrească fericirea: soțul Biancăi, Pietro (Piero) Bonaventura. Pentru a-și masca nelegiuirea, prințul Francesco s-a folosit de o vendetă între familia Bonaventura și familia

Bianca Capello

Ricci... provocând ultimul ei act: uciderea soțului incomod de către spadasinii aflați simultan în slujba clanului Ricci și a clanului Medici.

Isabela și Troilo

La fel a procedat Paolo Giordano Orsini, duce de Bracciano, cu Felice Peretti, soțul frumoasei Vittoria Accoramboni... după ce își suprimase soția... pe Isabella de' Medici, sora Marelui Duce al Toscanei, Francesco I. După cum vedem, marii principii nu se sfiu să ia lecții unul de la altul. De multe ori însă vina pentru moartea femeii era împărțită între soț și amant.

grijă de ducesă (prea multă am putea spune), atât de multă încât, aflând de avansurile pe care tânărul paj al ducelui Francesco, Lelio Torelli i le făcea Isabellei, l-a ucis pe acesta într-un acces de gelozie. Nu a fost greu de bănuț motivul omorului: iubirea vinovată dintre Troilo și Isabella. Pedepsirea celor doi adulterini era o chestiune de zile.

Pentru aceasta, Paolo Giordano Orsini, duce de Bracciano, cere mai întâi, aprobarea fratelui femeii, ducele Toscanei, Francesco de' Medici (iubitul, apoi soțul Biancâi Cappello)... aprobare pe care fratele Isabellei i-o acordă stupefiant de ușor. Femeia va

tea, cu o răbdare sadică, greu de imaginat azi, moartea soției sale Eleonora de Aragon și a tânărului ei iubit, Bernardino Antinori, cavaler al Ordinului San Stefano, închis în urma unui duel fatal cu Francesco Ginori.

Tatăl ordonă execuția fiului

Alteori, rămânem muți în fața pornirilor sângeroase ale gelosului duce de Venosa, Carlo Gesualdo, unul dintre marii titani ai muzicii în general și ai madrigalului italian în special, care, într-un impuls de moment, și-a pus servitorii să-i înjunghie pe soția sa, Maria de Avalos și pe iubitul ei, don

Fabrizio Carafa, duce de Andria, surprinși împreună.

Ce să mai vorbim despre drama cuplului Ugo d'Este - Parisina Malatesta? Într-o zi a anului 1425, tânărul Ugo, fiu al marchizului Ferrarei Niccolo al III-lea d'Este, este ridicat de garda tatălui său, în mijlocul unui joc cu mingea (partener fiindu-i confidentul său, tânărul Aldobrandino Rangoni). Nu trecu mult și Parisina Malatesta, cea de a doua soție a marchizului, a fost arestată la rândul ei de căpitanul gărzii, Pietro da Verona. Ajudat

de cancelarul său, Giacomo de' Roberti, marchizul descoperise legătura intimă între fiul său și marchiză, tinerii având aceeași vârstă. Niccolo „și-a făcut publică rușinea” (cum spune poetul romantic englez Byron) asistând în persoană la execuția păcătoșilor, în curtea interioară a castelului său.

Există și dragoste cu... noroc

Alții au fost mai norocoși. De exemplu... la începutul secolului al XVI-lea,

Isabella și Francesco de' Medici

Lașitatea acestuia din urmă care, îngrozit, își părăsește iubita în ghearele răzbunării soțului trădat, nu ne poate umple decât de dezgust... cum a fost cazul lui Troilo Orsini, iubitul Isabellei de' Medici. Cum Paolo Giordano lipsea mai tot timpul de acasă fiind ocupat cu expedițiile militare (să amintim participarea lui la bătălia antiotomană de la Lepanto, din 1571, alături de Marco-Antonio Colonna, reprezentantul eternei familii rivale a Orsinilor), a lăsat-o pe Isabella în grija vărului său, Troilo. Troilo a avut

fi sugrumată în dormitorul ei... iar cauza oficială a morții sale subite va fi... un atac de apoplexie survenit în timp ce se spăla pe cap.

În ce-l privește pe Troilo, refugiat în Franța, la Curtea Caterinei de' Medici și a tânărului fiu al acesteia, regele Carol al IX-lea... va fi ajuns acolo de *bravii* Marelui Duce al Toscanei, Francesco I, și înjunghiat după toate regulile. O știm din *Istoria Marelui Ducat al Toscanei*, de Galluzzi.

Aproape în același timp, fratele lui Francesco, Pietro de' Medici, pregă-

vestita Lucrezia Borgia, în relația (platonice sau nu?) cu venețianul Pietro Bembo a dat dovadă de o discreție rar întâlnită în acele timpuri... astfel încât soțul ei, ducele Ferrarei, Alfonso I d'Este, nu a bănuțit nimic, scutind Curtea ferrareză de o tragedie care ar fi văduvit cultura italiană de un umanist și un erudit ca Bembo (autorul dialogului pe tema dragostei *Gli Asolani*). Această discreție nu era împărtășită de ducele Alfonso, care nu făcea niciun secret din legătura lui cu voluptuoasa Laura Dianti, pe care a pictat-o Tiziano Vecellio. Pasiunea lui pentru femei făcuse deja o victimă ilustră. Poetul Ercole Strozzi, a cărui iubită, Barbara Torelli, respinsese avansurile ducelui, a fost găsit într-o zi a anului 1508 în stradă, străpuns de douăzeci și două de lovituri de pumnal. Afacerea a avut și implicații politice. În urma cercetărilor spionilor săi, Alessandro Pio și Masimo del Forno,

Lorenzo Magnifico

Alfonso d'Este descoperise în Strozzi o posibilă iscoadă a marchizului de Mantova, Francesco Gonzaga, unul dintre trecătorii amanți ai soției sale și cel care va fi însărcinat ulterior de către papa Iuliu al II-lea să-i asedieze orașul: prin ur-

mare, un dublu rival. Shakespeare nu se născuse încă, iar până la scrierea tragediei *Hamlet* avea să mai treacă aproape un secol. Altfel, Strozzi ar fi aflat prin gura prințului **D a n e m a r c e i** (care se referea la capcana întinsă de el iscoadelor regelui Claudius, Rosencrantz și Guildenstern)... cât de primejdios este să stai „între să-

biile scoase a doi dușmani de moarte”. Nu degeaba Bembo pune în gura unuia dintre personajele cărții sale, *Gli Asolani*, Perottino, următoarea caracterizare a *iubirii*, socotită izvorul tuturor relelor: „Starea celor în-

drăgostiți este atât de jalnică, încât trăind pentru ceea ce trăiesc, nu pot trăi, iar murind pentru ceea ce mor, nu pot muri.” Din fericire (pentru Bembo) sau din nefericire (pentru alții) Curtea Ferrarei îi oferise destule lecții ale imprudenței.

În istoria Renașterii există însă și excepții. Soți și soții care au evitat scandalurile și alte situații de criză. Bunăoară, în secolul al XV-lea, seniorul Florenței, Lorenzo de' Medici (Magnificul) și Clarissa Orsini, Lodovico il Moro, duce de Milano din dinastia Sforza și Beatrice d'Este, ori Francesco Gonzaga, marchizul de Mantova și Isabella d'Este au dat adevărate exemple de conviețuire și fidelitate conjugală, cu toate că ispitele nu i-au ocolit. Și exemplele pot continua.

Vinovați sau inocenți, personaje reale care au aprins imaginația romantică a poezilor și a dramaturgilor, merită cu toții iertarea noastră, în numele suferinței prin care au trecut, nu ne îndoim, și călăii și victimele lor. De ce? Pentru simplul fapt că *au iubit* (așa cum spunea gelosul maur shakespearian Othello, înainte de a ispăși prin moarte uciderea nevinovatei Desdemona) „adânc, dar nu înțelept”, căzând deopotrivă în capcana enigmaticelor meandre ale sufletului omenesc.

NEWS

Comoara anglo-saxonilor

În apropierea orașului Burtwood (centrul Angliei) a fost descoperită cea mai mare comoară anglo-saxonă din istorie. Descoperirea a fost făcută în mod întâmplător, cu ajutorul unui detector de metale, de către Terry Herbert, la ferma unui prieten. Comoara, datată în jurul anului 700, cuprinde peste 1 500 de piese din aur și argint, cele din aur cântărind circa 5 kilograme. Odinioară acolo fusese regatul Merciei, unul din cele cinci state anglo-saxone din insulă. Descoperirea aruncă o nouă imagine

asupra Anilor Întunecați, deoarece se poate trage concluzia că regiunea era mult mai bogată decât se credea anterior. Obiecte de sorginte religioasă (dintre care se detașează o plăcuță de aur, cu inscripție în limba latină, în care este invocat Dumnezeu pentru a-l apăra pe posesor de dușmani), dar și militară (un coif cu reprezentări animale, o spadă etc.). Specialiștii au afirmat la unison că „așa ceva nu s-a mai descoperit până acum în această țară”. Cine, când și de ce a îngropat această comoară sunt întrebări la care se speră să se obțină răspunsuri (alături de multe altele).

Genealogiile Cotrocenilor (I)

MIHAI SORIN RĂDULESCU

Mănăstirea Cotroceni – ctitorie de prestigiu a voievodului Șerban Cantacuzino –, reședință domnească, regală și apoi prezidențială, vine în tumultul zilelor noastre cu o grea și impresionantă încărcătură a trecutului. De ea sunt legate însemnate familii princiere, personalități de vază care au ilustrat cu strălucire atât politica cât și cultura românească.

Mihai Sorin Rădulescu.

Profesor Universitar Doctor în cadrul Facultății de Istorie – Universitatea București. Din 1990, secretar (pentru genealogie) al Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române. Din 1996, secretar de redacție la "Revue Roumaine d'Histoire". Membru corespondent al Academiei Româno-Americane (1998). Premiul "Eudoxiu Hurmuzaki" al Academiei Române (2001). Premiul al Academiei Româno-Americane (2000). Membru al "Society of Genealogists" (Londra).

Cantacuzinii – descendenții împăraților bizantini

Cotrocenii sunt – pentru a relua o expresie consacrată în istoriografia franceză – unul dintre acele "haut-lieux" ale istoriei țării, fără de care nu ne putem imagina dezvoltarea sa politică în ultimele trei secole. Faptul că astăzi rezidă aici președintele României ne duce cu gândul la paralele europene posibile: președintele Austriei își are reședința la Hofburg, sau cel al Cehiei își exercită puterea de la Hradčani. La fel ca în aceste cazuri, la care s-ar putea adăuga și altele, centrul puterii prezidențiale în România actuală se află într-un loc cu o veche istorie, cu o simbolică specială care trimite – prin prezența sa într-o importantă ctitorie a Cantacuzinilor – la acea valoroasă și definitorie idee a "Bizanțului după Bizanț". Aceasta, de-

parte de a fi numai o formulă istoriografică fericită, constituie o lăpădară caracterizare a întregii istorii românești, cu împlinirile și eșecurile sale, cu vocația ei de deschidere și cosmopolitism.

Rândurile de față au ca obiect, într-o privire rapidă, câteva genealogii legate de acest loc unde s-au perindat câteva dintre familiile domnitoare ale românilor. Mai întâi Cantacuzinii a căror descendență din împărații bizantini a fost și este atât de dezbătută de istorici. Sunt atât de numeroase indiciile de ordin istoric, genealogic și heraldic, mărturiile documentare contemporane și mai târziu asupra originii imperiale a Cantacuzinilor din Țările Române încât aceasta este foarte apropiată de certitudine. Despre chestiune s-a scris mult, între istoricii cei mai avizați și preocupați de subiect numărându-se N. Iorga și

Ioan C. Filitti, astfel că nu voi stăruie asupra acestui aspect. Vreme de patru secole, membrii neamului Cantacuzinilor au folosit ca stemă de familie acvila bicefală ce amintește de obârșia lor.

Trei domnitori cantacuzini

Această familie a dat Principatelor trei domnitori, dintre care cel mai remarcabil, Șerban Cantacuzino (1678 – 1688), a încercat să scoată Țara Românească de sub suzeranitatea otomană apropiind-o de Imperiul Habsburgic, intenție care l-a costat chiar viața. Inițiativei acestui domnitor luminat se datorează, după cum se știe, prima traducere integrală în românește a Bibliei (1688), de către frații Radu și Șerban Greceanu. De asemenea, poate fi remarcat faptul - simbolic - că însuși tronul patriarhului ecumenic din

Catedrala patriarhală de la Constantinopol a fost donat de către un membru al neamului Cantacuzinilor, mai puțin cunoscutul Dumitrașcu Cantacuzino, voievod al Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, după cum poate fi citit pe o inscripție în limba greacă de pe acest jilț.

Conform unei ipoteze seducătoare, este foarte posibil ca mama lui Mihai Viteazul să fi fost o Cantacuzină, ceea ce ar explica sprijinul acestei familii, în particular al lui Andronic Cantacuzino, fiul însemnatului personaj care a fost Mihail Cantacuzino zis „Șaitanoglu” (+ 1578). De asemenea, o atare filiație ar putea explica, în bună măsură, politica sud-est-europeană a voievodului Țării Românești, care la un moment dat a visat să restaureze Bizanțul.

Responsabili cu dezvoltarea culturii

Înflorirea culturală din Țara Românească de la sfârșitul secolului al XVII-lea și de la începutul celui de-al XVIII-lea, în vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu, nu poate fi concepută fără contribuția Cantacuzinilor, din care voievodul descindea prin mama sa, Stanca, născută Cantacuzino. Prenumele lui Constantin Brâncoveanu – trimițând firește la cel al împăraților bizantini – reia pe cel al bunicului său matern, vel postelnicul Constantin Cantacuzino (+ 1663), sftinic al lui Matei Basarab, fondator al ramurii Cantacuzinilor din Țara Românească. Cel dintâi spital din București – Colțea –, în plin centrul orașului, a

fost fondat în anul 1702, de către marele spătar Mihai Cantacuzino, constructor prodigios de biserici în Țara Românească, unul dintre frații domnitorului Șerban Cantacuzino și ai mamei lui Constantin Brâncoveanu. Cel mai însemnat erudit al epocii sale a fost stolnicul Constantin Cantacuzino, autorul „Istoriei Țării Rumânești”, personaj a cărui amintire este păstrată, încă în zilele noastre, la Universitatea din Padova, printr-un bust și printr-un portret. Grație mecenatului Cantacuzinilor, elemente de cultură occidentală, mai ales de inspirație italiană, s-au manifestat așadar cu intensitate în spațiul românesc.

Poate fi remarcată vigoarea intelectuală neobișnuită a acestei familii, desfășurată de-a lungul atâtor generații: de la personajele din secolul al XVII-lea – și, firește, de mai înainte, dacă ne gândim la împăratul Ioan al VI-lea care a fost și istoric – și până

la marele medic bacteriolog Ioan Cantacuzino (1863 – 1934) și la arhitectul și scriitorul G.M. Cantacuzino (1899 – 1960). Tot unui membru al familiei, marelui ban Mihai Cantacuzino, i se datorează o lucrare remarcabilă, „Genealoghia Cantacuzinilor” (1787), care înfățișează o imagine cuprinzătoare a familiei, precum și a întregii mari boierimi din timpul său.

Mari proprietari

Partidul Conservator a fost prezidat la cumpăna secolelor XIX – XX de către omul politic Gheorghe Grigore Cantacuzino (1837 – 1913), proprietarul funciar cel mai bogat al

epocii. A fost un pasionat ziditor de castele, la Florești, la Zamora, pe moșii strămoșești ale Cantacuzinilor, iar somptuosul său palat din București, de pe Calea Victoriei, adăpostește în zilele noastre Muzeul George Enescu și Uniunea Compozitorilor.

Ceea ce poate fi remarcat la Cantacuzini, ca și la alte familii de mari boieri, este continuitatea proprietăților lor în aceleași regiuni ale Țării Românești, din veacul al XVII-lea și până la instaurarea regimului comunist: este vorba mai ales de județul Prahova unde mai există încă în zilele noastre frumoasele biserici de la Filipeștii de Pădure, Filipeștii de Târg, Măgureni, mănăstirile Sinaia, Mărgineni, Poiana Câmpina, Lespezi și multe altele. Faimoasa Vale a Prahovei, unde familia regală a României avea să-și stabilească reședința de vară – la Peleş – și care reprezintă una dintre marile atracții ale României, a fost timp de peste două veacuri în proprietatea Cantacuzinilor.

Un arhitect...

Cel care a întruchipat poate la nivelul cel mai înalt moștenirea intelectuală a familiei a fost arhitectul G.M. Cantacuzino a cărui personalitate artistică s-a manifestat în domenii numeroase: arhitectură, pictură, teoria arhitecturii, restaurarea de monumente istorice și proiectarea de clădiri, diferite scrieri. El cobora direct din spătarul Drăghici Cantacuzino, frate mai mare al domnitorului Șerban Cantacuzino, iar din partea mamei sale, născută Bibescu, număra printre strămoșii săi familia Caraman-Chimay și pe doamna Tallien. G.M. Cantacuzino, fiu de diplomat, și-a făcut studiile la Școala de Arte Frumoase din Paris și după întoarcerea sa în România, a realizat numeroase proiecte de clădiri printre care sediul Băncii Chrysoveloni din București. Acesta, ca și alte edificii concepute de el, mărturisesc profunda sa admirație pentru arhitectul italian Palladio, despre care a

Statuia spătarului Cantacuzino

publicat și un studiu monografic. Pasiunea pentru Renașterea italiană, interesul pentru Vitruviu, din care a tradus în românește – în colaborare – faimosul tratat de arhitectură, trimit cu gândul la orientarea culturală a Cantacuzinilor din Țara Românească, de la sfârșitul secolului al XVII-lea – începutul celui de-al XVIII-lea. Prin fascinația sa pentru Orient, exprimată în cartea *Pătrar de veghe*, G.M. Cantacuzino pare să confirme trăsăturile personajului renascentist, deschis unor orizonturi largi și adesea îndepărtate. În spiritul său par să se fi reunit înseși elementele care au făcut specificul civilizației bizantine: sinteza Orientului cu Occidentul, concilierea posibilă a unor realități culturale și

mai inspirate. Nu este o întâmplare că unul dintre modelele sale principale a fost Goethe, cu care împărtășea admirația pentru Italia, pentru Palladio și pentru Renaștere. Idealul umanist al marelui poet german l-a entuziasmat și a rezonat perfect cu structura sa intelectuală. Se poate discerne în personalitatea arhitectului ceva care amintește și de universalismul bizantin, de spiritul de deschidere a acestei civilizații stinse formal în 1453, dar fără de care nu ar putea fi înțeleasă nici Renașterea nici ceea ce s-a petrecut după această dată în

limbă franceză, autor a peste 20 de volume de versuri apărute la Paris, oraș pe a cărui elită literară a cunoscut-o și a frecventat-o cu pasiune. Spre deosebire de G.M. Cantacuzino al cărui spirit oscila între antichitatea clasică, Renaștere și modernism, Charles-Adolphe Cantacuzino era puternic impregnat de civilizația franceză a secolelor XVIII – XIX, fiind un mare admirator al Prințului de Ligne și al lui Mallarmé. A fost un fel de echivalent masculin al contesei Anna de Noailles, născută prințesă Brâncoveanu, care are un loc bine stabilit în literele franceze până în zilele noastre. Charles-Adolphe Cantacuzino este însă mai degrabă un scriitor uitat, ceea ce se datorează probabil faptului că – precum și altor oameni ai condeului ca Panait Istrati – el s-a aflat **între** două culturi – cea franceză și cea românească – scriind numai în franțuzește, dar rămânând totuși român. Aceasta face ca ampla istorie a literaturii române a lui

G. Călinescu să fie *singura* sinteză care înregistrează personalitatea lui Charles-Adolphe Cantacuzino, omițând însă, de manieră regretabilă, pe Panait Istrati. Opera lui Charles-Adolphe Cantacuzino nu are o legătură directă cu rădăcinile bizantine – spre deosebire de cea a contesei de Noailles care a acordat multă însemnătate ascendenței sale grecești –, dar ea ilustrează mai degrabă ideea continuității de spirit a Bizanțului prin afinitatea modernă cu cultura franceză, idee care apare și la filosoful german contele Hermann Keyserling. Parisul, ca o nouă Atenă a timpurilor moderne sau poate și ca un nou Bizanț, l-a fascinat cu o magie incomparabilă, cum a fost, în general, cazul păturilor românești cultivate. Sensibilitatea pentru rafinamentul și complexitatea culturii franceze este legată de rădăcinile bizantine și postbizantine ale multor cărturari originari din spațiul românesc.

Cantacuzino „Nababul” și palatul său de pe Calea Victoriei

sociale, adesea prezentate ca fiind contrare. Or, persistența acestui imperiu milenar precum și moștenirea sa spirituală, demonstrează nu numai posibilitatea, ci însăși **existența** acestei sinteze. Scrierile lui G.M. Cantacuzino conțin un entuziasm egal în fața marilor catedrale ale Occidentului, în fața Sfintei Sofia de la Istanbul, ca și în fața micilor și fermecătoarelor biserici din Carpați. Arhitectul a savurat cu voluptate atât peisajul Acropolei, ruinele Orientului antic, cât și monumentele Bucureștilor, cărora le-a închinat paginile sale poate cele

Europa de Sud-Est și nu numai. Personalitatea și opera lui G.M. Cantacuzino ilustrează într-o manieră foarte convingătoare posteritatea nu numai genealogică, dar și intelectuală, a acestei mari familii care înainte de a veni în Țările Române, domnise la Constantinopol și în Morea, în veacurile al XIV-lea și al XV-lea.

...și un diplomat

Din aceeași ramură a Cantacuzinilor-Măgureni descindea, de asemenea, diplomatul Charles-Adolphe Cantacuzino (1874 – 1949), poet de

Cuvinte călătore

CUVINTE PERSANE

ACAD. MARIUS SALA

Chinovar „sulfură roșie de mercur întrebuițată la colorat și ca medicament în bolile de piele” este un împrumut din mai multe limbi: neogreacă (*kinnavari*), rusă (*knovari*) bulgară (*kinovar*), atestat prima dată în *Lexiconul de la Buda* (1825). Cuvântul a pătruns sub forme diferite și din alte limbi: *cinabru*, *cinabar* din italiană (*cinabro*) și franceză (*cinabrore*), în ambele limbi fiind împrumutat din latină (*cinnabari*), *ținóber*, *ținabar* (Transilvania) din germ. *Zinnober* (în Transilvania în unele regiuni, *cinabor* înseamnă și „sifilis”). În toate limbile europene cuvântul vine din greacă *kinnabari* care l-a luat din persană *šängärf*.

Chioșc este un cuvânt oriental, din turcă unde *köşk* înseamnă „vilă”. A pătruns și în neogreacă, albaneză, bulgară (există și în aromână *chioșcu*). În română este atestat la 1715. La originea îndepărtată este cuvântul persan *gōšā* „colț”.

Chirpici, cu variantă moldovenească *cherpici*, înseamnă „cărămidă de lut, nearsă” (în Transilvania sinonimul lui *chirpici* este *văiugă*, împrumut din sârbă). Este înregistrat prima dată de Antipa, în cartea sa despre pescuit. *Chirpici* poate fi un împrumut direct din turcă (*kirpic*) sau prin intermediul unei limbi slave: bulgară (*kerviçi*) sau ucraineană (*kyrpič*). În turcă este un împrumut din persană unde are aceeași formă (*kirpič*) și înseamnă același lucru „cărămidă nearsă”.

Chiulaf „căciulă turcească mare, în jurul căreia se înfășura turbanul” este asemănătoare cu *ișlicul* de origine

turcă; este evident un împrumut din turcă, *külak* cuvânt răspândit în albaneză, bulgară, sârbă. La noi apare prima dată la V. Alecsandri; la N. Bălcescu apare în descrierea unei bătălii: *Bătrânul Sinan însuși, izbindu-se de pod, își pierdu chiulaful și feregeaua*. În turcă este un împrumut din persană (*kulāh*).

Cuvântul prezintă interes pentru istoria lui: un derivat turcesc *kulahce* „vanzător de căciuli” a ajuns să însemne „șmecher”, de unde îl avem pe *chiulagiu* (o evoluție semantică asemănătoare avem la *papugiu* „cizmar, potlogar, șmecher” luat din tc. *papuci*, nume de servitor care se îngrijea de pantofii lăsați la intrarea într-o casă și la *cioflingar* din germ. *Schuhflicker* „cizmar mic, care peticește ghete, cărpaci”). Istoria lui nu se termină aici. Se presupune că însuși *chiul* „înșelătorie, festă” s-a reconstituit din *chiulanguiu*. Trebuie să se fi produs această reconstituire înainte de apariția lui *n* în *chiulanguiu*, unde *n* este târziu, și deci să se pornească de la o formă neatestată **chiulanguiu*. Este mai puțin probabilă explicația care pleacă de la expresia argotică franceză (probabil din argoul militar) *tire-au-cul* „leneș, trântor”.

Cim(i)șir este numele vechi al unei plante din care se fabrică diverse obiecte, cunoscută și sub numele de merișor turcesc (*Buxus pervirens*). Este împrumutat din turcă (*çimșir*) unde este un împrumut din persană: *šimsād*, cu același sens.

Ciob este considerat în general ca un cuvânt turcesc *çöp*, „așchie, surcea; rest, gunoi” care ar avea la bază pers. *čob* „lemn”. Dicționarul Aca-

demiei crede că etimologia este necunoscută pentru că termenul este foarte răspândit pe teren românesc și, pe de altă parte, nu există în idiomurile balcanice. Aceste două constatări permit să se presupună o origine preosmanlie, mai exact ca un element cuman.

Cioban prezintă, în linii generale, aceeași situație ca termenul precedent, *ciob*: după cei mai mulți, este un cuvânt turcesc (*çoban*) răspândit în toate limbile balcanice și în alte limbi slave (rusă, ucraineană, polonă) și în maghiară (cuvânt rar în dialectele sud-dunărene – arom. *cioban*, istorom. *țoban* – care păstrează termenul latinesc *pecorarius* devenit *păcurar*). În turcă el provine din pers. *šobān* „oier”. Unii, începând cu B. P. Hasdeu, cred că ar fi un cuvânt de origine cumană, părere rămasă la stadiul de ipoteză. Situația lui dialectală – concurat de sinonimele *păcurar*, *păstor*, de origine latină și *baci* – și nefolosit în prima jumătate a secolului 20 decât în câteva puncte izolate ale Atlasului lingvistic român II – precum și neapariția lui în textele românești de până în secolul 17 (apar numai *păcurar* și *păstor*), fiind atestat ca termen comun abia în 1645, pledează contra originii cumane a termenului comun. Apariția în textele secolului 16 a lui *cuman* ca antroponim și ca toponim, ar fi putea fi explicată ca „un împrumut strict onomastic din cumană”. (E. Suciuc).

Cișmea „fântână (construită artificial), în opoziție cu *izvor*” folosit mai ales în Moldova și Muntenia, apare pentru prima dată la I. Neculce: „au făcut și o cișmă, adecă fântână,

în zidul bisericii”. Este cuvânt de origine turcă (*çeşme*) răspândit în toate limbile balcanice (din sârbă a pătruns în Banat varianta *ceaşmă* „un fel de canal mic pe lângă casă pentru scurgerea apei”). Un derivat al lui *cişmea*, *cişmigiu* „meşter care face cişmele”, sinonim al lui *fântânar* „om care face fântâni” sau al lui *puţar* „om care sapă puţuri”, este cunoscut şi ca nume de persoană: *Cişmigiu* de unde numele parcului din Bucureşti. Termenul turcesc este împrumutat din pers. *čāšmā* „ochi” şi apoi „izvor”. O evoluţie semantică identică o găsim în română şi unele limbi romanice în expresia *ochi de apă*, sp. *ojo de agua* „izvor”. **Ciubotă** „gheată, cizmă” este la originea îndepărtată din pers. *čabat* „gheată de scoarţă”. El a pătruns în turcă (*çabata*) şi din turcă s-a răspândit în limbi slave ca rusa (*čobot* „gheată înaltă femeiească, cu toc”), polonă (*czobot* „cizmă”), ucraineană (*čóbit*, genitiv *čobota* „cizmă”). Din ultima limbă a pătruns şi în română (prima atestare la Anonymus Caransabensiensis cca 1700). Mai interesant este că termenul turcesc a pătruns şi în limbile occidentale: în italiană *ciabatta*, de unde l-a luat franceza (*savate* „papuc, pantof vechi”: *traîner la savate* „a fi în miserie, în sărăcie”; pătruns la început (secolul 13), din motive necunoscute, în dialectul picard sub forma *chavate*, apoi *çavate*, *savate*) şi probabil spaniola (*zapato*; *Zapata* numele unui portar columbian care a jucat la Steaua, Bucureşti este de la *zapato*). **Ciubuc** are multe sensuri cu care a fost preluat din turcă unde *çubuk* are sensurile: „vergea, bară; băţ, lăstar;

pipă orientală cu ţeavă lungă; ţeavă de lulea”. În plus, româna are şi sensul atestat abia în secolul 20 de „bacşiş” pe care l-am explicat atunci când am vorbit de *bacşiş*. Este un cuvânt de origine persană (*čub* „băţ”) răspândit în toate limbile balcanice cu sensurile din turcă. Există şi în unele limbi slave (rusă, poloneză ucraineană) şi a ajuns şi în spaniolă: *chibuqui* „pipă”. Îl au şi dialectele sud dunărene (arom. *ciubucă*, *ciubuche*, megl. *ciăbuc*). În dacoromână este atestat la 1761.

Cârcserdar, învechit, „căpitan de jandarmi turci” este împrumutat din turcă unde este format din pers. *sārdār* şi turc. *kerk* „patruzeci” (pers. *sārdār*, format din *sār* „cap” şi *dar* „care are”, a ajuns în română şi prin turcă *serdar* şi a însemnat „comandant, şef”).

Contăş, cuvânt învechit „un fel de haină” are numeroase variante (*conţeş*, *contoş*, *chinteş*, *chintuş*), care mai circulă şi azi în Moldova. Este vechi fiindcă apare în Letopiseţul lui I. Neculce. Este un cuvânt care a „călătorit” prin multe limbi până a ajuns la noi venind din pers. *kandys* (în transcriere greacă) trecând prin turcă (*kontoş*); limbi slave (pol. *kontusz*, de unde l-am luat noi; bg. *kontaş*, sârb. *kuntaş*, rusă *kuntoş*) şi prin maghiară *köntös*, de unde l-au luat polonezii.

Corhană „povârniş, pantă abruptă”, cuvânt dialectal din Transilvania, Moldova şi Bucovina este un împrumut din ucr. *kurkan*. Este un dublet al lui *gorgan* „movilă (înălţată deasupra unui mormânt străvechi” intrat în română prin turcă (*kurgan* „înălţime întărită”). Cuvântul tur-

cesc vine din persană (*gorkhānah* „monument funerar” sau *gūrhānā*, format din *gūr* „groapă” şi *hānā* „casă”). Din turcă a ajuns în ucraineană *kurhan* (şi în polonă *kurkan* şi în rusă *korgan*). Nu este acelaşi cuvânt cu *corhană* „copac cu tulpină putredă şi scorburoasă” care este un împrumut din magh. *korha* „putred”. **Cucă** „căciulă înaltă împodobită cu pene de struţ la turci sau dăruită de sultan domnitorilor moldoveni şi munteni la investirea lor”. Este un împrumut din turcă (*kuka*) împrumutat la rândul lui din pers. *kūka*.

La Muzeul Naţional al Bijuteriilor Coroanei din Teheran există diverse podoabe cu pene de struţ, cea mai impresionantă fiind coroana şahului Mohammad Reza Khan Pahlavi executată în 1925. Penele de struţ sunt luate ca model în alte coroane executate din pietre preţioase, aflate în cel mai faimos muzeu de bijuterii din lume.

Curmală este împrumutat din turcă (*hurma*) așa cum este în toate limbile balcanice unde apare forma *kurma*. Singularul normal, *curma* care s-a păstrat în aromână (*curmă*), a fost înlocuit de un singular analogic, format pe baza pluralului *curmale*. Este posibil ca în română să fi fost luat din neogreacă (*kurmas*). Este sigur că la originea îndepărtată este cuvântul persan *hurma*. Interesant de semnalat este faptul că limbile romanice occidentale (fr. *datte*, sp. *dátil*, it. *daltero*) folosesc cuvinte care sunt împrumuturi din lat. *dactylus* şi acesta provine din grec. *dáktylos* „deget” şi „curmală”; sensul figurat „curmală” a apărut datorită formei alungite a *curmalei*.

„Istoria” ochelarilor

MIHAI BOZGAN

Cele mai vechi „pseudo-lentile” s-au descoperit în ruinele orașului asirian Ninive, acestea fiind confecționate din cristal șlefuit.

În secolul I, filosoful Seneca îi trimitea o scrisoare împăratului Nero, în care îi spunea că literele se pot citi mai bine cu ajutorul unui vas transparent plin cu apă. Se spune că Nero urmărea luptele de gladiatori cu ajutorul unui smarald, pe post de lentilă. Proprietățile corective ale lentilelor nu se cunoșteau, acestea fiind folosite pentru a filtra razele soarelui, pentru a șterge scrisul de pe tăblițele de ceară sau pentru a cauteriza rănilor (după cum relatează Plinius). În secolul IX, Ibn Firnas a realizat un fel de lentile corective, pe care le-a numit „pietre pentru citit”. Două veacuri mai târziu, este menționat „un dispozitiv care mărește, o lentilă convexă care produce o imagine mărită” în lucrarea lui Ibn al-Haytham „*Cartea opticii*” (Kitam al-Manazir).

Salvino D'Armato din Florența inventatorul ochelarilor

Cel creditat cu inventarea primilor ochelari este Salvino D'Armato din Florența, la sfârșitul secolului al XIII-lea. În 1676, Francisco Redi, profesor la Universitatea din Pisa a afirmat că, pe baza unor documente descoperite de el, întâietatea trebuie să-i revină călugărului dominican Alessandro da Spina, din Pisa. Cu inventarea ochelarilor este creditat și filosoful Roger Bacon, acesta redactând pe vremea când era student o lucrare în care arăta că: „Dacă cineva va cerceta literele sau alte obiecte mici prin intermediul unui cristal, unei sticle sau a altei substanțe transparente, care ar fi prelucrată ca o jumătate de sferă, cu partea convexă spre ochi, va vedea literele mult mai bine și i se vor părea mult mai mari.”

Prima persoană înfățișată cu ochelari de vedere este cardinalul Hugo de Provența, într-o pictură de Tomasso de Modena (1352). Acesta a mai realizat o serie de fresce în care sunt pictați mai mulți călugări citind sau copiind manuscrise. Unul dintre călugări apare cu o lupă în mână, iar altul are ochelari pe nas. La începutul secolului XV, în altarul unei biserici din Bad Wildungen s-a găsit reprezentarea unor ochelari. Papa Leon al X-lea purta ochelari, inclusiv la vânatoare și aprecia că astfel poate vedea mai bine decât companiile săi.

Primii ochelari foloseau lentile convexe, care puteau corecta hipermetropia. Nicholas din Cusa (secolul XV) este cel care

a descoperit calitățile lentilelor concave în remedierea miopiei. Abia în anul 1604, Johannes Kepler avea să publice un tratat de optică în care explica în mod științific modul în care lentilele puteau corecta vederea.

Din Italia, ochelarii s-au răspândit în Spania, Anglia, Franța, Țările de Jos, Germania. În Anglia a apărut în 1629 o companie care fabrica ochelari.

Benjamin Franklin și lentilele bifocale

În 1784, Benjamin Franklin, care suferea atât de hipermetropie, cât și de miopie, a inventat lentilele bifocale, pentru a evita folosirea a două perechi de ochelari, alternativ. Primele lentile menite să corecteze astigmatismul au fost create de britanicul George Airy în 1825.

La început, lentilele erau alese de client, pentru că nu existau aparate care să determine diopriile. Opticianul putea face o selecție în funcție de vârstă și simptome, dar ochelarii se dădeau pe „încercate”.

Dispozitivele de prindere a lentilelor au evoluat de-a lungul timpului. Primii ochelari erau ținuti cu mâna sau se fixau pe nas (de tipul *pince-nez*). Lentilele erau încastrate în os, metal și chiar piele. Spaniolii au încercat să-i stabilizeze cu ajutorul unor panglici prinse de ramă și apoi trecute pe după cap. Abia în anul 1727, opticianul englez Edward Scarlett a inventat ramele care se prindeau de urechi. Tot în secolul al XVIII-lea au apărut și primele lentile colorate.

Totuși, în Franța și Anglia, nobilii foloseau ochelarii cu reticență în public; de aceea preferau monoculul pe care îl puteau ascunde cu ușurință. Monoculul a apărut în Germania în secolul al XVIII-lea, dar creșterea popularității lui s-a datorat unui austriac, J.F. Vortlander, care a început să-l producă pe la 1814. S-a răspândit mai ales în Germania și Rusia, unde aristocrația considera monoculul ca un simbol al superiorității sale. Englezul George Adams a inventat lornionul (rama era ținută cu o baghetă, dintr-o singură parte), care s-a bucurat de popularitate, mai ales în rândul doamnelor, în secolul al XIX-lea.

Barba lui Ștefan cel Mare

SORIN OANE

În ziua de 5 iulie 1883, la Iași a avut loc o festivitate deosebită prin amploarea ei. Se dezvelea monumentul ridicat în cinstea domnitorului Ștefan cel Mare. Un amănunt din alcătuirea statuii stârnește însă controverse. Este vorba de chipul domnitorului. Comitetul de inițiativă, care strânsese fondurile necesare prin subscripția publică, comandase sculptorului Frémiet ca domnitorul să aibă barbă. Dar, când lucrarea a fost gata, cercetătorii au descoperit în *Tetraevanghelul de la Humor*, adevăratul portret al domnitorului, o miniatură din care se vedea clar că acesta nu purta barbă. Intervențiile făcute pe lângă sculptor, pentru modificările necesare, n-au ajuns la timp și statuia a fost inaugurată așa cum o vedem și astăzi.

Sorin Oane.
Profesor de istorie
la Colegiul
Național
"Alexandru
Lahovary" din
Râmnicu Vâlcea;
doctor în istorie. A
colaborat la re-
alizarea mai multor
manuale de istorie;
autor al cărții
"Istoria județului
Vâlcea 1945-1965.
Un studiu de caz",
editura Conphys,
Râmnicu Vâlcea
2007.

De fapt, statuia are... două probleme

Operă a sculptorului francez Emmanuel Frémiet, monumentul îl înfățișează pe domnitor așezat în șa, pe un cal semeț, în fruntea oștilor sale. Pe laturile principale ale pedestalului de marmură, deasupra căruia se află calul și călărețul turnați în bronz, sunt două altoreliefuri cu scene din marile bătălii purtate de victorioasa armată moldoveană. Statuia lui Ștefan cel

Mare de la Iași are o înălțime de 4, 5 metri și este confecționată din bronz, domnitorul fiind însă înfățișat cu o barbă stufoasă și având pe cap o coroană... catolică. Neexistând nicio dată un model autentic al coroanei Moldovei, sculptorul francez a folosit pentru statuia de la Iași un model de coroană catolică, acest fapt stârnind ulterior grave contradicții.

Ideea ridicării la Iași a unei statuii a marelui voievod al Moldovei datează

din anul 1856, din dorința caimacamului Theodor Balș de a se opune unirii principatelor. El spera astfel, că prin exacerbarea naționalismului local, de principat moldav, să creeze din Ștefan cel Mare un simbol al trăinicieii și puterii principatului, care ar fi demonstrat inutilitatea unirii cu Țara Românească. În acest scop, el a numit o comisie formată din spătarul Mihai Cantacuzino, postelnicul Gheorghe Asachi și postelnicul Nicolae Istrati,

care a început o campanie de strângere de fonduri.

Schița fantezistă a lui Gheorghe Asachi

Gheorghe Asachi a fost și cel care a schițat portretul marelui voievod, bazându-se pe descrierile lui Ștefan cel Mare realizate de către Grigore Ureche în *Letopisețul Țării Moldovei* și pe portretul lui Ștefan cel Mare de la Biserica Bădeuți (biserică ctitorită de Ștefan cel Mare și demolată de către austro-ungari în primul război mondial). Barba lui Ștefan de la Bădeuți a apărut însă după restaurarea picturii originale, pictorii secolului al XIX-lea adăugându-i voievodului barbă, aceasta fiind la modă în acele timpuri. Conform schițelor lui Asachi, a rezultat un voievod

Emmanuel Frémiet (1824 – 1910)

S-a născut la Paris, unchiul său fiind sculptorul François Rude, care i-a insuflat pasiunea pentru artă. Printre opere sale de referință se numără: *Ours blessé* (Urșii răniți), *Pan et les oursons* (Pan și ursuleții), *Gorille enlevant une femme* (Gorilă ridicând o femeie), *L'Orang-outang étranglant un sauvage de Bornéo* (Urangutan sugrumând un sălbatic din Borneo), (*Sfântul Mihail doborând dragonul*). Poate cele mai cunoscute realizări ale sale sunt soclul *Fântânii Observatorului* și statuia ecvestră a *Ioanei D'Arc, de la Paris*. Frémiet a fost membru al Academiei de Arte Frumoase.

cu barbă, de statură medie. Motivul erorii lui Asachi s-a datorat faptului că portretele lui Ștefan cel Mare, zugrăvite chiar în timpul vieții sale, se aflau la mănăstirile din Bucovina, provincie care atunci era la Imperiul habsburgic. Odată cu moartea

caimacamului Theodor Balș, în anul 1857, s-au sistat și lucrările de realizare a statuii.

Angajarea lui Frémiet

Abia în anul 1871, când la Mănăstirea Putna a avut loc o mare sărbătoare panromânească – la care au luat parte peste 3 000 de români –, s-au reluat discuțiile referitoare la monument. După Războiul de Independență, s-a deschis chiar o listă de subscripție publică națională din inițiativa unui grup de patrioți inimoși precum: Vasile Alecsandri, Nicolae Gane, Iacob Negruzzi, Scarlat Pastia și Alexandru Stamatopol. S-au adunat 135 000 de franci. În anul 1879 s-a înaintat comanda sculptorului francez Emmanuel Frémiet (n.1824 – d.1910), un artist în mare vogă în Parisul acelor vremi. Documentația prezentată sculptorului era însă cea executată de postelnicul Gheorghe Asachi, artistul

francez începând executarea statuii în atelierul său din Rue de L'Université din Paris. Statuia a fost definitivată și expusă la Salonul Național de Sculptură din Franța, în anul 1882.

Intervenția lui Melchisedec

Prin anul 1881, după anumite cercetări la monumentele istorice din nordul Moldovei, marele cărturar Melchisedec Ștefănescu (1823-1892), episcop al Dunării de Jos (1864-1879), apoi al Romanului (1879-1892), autor a numeroase manuscrise didactice și mai ales a unor lucrări de istorie pe baza cărora a fost ales membru activ al Academiei Române,

a descoperit la Mitropolia din Cernăuți, *Tetraevanghelul* de la Mănăstirea Humor, din anul 1473. Pe una din filele celebrei cărți a descoperit o miniatură de o rară frumusețe care înfățișa pe Maica Domnului cu pruncul Iisus, având în partea de jos, în genunchi pe Ștefan cel Mare, oferindu-i cu pioșenie darul său de inimă, *Tetraevanghelul*. Până atunci, chipul lui Ștefan cel Mare era „cunoscut” doar din litografia fantezistă a lui Gheorghe Asachi, executată, mai ales, după tabloul votiv al bisericii din Bădeuți. Melchisedec a început campania pentru recunoașterea portretului oficial a lui Ștefan cel Mare, cel cu mustață. Episcopul a avut însă mult de furcă, chiar cu personalitățile academice ale vremii, în privința impunerii descoperirii sale despre „mustața” și nu „barba” lui Ștefan. Marele savant B.P. Hasdeu s-a opus vehement, la început, opiniei lui Melchisedec, dar în cele din urmă a fost și el de acord, că *„după cum până aici portretul lui Ștefan era portret cu barbă, de asemenea de aici înainte cel fără barbă rămâne portretul lui până la proba plauzibilă contrarie!”*

Dezvelirea monumentului

La 5 iulie 1883 (5 iulie 1504 era ziua înmormântării marelui domnitor!) a avut loc la Iași o festivitate deosebită. În prezența regelui Carol, se dezvelește de către patru plăieși, în salvele a 21 de tunuri, monumentul din bronz ridicat prin subscripție publică. Monumentul ni-l înfățișează pe domnitor așezat în șa, așa cum va fi stat, desigur, în fruntea oștilor sale pe care le conducea la victorie. Pe lateral, stânga și dreapta, se află două altoreliefuri în bronz, reprezentând, unul, lupta de la Dumbrava Roșie din 1497 și altul lupta de la Valea Albă din 1476. La timpul respectiv, din capturile războiului de Independență de la 1877-1878, monumentul fusese flancat cu două tunuri de câmp Krupp. Pentru această festivitate, Mihai Eminescu a scris celebra sa *„Doină”* în care este

evocat Ștefan cel Mare („De la Nistru pân' la Tisa...”).

Răspunzând apelului făcut de ziare au venit atunci la Iași, din toate părțile țării, peste 30 000 de oameni, în majoritate țărani, fie delegați de către comune și instituții, fie individual. Poetul Vasile Alecsandri, prezent ca întotdeauna la astfel de manifestări patriotice a publicat atunci poezia „*Odă la statuia lui Ștefan cel Mare*”: „*O ! Ștefane, românul crește / Văzându-te azi lângă el / Azi țara mândră te primește / Purtând coroana de oțel. / Tu, ce viteaz ai apărât-o, / Privește-o ! demnă-i s-o privești, / Independentă ai lăsat-o, / independentă o găsești...*”.

Portretul realizat de Bucevschi în 1883

Puțină lume știe că în secția de artă medievală a Muzeului de Istorie din Roman tronează nestingherit, uitat de lume, portretul lui Ștefan cel Mare, realizat în 1883 de către bucovineanul Epaminonda Anibal Bucevschi. În anul 1883, la comanda episcopului Melchisedec Ștefănescu al Romanului, pictorul Epaminonda Bucevschi a executat, la Viena, portretul lui Ștefan cel Mare, în mărime naturală, inspirându-se din miniatura *Tetraevangelului de la Humor*. Această lucrare a fost expediată în februarie 1884 la Episcopia din Roman, iar în prezent este expusă la Muzeul de Istorie al municipiului Roman. Bucevski a realizat, astfel, portretul laic al lui Ștefan cel Mare.

De la începutul secolului trecut și până în anii celui de-al Doilea Război Mondial, portretul lui Ștefan a fost furat de cinci ori. De patru ori a fost găsit de polițiști, iar o dată a fost adus înapoi chiar de hoțul care îl furase. La sfârșitul lui 1944, portretul a fost distrus cu baionetele de soldații ruși, iar 13 ani mai târziu, doi soți, Minodora și Vasile Ursachi, au descoperit tabloul zdrențuit și prafuit într-un grajd al primăriei locale. „*Ne-am dat seama că am descoperit o piesă deosebită. Tabloul arăta rău, era rupt,*

culoarea era deteriorată. Ne-am chinuit, dar am reușit să-l restaurăm”, a relatat ulterior Minodora Ursachi.

În vara lui 1959, mașina care ducea tabloul de la București la Roman a avut un accident. Șoferul și însoțitorul său au fost răniți, iar autovehiculul a luat foc. Din mașina avariată, tabloul lui Ștefan cel Mare a scăpat intact. Portretul domnitorului a ajuns în cele din urmă cu bine la Muzeul de Istorie din Roman, unde se află și astăzi. Valoarea lui stă,

poate, și în faptul că nu seamănă deloc cu nici un alt portret al lui Ștefan cel Mare. Portretul, în mărime naturală, nu întruchipează deloc un Ștefan încrâncenat, cu privirea fulgerătoare și cu mâna pe sabie, gata de bătălie, cum ne-au obișnuit până acum diferitele picturi ce-l înfățișează pe domnitor; din

contră, avem un Ștefan cu un chip blând, cu o privire parcă pierdută în destinul frământat al Moldovei. Întreaga fizionomie exprimă cutezanță și demnitate, inspirând încredere și siguranță.

Criticile statuii lui Frémiet

Istoricul Nicolae Iorga, în lucrarea sa „*Istoria lui Ștefan cel Mare*” critica statuia: „*O statuie a lui Ștefan cel Mare s-a înălțat la Iași abia în 1883. O făcuse un meșter străin și a făcut-o prost, cum nici nu se putea altfel, căci numai cine face parte dintr-un popor îi poate înțelege într-adevăr eroii, îi poate iubi și îi poate da viață bronzului, a marmurii, a picturii și a cântecului. (...) Iar în literatura română a*

Ștefan cel Mare fără... barbă: portretul realizat de Bucevschi (sus) și portretul de pe Evangheliarul de la Humor

fost o mare tăcere”.

Mihai Eminescu, prezent la dezvelirea statuii și-a exprimat și el dezamăgirea cauzată de faptul că voievodul aflat pe soclu nu seamănă cu Ștefan cel

Mare. Iorga sau Eminescu nu au fost singurii dezamăgiți de faptul că statuia nu îl înfățișează pe adevăratul Ștefan cel Mare. Cel mai dezamăgit a fost episcopul Melchisedec. Încă din anul 1881, întors dintr-o călătorie în Bucovina, episcopul Romanului a sesizat Academia Română despre grava eroare care era pe cale să se petreacă la Iași. Episcopul a făcut în 1883 chiar o interpelare în Parlamentul României, cerând corectarea mistificării, adică... raderea bărbii lui Ștefan. El susținea că înfățișarea reală a domnitorului era cea din *Tetraevangelul de la Humor*. Discuțiile interminabile, interpelările în Parlamentul României nu au avut efectul scontat și statuia a rămas așa cum o vedem și astăzi.

PARLAMENTUL BICAMERAL – câteva argumente istorice

CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

Astăzi Parlamentul României și parlamentarii săi sunt subiectul unor abordări pamfletare, însă de-a lungul istoriei această instituție nu doar că a creat România modernă și apoi România întregită, ci a fost și un reper al evoluției societății românești.

O tempora, o mores...

Ideea de parlamentarism – de reprezentanță națională a fost adoptată la scurtă vreme după dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza ca domn în Țara Românească și în Moldova, iar primul Parlament, ce a urmat Adunărilor Ad-hoc și apoi Adunării Legislative, a fost primit cu entuziasm de către poporul român și a fost recunoscut ca fiind un reprezentant real al voinței populare, păstrând însă limitele impuse de votul censitar. Nu a trecut prea mult timp până când primul Parlament al Principatelor Unite, Adunarea Legislativă îndeosebi, s-a

transformat într-o tribună a reprezentativității reduse, tribună ce a contribuit și în aceste condiții, în mod decisiv, la modernizarea țării, la impunerea unor valori europene și universale.

A trebuit să treacă aproape cinci decenii de totalitarism și un surrogat de reprezentare națională sub forma Marii Adunări Naționale – adunare „**reprezentativă unicamerală**” pentru ca după primele alegeri pluripartide din istoria postbelică a României să reapară pe scena politică Parlamentul României, **bicameral**, format din Camera Deputaților și Senat.

Dacă, între anii 1861 - 1864, ideea diviziunii puterii legis-

lative în Camera Deputaților și Senat a avut o origine conservatoare, sistemul bicameral, reprezentând în acel moment un mod de control, al unei păături sociale avute și prin avuție prezente în camera superioară, asupra deciziilor luate de către puterea legislativă, în deceniile următoare Parlamentul bicameral a devenit un organism reprezentativ, o componentă principală a vieții politice românești. Sistemul parlamentar românesc, atâta timp cât a funcționat, a rezolvat în mod democratic problemele fundamentale ale statului român, ale Vechiului Regat și apoi ale României reîntregite. Toate legile înnoitoare ce au dus la moderniza-

¹ I.N.Lungulescu, *Nicolae Iorga. Omul de muncă, oratorul, patriotul*, Râmnicu Vâlcea, 1931, p. 23.

rea statală au fost discutate și și-au găsit rezolvarea prin intermediul acestui sistem, uneori mai rapid, altelei mai greoi, dar întotdeauna democratic. Timp de peste șapte decenii Parlamentul, Camera Deputaților și Senatul României, membrii acestora, **au fost artizanii structurilor democratice ale societății românești.**

Au existat confruntări acerbe, primejdii venite din interior, dar și din exterior, corupție, afaceri oneroase cu statul (istoria ne demonstrează că se repetă mereu), persoane ajunse în Parlament pentru a-și urmări interesele economice și de influență, abuzuri electorale și post-electorale, dar fundamentul democrației românești – în cuantumul în care aceasta a existat – a fost Parlamentul României. În trecut, Parlamentul era rațiunea însăși a existenței partidelor politice, a activității lor, a disputelor și confruntărilor lor, era forul în care **Puterea** umplea scaunele și tribuna, astfel că viața politică românească se coagula în jurul luptei pentru dobândirea poziției dominante în adunarea legiuitoare, iar **Opoziția** venea cu capul sus și combătea prin oratori de marcă ideile majorității, îi limita puterea.

Presa română reflecta pe larg aceste reale și uneori eficiente dezbateri – luările de poziție ale marilor nume, unele inițiative legislative mai bune, altele pline de partipriuri, incidentele soldate cu violențe verbale sau chiar fizice – și poate mai puțin calitatea (considerabil mai bună) a persoanelor sau personajelor ajunse să ocupe un fotoliu de deputat sau senator.

Scepticii ar putea spune că democrația românească parlamentară a evoluat până la dictatura lui Carol II, care și-a dorit o Adunare reprezentativă **unicamerală** și dominată de reprezentanții **partidului unic**, ușor manipulabilă. Parlamentul României a murit atunci când a început războiul și a renăscut cinci decenii mai târziu după revoluția din 1989.

Rezistența până la capăt

Istoria deține argumente reale și de bun-simț, într-o epocă în care cele două se îndreaptă vertiginos spre Apus, pentru menținerea tradiției Parlamentului bicameral. Dar, istoria nu o mai citește nimeni, o materie vetustă, expulzată din Școala românească sau împrôscată cu „abordări europene”, și forme fără fond. Bicameralismul, ajuns subiect cu puternică miză electorală, va rămâne de domeniul istoriei după anul de grație 2009?

A pleda astăzi pentru Parlament și parlamentarism este, în fapt, lipsit de sens – experiența celor cinci decenii de lipsă totală a unor instituții reprezentative și a unei reale puteri legislative – a Camerei deputaților și a Senatului, înlocuite cu surrogate de democrație și reprezentativitate, ne-a demonstrat, mult prea acut, că singurul sistem democratic viabil este cel bazat pe parlamentarism.

Camera inferioară – Adunarea sau Camera Deputaților – a fost tribuna emblematică a democrației românești, care a funcționat fără întrerupere cu bune sau rele timp de peste șapte decenii, în condiții de libertate și pace, sau în condiții de restricție, cel mai semnificativ moment fiind retragerea Camerei la Iași în noiembrie – d e c e m b r i e 1916 și hotărârea membrilor săi de a fi cuvântul întregii României, ciuntită în acel moment de un dușman mult prea puternic. Cu acest prilej marii oameni de stat Ion I.C. Brătianu, Nicolae Iorga au dat dovada puterii cuvântului rostit într-o Adunare aflată în surghiun. Discursul lui Nicolae Iorga, *Rezistența până la capăt*, rostit la Iași, în 14/27 decem-

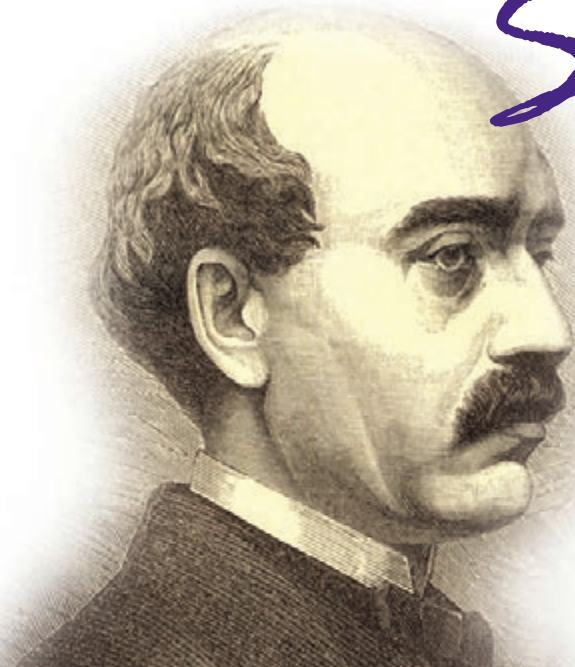
brie 1916, reprezintă „una din cele mai strălucite pagini de elocință din antologia oratorilor români”¹, cu un ecou puternic atât în țară, cât și în străinătate. Acest discurs a fost tipărit și afișat în toate satele și orașele rămase libere din România și a fost distribuit trupelor române aflate pe front. Discursul lui Iorga a fost comentat de toate jurnalele din străinătate, fiind privit ca o oglindă a năzuințelor tuturor românilor, ca un drapel ce putea fi apărat chiar și dintr-o Românie mică și ciuntită de puternica mașină de război germană. Acele vremuri au trecut. În impasul care se află astăzi România nu mai găsim un mare om care să promoveze România democratică, europeană, solidaritatea națională și ridicarea prin forța tradiției românești. Membrii Camerei Deputaților și în egală măsură cei ai Senatului au fost personalități a căror prezentare este inutilă. De pe băncile Camerei Deputaților au crescut și s-au ridicat tinerii, ajunși apoi marii: Take Ionescu, Petre P. Carp, Nicolae Iorga, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Ion I.C. Brătianu, I.Gh. Duca, Nicolae Titulescu,

Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Vesasia V. Pella care și-au început viața politică prin a fi aleși deputați și prin a lua locul iluștrilor înaintași pe care i-au prețuit, cu toate că nu întotdeauna le-au împărtășit ideile.

continuare în pagina 69 ►

Steluta...

PAUL SUDITU

„Tu, care ești pierdută în neagra veșnicie, / Stea dulce și iubită a sufletului meu, / Și care-odinioară luceai atât de vie, / pe când eram în lume tu singură și eu...”. A iubit-o atât de mult Vasile Alecsandri pe Elena (Ninița) Negri, încât la moartea ei prematură, dar previzibilă, să nu mai contenească din plâns și să jure că nu se va mai însura niciodată?

„Căci te iubesc, Elena, cu-o tainică uimire...”

G. Călinescu, atât de expert în tainele universului feminin (vezi cazul celebrei Caty Zanoagă sau Otilia Giurgiuveanu), opinează că nici vorbă de așa ceva, pentru că Bardul de la Mircești o fi avut croială de epicureu cu sensibilități, ce-i drept, însă niciodată nu fusese un suflet profund. Dovada? Cică, după moartea iubitei, prea-îndureratul curtezan se relaxa în lungi promenade prin Cernăuți, „pururi vesel”, în haine albe și cu o panama enormă, învârtind distrat bastonul și trăgând cu ochiul la cuconetul ieșit la plimbare. La data când o cunoscuse, 1844, Ninița era o femeie atrăgătoare și, când intra în vreun salon toate privirile se fixau asupra ei și făcea lumină în jur. O interesantă mărturie ne-a lăsat istoricul jurnalist Nicolae Petrașcu, care afirma că marea pasiune a lui Alecsandri „avea părul negru, mătăsos, cu reflexe albastre, ochi superbi, negri ca și sprâncelele, nasul și gura potrivite...”.

Era într-adevăr frumoasă, aidoma mamei și bunicii sale, și amintea de Gioconda lui Da Vinci, după cum reiese dintr-un portret pictat de Constantin Rosenthal prin 1844. Ce păcat însă că era atinsă de tuberculoză.

Frumoasa Elena fusese căsătorită Vâr-

nav-Liteanu și divorțase. Boala, căsătoria anterioară și faptul că era mai în vârstă decât poetul - îl vor determina pe vornicul Vasile Alecsandri să se opună căsătoriei fiului cu Elena Negri. Ca o completare la biografia Elenei Negri, s-ar cuveni să mai adăugăm că ea era fiica lui Petrache Negri, mare visticniac și agă, și a Zulniei Donici. După moartea soțului, Zulnia se recăsătorii cu poetul Costache Conachi care intenționase să-i înfieze toți copiii, însă aceștia refuzară din respect pentru părintele lor. Cultivată și cu o inteligență vie, gândire generoasă și înclinație spre înnoiri literare și sociale, Ninița îl cunoscuse pe Alecsandri pe la 1844, îi cucerise inima și îi inspirase poeziile „Serenada lui Schubert” și „Pe albumul doamnei E...” (Elena, desigur): „Căci te iubesc, Elena, cu-o tainică uimire, / Cu focul tinereții, cu dor nemărginit...”. În iarna 1844 – 1845 cei doi se întâlnesc și se abandonează unul în brațele celuilalt. În primăvară, poetul, întors de la București, face un popas la moșia ei de la Blâni (lângă Tecuci) și petrec alte ceasuri fericite împreună. Cu acea ocazie, el compune poezia „8 Martie 1845”, din care cităm: „Întinde cu mândrie aripile-ți ușoare, / O, sufletul meu vesel, o, suflet fericit! / Înaltă-te în ceruri și zbori cântând în soare, / Căci soarele iubirii în cer au răsărit / Și-n cale-mi s-a oprit...”.

„Te duci, iubită scumpă, în țarmuri depărtate...”

Pe 21 mai 1845, de ziua onomastică a fraților Elena și Costache Negri, gentilomul și unionistul, are loc o mare petrecere la Mânjina, moșia de lângă Galați a lui Costache. Vin mulți invitați. Printre ei, tinerii naționaliști Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, Costache Negruzzi, Ion Ionescu de la Brad, Ion Ghica și Nicolae Bălcescu. Cu toții pun țara la cale, dar mai ales pregătesc în taină marile evenimente politice de mai târziu: Revoluția de la 1848, Unirea de la 1859, Independența de la 1878. După ce musafirii plecară, cei doi îndrăgostiți petrecură ceasuri de fericire. Curând însă Elena Negri are un nou acces de ftizie și, la recomandarea medicilor, pleacă în străinătate să se caute. Până să vină și el după ea, Alecsandri îi compune o poezie cu un ton elegiac: „Te duci, iubită scumpă, în țarmuri depărtate, / Lăsând frumoasa țară, surori, prieteni, frate, / Lăsând în al meu suflet un mult amar suspin...”. În sfârșit, amozii se întâlnesc la Trieste de unde își continuă voiajul la Veneția – Genova – Livorno – Pisa – Neapole – Palermo. La Veneția, poetul face tartine, Ninița cafele cu caimac și dulceața de portocale. În interval, plimbări în Piața San Marco și excursii cu

gondola pe întunecatele canale: „Cu Ninița în gondolă, / Când mă plimb în cetișor, / Trecătorul din piațetă / ne privește – oftând cu dor...”

Dar iubita tușește așa de rău, că trecătorii se sperie. Însă Alecsandri o târăște în plimbări tot mai obositoare. La Palermo se întâlnesc cu Bălcescu și petrec împreună 3 luni în Vila Delfina. Ce era de așteptat, se va întâmpla curând. Secătuită de puteri și presimțindu-și sfârșitul, Ninița cere să fie dusă acasă. Îngrijorați, vin din țară și mama și frațele să o însoțească. Este o primăvară dulce. Așezată într-un șezlong pe puntea vaporului și învelită în pleduri moi, Ninița își amintește că, tot așa, într-o zi de mai, petrecuse ceasuri de neuitat cu iubitul ei... Când să intre în apele Turciei, pe 4 mai 1847, ora 3 dimineața, ea își

dete sufletul pe vapor, în dreptul Insulei Prinkipo, la intrarea în Cornul de Aur. A doua zi fu îngropată în curtea bisericii grecești din Pera. La mormântul ei proaspăt plânseseră cu mare jale Costache, Zulnia, o soră și Vasile Alecsandri. O placă

„Tu, care ești pierdută în neagra vecinicie,
Stea dulce și iubită a sufletului meu!
Și care-odinioară luceai atât de vie
Pe când eram în lume tu singură și eu!

O! blândă, mult duioasă și tainică lumină!
În veci printre stelute te cată al meu dor,
Ș-adeseori la tine, când noaptea e senină,
Pe plaiul nemuririi se-nalță c-un lung zbor.

simplă amintea acum vreo 150 de ani locul: „Elena Negri, Moldavia, 4 Mai 1847”. Chipul iubitei nu l-a părăsit pe Alecsandri chiar imediat, decât poate după ce apucase să compună, în amintirea ei, ciclul de 5 poeme:

„Steluța”, „Adio”, „Lăcrămioare”, „Gondoleta” și „Pe mare”. Cea mai cunoscută a rămas „Steluța”, un fel de epitaf al iubirii pământești, pusă pe note de compozitorul Dimitrie Florescu, și devenită, până acum câteva decenii, cea mai cunoscută romanță de la noi: „Tu, care ești pierdută în neagra veșnicie...”

► continuare din pagina 67

Se poate crea un precedent periculos

Citind discursurile marilor sau mai puțin cunoscuților parlamentari români ai secolelor XIX și XX realizezi actualitatea lor tristă, dar și valoarea ideilor transmise. Sunt lecții de istorie, de oratorie, de conduită civică și morală, de **parlamentarism** – iar dacă un procent infim al parlamentarilor zilei de azi ar fi citit vreunul din aceste discursuri, ar fi găsit nenumărate argumente pentru parlamentarism în forma sa bicamerală și poate curajul de a apăra acest sistem, care și-a arătat eficiența chiar și în realitatea searbădă a ultimelor două decenii.

Sistemul parlamentar își are propriile tare, analizate de multe decenii. Dintotdeauna a existat boicotul minorității în fața deciziilor, uneori vitale, ale majorității; au existat presiuni politice din afară, ale regilor României sau ale reprezentanților marilor puteri, manifestații populare ostile, uneori s-a ajuns la regretabile incidente în care lupta politică parlamentară a fost transferată în stradă, dar, cu toate acestea, Parlamentul

român a avut o vocație liberală și democratică.

Ultimele două decenii de parlamentarism au fost uneori o caricatură a ceea ce a fost parlamentarismul antebelic. Dar, îndoielile, pertractările, marile probleme ale rupturii de comunism se regăsesc în forma lor brută în cuvintele rostite în noul Parlament al României de după

Sesiunea ordinară a M.A.N. (1961)

1990, precum și speranțele, așteptările, dezamăgirile aduse de o schimbare atât de radicală a regimului.

În dezbaterile parlamentare ale ultimelor două decenii găsim idei democratice, altercații ce frizează absurdul și cuvinte dure, jignitoare uneori, care oglindesc deștelenirea greoaie și lamentabilă a democrației în

România.

România are o tradiție democratică, tradiție care trebuie dezvăluită și argumentată prin mărturiile vremii, ale unui trecut pe alocuri glorios, ale unui prezent pe alocuri democratic. A restructura astăzi forma și organizarea parlamentarismului românesc, ce are grave probleme de reprezentativitate, de credibilitate și de eficiență, într-un moment de gravă și generală criză a României, nu este un act de curaj, este un act de inconștiență politică – iar istoria ne dă suficiente argumente – că inconștiența celor puțini e plătită scump și o perioadă îndelungată de cei mulți.

A transforma Parlamentul bicameral într-unul unicameral în acest moment, fără a exista în societatea românească o conștiință solidă a utilității și eficienței ideii în sine de **parlamentarism**, creează un precedent periculos, iar mult trâmbișatele argumente economice lovesc un sistem aflat în derivă din punctul de vedere al credibilității democratice. Reformarea calității actualului parlamentarism românesc reprezintă marea miză a României de azi, nu scăderea numărului de parlamentari prin desființarea uneia dintre camere.

Henri Berr

și începuturile Școlii de la „Anale”

Alex Mihai Stoenescu.

Istoric și scriitor.
Specializat în istoria contemporană (perioada celui de-al Doilea Război Mondial, Revoluției Române din 1989, perioada post-decembristă). Activitate de cercetare remarcabilă, valorificată în cadrul unor lucrări de excepție („Armata, Mareșalul și evreii”, „Istoria loviturilor de stat în România” – 5 volume, „România postcomunistă. 1989 - 1991”, De la regimul comunist la regimul Iliescu” etc.).

1. Gordon S. Wood, *The Purpose of the Past. Reflections on the uses of history*, Ed. Penguin Press, New York, 2008, p. 137.
2. *Enciclopedie de filosofie și științe umane*, Ed. De Agostini/All, București, 2004, p. 43.

ALEX MIHAI STOENESCU

Școala „Analelor” (sau Școala „de la Anale”, cum mai este numită) își trage denumirea de la revista *Annales d'histoire économique et sociale*, inițiată în 1929 de istoricii Lucien Febvre și Marc Bloch.

Deși este considerată ca început al unui curent metodologic și istoriografic dominant pentru secolul al XX-lea - împreună cu materialismul istoric practicat în țările comuniste și cu teoria americană a modernizării - Școala „Analelor” își are originea cu puțin timp în urmă, la începutul secolului, dar pe fondul unor idei enunțate la jumătatea secolului al XIX-lea. Cele trei școli sunt considerate „moștenitoare ale Iluminismului, promițând progresul și emanciparea din întunericul trecutului”¹, dar între ele doar cea franceză a avut și preocupări metodologice. Ea are avantajul că poate fi definită atât

prin personalitățile sale marcante, așezate din punct de vedere temporal în „straturi”, pe care le numim generații ale Școlii „Analelor”, cât și prin claritatea continuității principiilor sale fundamentale. Ideea necesității aplicării sintezei în abordarea domeniului istoriei provenea din sensurile care s-au dat cuvintelor sinteză și analiză în secolul Luminilor, fiind folosite apoi în sensurile moderne pe care le cunoaștem din dialectica hegeliană. Analiza și sinteza au devenit atunci cele două baze ale explicației metodologice, analiza fiind „faza în care se trece de la fenomene la principii”, iar sinteza fiind „faza care, pe baza principiilor introduse, formulează explicația fenomenelor”². În privința sintezei istorice, legătura de continuitate a fost între filozofii Henri Berr și Ernest Renan.

„Cei doi poli ai aceleiași realități”

Henri Berr (1863-1954) este o figură aparent „ciudată” din punctul de vedere al modelului de istoric-savant, creat odată cu proiecția universală a școlii istorice moderne germane. Profesor de liceu, susține un doctorat în filozofie la Paris

(1898-1899) cu teza *L'avenir de la philosophie. Esquisse d'une synthèse de la connaissance de l'histoire*, în care enunța ideea nevoii unei unificări a istoriei cu sociologia, discipline pe care le considera „cei doi poli ai aceleiași realități” (*le deux pôles de la même réalité*). În 1894, publică studiul *Vie et Science*, conceput sub forma unui dialog epistolar între un filosof din Strasbourg și un student parizian, în a cărui introducere expune problematica raportului analiză-sinteză în privința științei. Potrivit lui Henri Berr, știința nu juca rolul pe care ar fi trebuit să-l joace în efortul de identificare a virtuților adevărului. Prin aspectele sale utilitare, știința rămânea doar analitică, deși ar fi trebuit să fie sintetică, cel puțin prin doctrină și tendințe. În acest fel, textul lui Berr părea o continuare a textului lui Ernest Renan din *L'Avenir de la Science*, pe care de altfel nu înceta să îl admire pentru influența sa asupra dezvoltării teoriei științei și asupra lui însuși.

Renan și critica istorică

Pentru contemporani, Renan era prototipul omului care a avut puterea să se rupă de dogmatismul religios și să aleagă libertatea de gândire. Tânărul preot, care părăsea la 6 octombrie 1845 seminarul Saint-Sulpice, continua să-și păstreze credința în existența lui Dumnezeu, dar nu mai credea că efectele voinței Sale pe Pământ mai sunt încă active. Era ideea despre așa-numitul *deus otiosus* – demiurgul care, după efortul de a da naștere lumii, se retrage într-o stare de absolută pasivitate. El nu putea admite că ceea ce i se impusese să creadă în copilărie – dogma catolică – și acceptată atunci, pentru că era un copil, trebuie să continue și mai târziu, când omul atinge „maturitatea rațiunii”. „Credința mea a fost distrusă de critica istorică – scria Renan în opera sa autobiografică –, nu de scolastică, nici de filozofie”³. Criticându-l pe Bossuet, Renan se arăta „convins că există o știință a originilor umanității care se va constitui

într-o zi, nu prin speculația abstractă, ci prin cercetare științifică”⁴. În privința științei istorice, pe care o plasa în domeniul „științelor umanității, în opoziție cu științele naturii”⁵, Renan a enunțat una dintre cele mai interesante viziuni personale: „Când mă întreb asupra articolelor celor mai importante și a celor mai definitiv achiziționate de simbolul meu științific, pun pe primul rang ideile mele despre constituția și modul de guvernare ale Universului, asupra esenței vieții, dezvoltarea sa și natura sa fenomenală, asupra fondului substanțial al tuturor lucrurilor și eterna sa delimitare în forme pasagere, asupra apariției umanității, despre faptele primitive ale istoriei sale, despre legile felului său de a deplasa, scopul și finalul său, asupra sensului și valorii lucrurilor estetice și morale, asupra dreptului tuturor ființelor la lumină și la perfecțiune, asupra frumuseții eterne a naturii umane, înflorind în toate punctele spațiului și la durata în poeme imortale (religie, artă, temple, mituri, virtuți, știință, filozofie etc.), în sfârșit, asupra acelei părți a divinului care este în toate cele, care generează dreptul de a fi și care în mod convenabil actualizat constituie frumusețea”⁶. Henri Berr se simțea așadar îndreptățit să afirme că, intrat în lumea spiritului liber, Renan a slujit o singură temă prin întreaga sa operă, aceea că „știința are drepturi absolute și că viitorul științei, prin sinteză, nu va avea limite” (*la science a des droits absolus et que l'avenir de la science, par la synthèse, n'aura point de bornes*)⁷.

Joseph – Ernest Renan
(1823 – 1892)

S-a născut la Treguier (Bretania), tatăl său fiind căpitan al unui vas de pescuit. A studiat la seminarul Issy-les-Moulineaux și la Colegiul St. Sulpice. Renan s-a preocupat îndeosebi de începuturile creștinismului („Istoria originilor creștinismului”, 7 volume), încercând, într-o manieră literară, o fuziune între gândirea filozofică și cea religioasă. Cea mai cunoscută operă a sa rămâne „Viața lui Isus”, în care pune la îndoială caracterul divin al Mântuitorului, ceea ce a dat naștere unor intense discuții și controverse. A creat însă și o importantă operă filozofică și sociologică. A fost membru al Academiei Franceze; decorat cu Legiunea de Onoare.

„Revista de sinteză istorică”

Michael Bentley constata că influența raționalismului critic al lui Renan asupra mișcărilor culturale ale unui Henri Berr – rămas în umbra unor străluciți elevi, la fel ca Johann G. Hamann în Germania – a proiectat un curent academic al sintezei, în care opere cap-de-coloană, ca *Annales de géographie* a lui Vidal

3. Ernest Renan, *Souvenirs d'enfance et de jeunesse*, Ed. Flammarion, Paris, 1973, p. 161.
4. Ernest Renan, *L'Avenir de la Science*, Ed. Flammarion, Paris, 1995, p. 212.
5. *Ibidem*, p. 253.
6. *Ibidem*, p. 199.
7. Henri Berr, *Vie et Science. Lettres d'un vieux Philosophe Strasbourgeois et d'un Etudiant Parisien*, Ed. Armand Colin, Paris, 1894, p. 204.

8. Michael Bentley, *Modern Historiography. An Introduction*, Ed. Routledge, New York, 2006, p. 104.
9. A.-D. Xenopol, *Race et Milieu* în *Revue de Synthèse Historique*, nr. 1, Décembre 1900, Librairie Léopold Cerf, Paris, pp. 254-255.
10. Henri Berr, *La Synthèse en Histoire. Essai critique et théorique*, Ed. Félix Alcan, Paris, 1911, p.1.

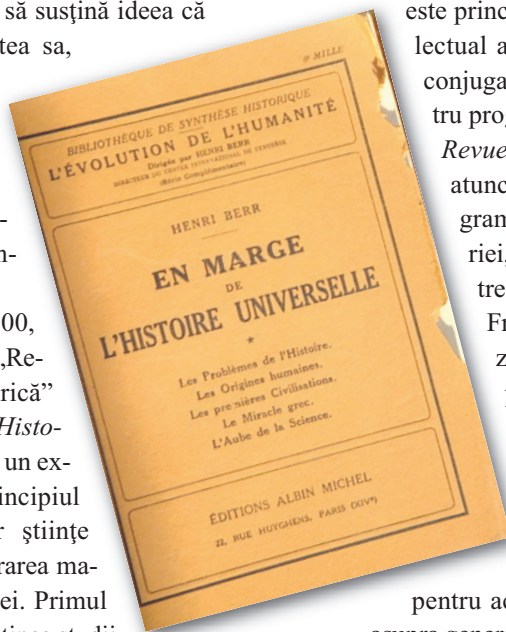
de la Blanche și *Année sociologique* a lui Emile Durkheim, încercau să susțină ideea că lumea, în istoricitatea sa, este unitară și continuă și, prin urmare, ansamblul științelor umane este acela care poate defini cel mai bine sensul vieții⁸.

În decembrie 1900, Henri Berr lansează „Revista de sinteză istorică” (*Revue de Synthèse Historique*), concepută ca un experiment pentru principiul asocierii diferitelor științe umaniste la configurarea marelui tablou al istoriei. Primul număr al revistei conținea studii de teorie a valorilor, de sociologie, de istorie generală, de istorie a artei și etnologie, dar articolul care ilustra cel mai bine teza lui Berr despre unitatea istoriei și sociologiei era „Rasă și mediu” (*Race et Milieu*) al lui Alexandru D. Xenopol. Istoricul român enunța teza potrivit căreia istoria este o parte a evoluției spiritului uman, evoluția fiind ea însăși „principiul istoriei aplicat asupra naturii materiale”, ceea ce este totodată „cel mai mare triumf al disciplinei noastre și cel mai frumos titlu al său ridicat la demnitatea unei științe” (*le plus grand triomphe de notre discipline et son plus beau titre à la dignité d'une science*)⁹. Există două tipuri de medii în care evoluează omul: mediul fizic, pe care omul nu-l poate influența decât puțin, și mediul intelectual,

care are influență asupra dezvoltării sale și este principalul său agent. Acest mediu intelectual are nevoie de unitate, în sensul de conjugare a efortului tuturor științelor pentru progresul umanității.

Revue de Synthèse Historique iniția tot atunci, la început de secol XX, un program educațional prin intermediul istoriei, destinat tinerilor elevi și studenți și trecut prin votul Adunării Naționale a Franței, care se va concretiza mai târziu prin ceea ce a devenit marele proiect editorial *L'Evolution de l'Humanité*, o colecție de 100 de cărți fundamentale și originale de istorie, din care au apărut, între 1920 și 1954, doar 65. Principiile metodologice de cercetare

pentru această colecție – cu impact enorm asupra generațiilor culturale franceze care au dominat secolul al XX-lea – au fost enunțate de Henri Berr în lucrarea „Sinteza în Istorie” (*La Synthèse en Histoire*) din 1911. Istoria – își începea Berr pledoaria – este „studiul faptelor umane din trecut”, oricare altă definiție fiind considerată tendențioasă¹⁰. Era un atac la filozofia istoriei. Istoria, ca disciplină, precum și erudiția pe care o solicită sunt fenomene atât de complexe încât aspiră în mod natural la nevoia de organizare din punct de vedere științific, în condițiile în care erudiția fusese folosită până atunci exclusiv pentru studiul analitic al istoriei.

NEWS

Scrisorile lui Billy The Kid

Două scrisori trimise de faimosul pistolar Billy The Kid, guvernatorului teritorial Lew Wallace, au intrat în posesia bibliotecii din Santa Fe – New Mexico (S.U.A.).

În prima scrisoare, ce datează din martie 1879, Billy îl informa pe guvernator despre o crimă la care a fost martor și se arăta gata să depună mărturie împotriva făptașului cu condiția ca Wallace să-i ofere protecție și să renunțe la acuzațiile împotriva lui (Kid participase la așa-numitul „Război din Lincoln County”, soldat cu mai multe victime). A doua, este trimisă la distanță de doi ani din închisoarea Santa Fe, Billy fiind în așteptarea procesului în care era judecat pentru uciderea șerifului William Brady. În scrisoare, el cerea o întrevvedere cu Wallace, în speranța că acesta va interveni în favoarea sa. De altfel, Billy a fost condamnat la moarte prin spânzurare, dar a reușit să evadeze. La scurt timp, în iulie 1881, avea să fie împușcat de șeriful Pat Garrett.

Disidență în România anilor '80

FLORIN ȘPERLEA

De la bun început trebuie să precizez că nu intenționez, în rândurile care urmează, să judec și nici să culpabilizez pe cineva anume. Convins că rostul istoricului este acela de a înțelege și explica un context istoric, nu-mi propun nici să justific și nici să legitimizez, prin demersul meu, o acțiune sau alta.

Florin Șperlea.
Istoric militar și
jurnalist.
Doctor în istorie.
Interesat de evoluția
fenomenului militar
contemporan și a ar-
matelor est-europene
create după modelul so-
vietic la sfârșitul celui de
al Doilea Război Mondial.
A publicat studii și arti-
cole în reviste de
specialitate și mai multe
volume, printre care "De
la armata regală la ar-
mata populară. Sovieti-
zarea armatei române,
1948-1955" (2003).

Contextul intern și internațional

După decembrie 1989, termenul „disident” a fost folosit cu destulă lejeritate, înțelegându-se prin acesta orice personaj care, într-un fel sau altul, într-o perioadă sau alta, ar fi avut un gest de frondă față de regimul politic, fie că acesta era unul public sau numai în cercul de prieteni, acesta din urmă adesea lipsit de urmări semnificative pentru viața și integritatea personală a „disidentului”. Au ajuns să se considere disidenți chiar și aceia care, spunând bancuri politice înainte de 1989, trăiau cu impresia că subrezesc, astfel, temeliiile sistemului politic, grăbindu-i sfârșitul. Toate aceste comportamente post-decembriște, mai ales ostentația expunerii publice a unor fapte care nu avuseseră niciun ecou semnificativ în epocă, trădează mai degrabă un complex de vinovăție față de lipsa de acțiune în anii regimului comunist, asociată cu neputința de a propune, din interiorul sau din afara Partidului Comunist, o amplă dezbateră privind viitorul României, așa cum se întâmpla deja, într-o perioadă similară, în Polonia și Ungaria.

Disidența, în România, mai ales în ultimul deceniu al regimului comunist, trebuie discutată atât în contextul intern, cât și internațional.

Invadarea Cehoslovaciei, în august 1968, de trupele Tratatului de la Var-

șovia (cu excepția României) îi prilejuiește lui Ceaușescu o nesperată posibilitate de religitimare politică și îi aduce un imens capital politic. El apare atunci, inclusiv celor eliberați din pușcăriile comuniste ale anilor '50, un lider perfect dezirabil, obținând sprijinul nedisimulat al multor intelectuali care acceptă chiar să intre în Partidul Comunist. Ceaușescu a utilizat cu abilitate imaginea liderului care, detașându-se de Uniunea Sovietică (fiind principalul beneficiar al retragerii trupelor sovietice din România, în 1958, și al politicii de desprindere față de Moscova, inițiată de predecesorul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej), propune o cale națională de evoluție a regimului politic, în contextul unei liberalizări sperate și apreciate.

Dar pe măsură ce Nicolae Ceaușescu

se înstăpânește la putere, asităm la o anchilozare a regimului, o trecere de la așa-numitul comunism-național, cu vădite tente de liberalizare și relaxare ideologică, la un comunism de tip neo-stalinist, care reconfigurează o atmosferă de cazarmă. România devine, în ultimii ani ai regimului comunist, dintr-o favorită a Occidentului, prin politica sa inițială de desprindere față de Moscova, lipsită de trupe sovietice pe teritoriul său, într-o adevărată închisoare de tip stalinist, cu un lider tot mai puțin dispus să înțeleagă că însăși Uniunea Sovietică se află într-un amplu proces de regândire a propriului sistem politic și că fronda sa de odinioară față de noua URSS gorbaciovistă nu mai are nicio valoare în ochii Occidentului, care, altădată, îl admira și îl sprijinea.

La Congresul al XII-lea al PCR, Constantin Pîrvulescu a avut o intervenție împotriva lui Ceaușescu

Semnatori ai "Scrisorii celor șase":
Constantin Pîrvulescu,
Corneliu Mănescu,
Silviu Brucan,
Alexandru Bîrlădeanu,
Gheorghe Apostol.
Cel de-al șaselea
semnatar a fost
Grigore Răceanu.

Evoluțiile particulare ale comunismului românesc

Marasmul ultimilor ani ai regimului comunist – care, într-o măsură semnificativă, se va extinde, inevitabil, și asupra modului în care România și-a gestionat ieșirea din dictatură și primii pași de la o societate totalitară la una întemeiată pe pluralism politic, economie de piață și valori democratice – constă, din punctul meu de vedere, în evoluțiile particulare ale regimului comunist din România, în atitudinea pasivă sau interesat-cooperantă a intelectualilor față de acest regim și în neputința stabilirii unei agende comune de contestare de către intelectualitate împreună cu muncitorimea, într-o țară al cărei destin industrial este indisolubil legat mai ales de un regim comunist în care muncitorimea, ridicată cu precădere din spațiul rural, nu are o tradiție de contestare de tip autentic sindical. De asemenea, intelectualii nu propun programe politice alternative, contestarea fiind, atunci când se petrece, una axată mai cu seamă pe aspecte să le spunem reformabile, în cadrul strict al aceluiași regim politic. Însăși „Scrisoarea celor șase” – printre semnatarii căreia se aflau apropiați ai lui Gheorghiu-Dej, principalul responsabil de consolidarea regimului stalinist în România, doi chiar foști secretari generali ai Partidului Comunist, Constantin Pîrvulescu și Gh. Apostol – era una de contestare care propunea, în cele din urmă, un fel de dialog politic cu puterea existentă, fiind lăudat chiar rolul inițial al principalei instituții represive a regimului – Securitatea, care ar fi fost pervertit de Nicolae Ceaușescu. În discuția pe care Nicolae Manolescu o are, la 25 martie 1989, cu criticul literar Livius Ciocârlie – înregistrată de Securitate – primul îi spune celui din urmă că a fost frapat de finalul scrisorii semnate de cei șase, pentru că „după ce-i fac ăștia toată papara, în loc să-i spună: Acum ia-ți bagajele și pleacă!, ei spun că acum, dacă vrei să discutăm, trebuie să fie liniște, să nu mai exporte alimente, adică două din ele perfect fezabile, iar a treia mai așa, dar de acord să-i propună un dialog!”

Problemele intelectualilor

Regimul politic dă dovadă de o abilitate perversă în a se folosi de intelectuali. Îi contrapune pe unii celorlalți (se poate observa cel mai bine acest fenomen în cazul scriitorilor, mai ales prin studiul stenogramelor întâlnirilor dintre aceștia și Nicolae Ceaușescu, la sfârșitul deceniului al optulea și începutul deceniului al nouălea) și îi utilizează în beneficiul propagandei regimului politic. Mai ales în condițiile în care așa-zisa desființare a cenzurii

făcuse ca cenzura, de fapt, în mod paradoxal, să se înăsprească și să se extindă la niveluri la care altădată nici măcar nu se putea spera.

Cine citește stenogramele întâlnirilor dintre scriitori și Nicolae Ceaușescu¹ va constata că problemele invocate cu prilejul acestor discuții erau, în linii generale, următoarele:

a. tirajele, una din sursele de prestigiu, dar și de venituri semnificative pentru breasla scriitorilor. Scriitorii români, în marea lor majoritate, sunt preocupați să se acomodeze cu cenzura, acceptându-i foarfecile, în speranța că vor putea publica. Știindu-și bine locul în cadrul sistemului, pe care nu îl contestă, neasumându-și riscul de a se angaja în critici tranșante la adresa acestuia, trăiesc într-o lume proprie, desprinsă de realitatea de zi cu zi, mimând, unii, atașamentul față de regim sau măcar neutralitatea, fiind prizonierii unui soi de contract tacit potrivit căruia regimul îi lasă să-și scrie cărțile, iar ei nu scriu nimic din ceea ce nu ar fi pe placul regimului. Este, din nefericire, și una din explicațiile pentru totala inapetență a scriitorilor români pentru *samizdat* sau pentru așa-zisele cărți de sertar, care, așa cum s-a putut vedea după decembrie 1989, au întârziat să apară, pentru simplul motiv că nu existau! Constantin Chiriță îi spune lui Nicolae Ceaușescu, la întâlnirea din 13 octombrie 1980 cu secretarul general al Partidului Comunist, că „timpul în care o carte românească de beletristică stă în librării constituie un adevărat record mondial de scurtime. Practic, orice tiraj se epuizează mai devreme de un an și dacă sunt câteva excepții, ele nu fac decât să întărească regula”. Potrivit legii dreptului de autor, invocată de scriitori, o poezie era plătită cu 195 de lei, dar ei deplângeau restrângerea fondurilor alocate colaboratorilor pentru producțiile literare. Romul Munteanu, într-una dintre întrevederile scriitorilor cu Nicolae Ceaușescu, tot în 1980, vorbea de tiraje (pentru romanul românesc contemporan) care se situau între 200 000 de exemplare, la mijlocul anilor '70, și 50 000 de exemplare la începutul anilor '80, traducerea (pentru romanul clasic sau modern) ridicându-se la 130 000 de exemplare cu aprobarea Consiliului de Miniștri.

b. denunțarea celor care nu se încadrează în „ortodoxia comunistă”, oferind argumente „Europoi libere” pentru atacuri, subliniind însă, în același timp, propriile merite în speranța obținerii unor recompense din partea regimului pentru atitudinea combativă, dar „pe linie”²;

c. denunțarea celor care constituie grupuri de prestigiu și care sunt atacați în fața lui Nicolae Ceaușescu din perspectiva privilegiilor deținute, dar la care este posibil să viseze, de fapt, tocmai

acea care produc atacurile. Fănuș Neagu, în intervenția sa la întâlnirea dintre scriitori și Nicolae Ceaușescu, din 26 august 1980, îi spune secretarului general al PCR: „O parte din conducerea Uniunii Scriitorilor este foarte învechită: sunt tovarăși care stau neclintii în Biroul de conducere de 32 de ani – Bogza, Jebeleanu etc., Crohmălniceanu etc. Ei, în acest răstimp, și-au creat curți, cu abilitate, ca și curțile regale, pe care le adăpostesc, le hrănesc și le stimulează cu banii Uniunii, cu premiile acordate de Uniune, cu plecările în străinătate, pe care Biroul le împarte cu alte o mie și una de avantaje, dintre care aș enumera numai publicarea, contra sume deloc de neluat în seamă, la Cartea Românească, și ridicarea în slăvi a unor autori în coloanele «României literare» și ale altor organe de presă pe care Biroul sau partea lui cea mai rea le ține sub presiune și bici. De altfel, cine se are cu Bogza

intelectualului român în anii regimului comunist. După ce avusese inițial de suferit ca urmare a originii lui „ne-sănătoase” (aparținea, cum însuși spune, în limbajul epocii, unei familii „burghezo-moșierești”), Vlad Georgescu are o ascensiune profesională demnă de invidiat. În 1967, este lector de istorie sud-est europeană la Universitatea din Los Angeles (primul cercetător român care ocupă un asemenea post după 1944!), iar în 1971 face un lung turneu de conferințe în SUA la diferite universități americane. În 1973, este numit *visiting professor* la Universitatea Columbia, la catedra care poartă numele istoricului Nicolae Iorga. Un an mai târziu este secretar general al Congresului Internațional de Istorie. Publicase până la acea dată patru cărți și primise Premiul Academiei Române. Totul părea să se desfășoare într-un firesc trend ascendent, când i se refuză postul de director al Biblio-

tie, deși lucrarea primise în anul anterior aprobarea Comitetului Central al PCR.

Abia acum observă Vlad Georgescu faptul că regimul comunist nu este chiar ceea ce credea sau spera el. Colegului de arest de la Rahova, Costel Trandu, îi declară că disidența este o consecință a „înăutătării atmosferei” și că „atunci îți vin idei”. Ar fi interesant de știut dacă, odată numit director al Bibliotecii Române din New York, lui Vlad Georgescu i-ar mai fi venit astfel de idei. Dar are o cruntă dezamăgire. În „Mărturisirea” scrisă la Rahova, la 12 mai 1977, în timpul arestului care îi fusese impus, Vlad Georgescu sublinia că a crezut că ar putea fi „un leal și folositor «tovarăș de drum»”. Într-adevăr, dar „tovarășii de drum” sunt utili numai până la un punct. Este ceea ce istoricul nu înțelesese din istoria recentă a Partidului Comunist.

Într-o scrisoare adresată lui Mircea Eliade în martie 1977 (și recompusă din memorie în timpul anchetei pentru uzul Securității), Vlad Georgescu afirmă că „admiră curajul lui Goma”, dar o simplă solidarizare cu cehii nu ar fi „suficientă”. Istoricul Apostol Stan pretinde că, întâlnindu-l pe Vlad Georgescu și întrebându-l de ce nu se solidarizează cu Paul Goma, acesta i-ar fi replicat superior: „Eu? Cu Goma?” O solidarizare a celor doi părea, într-adevăr, imposibilă. De altfel, nici nu s-a petrecut.

Așadar, nu a existat un *program politic* de contestare fermă a abuzurilor regimului comunist și, din acest punct de vedere, Paul Goma, cu propria sa încercare de racordare la *Carta 77* este, din punctul meu de vedere, una din puținele disidențe autentice în România comunistă (de altminteri, lăsat practic singur în eforturile și protestele sale).

Scandalul provocat de... Arpagic

Ana Blandiana face primii pași în disidență fără să știe că e disidentă. Ea publică, în 1984, în revista „Amfitea-

„Timpul în care o carte românească de beletristică stă în librării constituie un adevărat record mondial de scurtime”.

Constantin Chiriță

și Jebeleanu rămâne de la naștere și până la moarte șef de gazetă – vezi cazul «României literare»: Ivașcu – și alții”.

„Cazul” Vlad Georgescu

Este interesant de amintit, în contextul premergător discuțiilor dintre scriitori și secretarul general al Partidului Comunist Român, cazul lui Vlad Georgescu, pentru că acesta este ilustrativ pentru un anume tip de disidență a

tecii Române din New York. Din acest moment, toate drumurile par să i se închidă. I se refuză plecările în străinătate, este scos din secretariatul tehnic-științific al *Tratatului de Istoria României*, unde va fi însă reintrodus

grație intervențiilor lui Cornel Burtică. În ianuarie 1977, cartea sa „Istoria gândirii politice românești” este scoasă din planul editorial al Editurii Științifice, invocându-se lipsa de hâr-

poezioara mea. Volumul a dispărut din librării înainte de a putea fi interzis. După '89, am citit ordinele Securității pentru confiscarea lui și rapoartele despre puținele exemplare găsite. Numele pisoiului meu a devenit pseudonimul dictatorului, iar eu am pierdut, bineînțeles, din nou dreptul de a publica. De data asta definitiv⁴. Altfel spus, „întâmplare”, speranța că „nu va observa cineva” și o exasperare generală care se reîntâlnește, codificat și oarecum eliberator, în poezia Anei Blandiana.

Dar dincolo de atitudinea intelectualilor români unii față de alții, pe de o parte, dar și a acestora față de regimul politic, pe de altă parte, se observă, în România, și o evidentă lipsă de solidaritate între intelectuali și muncitori, spre deosebire de Polonia, de pildă, unde Bronislaw Geremek nu a ezitat nicio clipă să devină consilierul unui simplu electrician, cum era cazul liderului „Solidarității”,

Lech Wałęsa. Adam Michnik se va alătura și el celor de la „Solidaritatea”. Intelectualii români cu vizibilitate în spațiul public comentau mai degrabă în propriile apartamente, cu prietenii (înregistrați de Securitate sau nu), dar nu au îndrăznit să se asocieze și să sprijine deschis revolta muncitorilor brașoveni, în 1987, pentru a-i putea crea coerența necesară în plan politic, depășind simplele revendicări de ordin economico-social. Intelectualitatea în România, în anii '80 ai secolului trecut, nu are, din nefericire pentru ea și pentru țară, niciun rol în conturarea unui program politic alternativ și de difuzare a acestuia în rândurile populației (iar vocile care discută problemele legate de respectarea drepturilor omului în România rămân mai degrabă singulare și izolate).

De aceea, intelectualitatea apare ca o pătură elitistă, neangajată, care preferă rămânerea în „turnul de fildeș”, conservarea funcțiilor bine retribuite, a banilor, nu puțini, și a tirajelor impresionante, jucând și mimând disidența prin păcălirea vigilenței cenzurii comuniste, dar dovedind, în fapt, o neputință jenantă de a acționa în sensul reformării autentice a regimului politic sau înlăturării acestuia.

Cine este acest personaj,
Pe care-mi permit
Să-l numesc cel mai vestit
Motan din oraș.
Căruia i
S-au scris poezii
Și i s-au făcut portrete
Așa cum se obișnuiește printre
vedete;

[...]
I se dau flori
Pâine cu sare,
Câte o scrisoare
În plic
Și toată lumea strigă
«Arpagic!»
[...]

tru”, câteva poezii („Cruciada copiilor”, „Totul”, „Eu cred” și „Delimitări”) pentru care scriitoarea capătă interdicția de a mai publica și de pe urma cărora și redacția revistei are de suferit. Poeziile sunt copiate de mână și răspândite, dar nici acestea nu conțin un program politic, ele sunt mai degrabă o radiografie a regimului într-o manieră directă, dar cu mijloacele specifice unui demers liric. În 1987, Ana Blandiana revine în centrul atenției cu un nou scandal generat de nevinovatul motan Arpagic. Iată cum își rememorează propria disidență Ana Blandiana: „În cea de-a treia carte cu Arpagic, mi-am închipuit cum s-ar purta personajul meu dacă i s-ar sui la cap gloria de a fi devenit celebru. Și nimic nu era mai simplu decât să mi-l imaginez purtându-se ca Ceaușescu. Ceea ce a rezultat a fost o amuzantă parodie în care toată lumea scandează Ar-pa-gic. Cu trei ani înainte, trecusem prin scandalul unor poezii publicate în revista studentească «Amfiteatrul» [de fapt, „Amfiteatrul”, n.n.], o **întâmplare pe care nici astăzi nu mi-o explic complet**. Poeziile, traduse în diverse limbi, făcuseră înconjurul lumii, iar în țară, după interzicere, fuseseră copiate de mână și răspândite astfel în mii și mii de exemplare. Datorită acestora, eu mi-am pierdut pentru un timp dreptul de a publica. Ispita jocului pe muchie de cuțit era mare, cu atât mai mult **cu cât nu credeam că va fi observat de cineva**. Tot ce a urmat ține mai mult de exasperarea generală decât de

1. Vezi, în acest sens, Marin Radu Mocanu, *Scriitorii și puterea. Documente*, Iași, Ideea Europeană, 2006.

2. Vezi, pe larg, intervenția lui Dan Zamfirescu, istoric și critic literar, cu prilejul întâlnirii dintre scriitori și Nicolae Ceaușescu, la 26 august 1980, *Ibidem*, pp. 86-93. Dan Zamfirescu încheie intervenția sa apoteotic, menționând că e mândru a fi numit, „printre cei dintâi”, epoca istorică pe care o traversează ca fiind „Epoca Ceaușescu”.

3. Un excelent dosar privind începuturile disidenței lui Vlad Georgescu a alcătuit Raluca Spiridon în „Arhivele totalitarismului”, nr. 1-2/2007, pp. 221-241. Documentele sunt utile, nu neapărat și concluziile autoarei. Vezi, de asemenea, Liviu Țăranu, *Vlad Georgescu în dosarele Securității*, în „Magazin istoric”, nr. 7 (496), iulie 2008, pp. 18-22.

4. Interviu realizat de Simona Chițan în „Evenimentul zilei”, 26 octombrie 2008.

Monumentul Confederației

CORNEL CONSTANTIN ILIE

Toată lumea știe de grandiosul ansamblu de la Muntele Rushmore, ce reprezintă pe președinții americani Washington, Franklin, Lincoln și Theodore Roosevelt. Mai puțin cunoscut este însă Monumentul Confederației – cel mai mare basorelief din lume – sculptat în peretele muntelui Stone, din Georgia. Acesta îi reprezintă pe liderii Conferenței Sudiste: Jefferson Davis, Robert E. Lee și Thomas „Stonewall” Jackson (toți trei călare). Întreaga suprafață sculptată se întinde pe circa 12 000 mp, la o înălțime de 120 de metri; basorelieful efectiv are lățimea de 58 metri și înălțimea de 13.

Inițiativa realizării monumentului a aparținut organizației „Fiicele Confederației”, care au primit în 1916 acceptul familiei Venable, care deținea muntele Stone, de a face sculptura în partea de nord. Inițial, era vorba de realizarea unei sculpturi a generalului Lee, pentru care a fost angajat sculptorul Gutzon Borglum (cel care avea să facă și complexul de la Muntele Rushmore). Borglum, care era din nord, a venit cu ideea adăugării celorlalte personaje, precum și a unui număr de soldați, el dorind să dea monumentului semnificația reconcilierii dintre nord și sud. Abia în 1923 a fost început lucrul, după ce Borglum a realizat un proiect cu

ajutorul căruia a proiectat imaginea la scară 1-1 a sculpturii pe peretele de granit al muntelui. Borglum a renunțat în 1925, din cauza implicării tot mai mari în proiect a Ku Klux Klan-ului, a distrus machetele și a plecat din Georgia. Până în 1928 operațiunile au fost coordonate de Augustus Lukeman. Sistate timp de 30 de ani, lucrările au fost reluate după ce parlamentul statului Georgia a cumpărat muntele Stone. Sculptorii Walter Hancock și Roy Faulkner au terminat monumentul, care a putut fi admirat în întregime în 1972. Până aici ar fi bine. Numai că...

Muntele Stone este strâns legat de activitatea organizației rasiste și xenofobe Ku Klux Klan. După o perioadă de declin, Klan-ul a revenit în forță în deceniul al doilea al secolului XX. Două evenimente au contribuit la acest lucru: lansarea filmului „Nașterea unei națiuni”, de D.W. Griffith, care glorifică activitatea organizației și linșajul evreului Leo Franck, acuzat de asasinarea unei fetețe de 13 ani. În noiembrie 1915, pe muntele Stone a avut loc ceremonia „renașterii” Klan-ului, sub conducerea lui William J. Simmons. Ulterior, Klan-ul a primit dreptul nelimitat de a folosi muntele de la proprietar, Samuel Venable. KKK-ul s-a implicat în procesul de strângere de fonduri pentru monument, pe care îl vedea ca pe un simbol al segregăției și supremației rasei albe. Chiar și în anii ‘60, când lupta pentru drepturile civile ale populației de culoare era în toi, s-au manifestat astfel de sentimente față de monument. Treptat însă semnificația lui s-a apropiat până la identificare de momentul istoric propriu-zis reliefat. Acum se are în vedere realizarea unei noi sculpturi, pe partea de sus, care să-l reprezinte pe Martin

Luther King.

Carnet de istoric

ACAD. FLORIN CONSTANTINIU

PARLAMENTAR. Sub titlul *Discursurile parlamentare ale unui român transilvănean la Viena între 1863-1865. George Barițiu, deputat în Parlamentul monarhiei austriece* (Cluj-Napoca, Ed. Eikon, 2008), dl. Ștefan Sorin Mureșan dă la iveală o temeinică și valoroasă contribuție la cunoașterea activității politice a lui George Barițiu. Autorul, cu o pregătire multilaterală (inginerie, filosofie, teologie, relații internaționale), căpătată în țară și străinătate (Anglia, SUA, Germania), a fost interesat – și prin tradiții de familie (descendent pe linia Barițiu-Ciurileanu-Nestor-Moldovan-dr. Vancea de Buteasa-Lupan) – de activitatea în calitate de „austro-parlamentar” a lui George Barițiu, „care – scrie autorul – ca «austro-ungar» ar putea fi privit ca un precursor «de facto», dar nu «de iure» în secolul al XIX-lea al europarlamentarismului” (p. 11). Barițiu nu a fost un deputat decorativ, ci activ, așa cum o dovedesc luările sale de cuvânt în cei aproape doi ani (octombrie 1863-iulie 1865) cât a ocupat amintita funcție. Este o ipostază mai puțin cunoscută a multilateralei sale personalități. Așa cum remarcă îndreptățit în al său *Cuvânt înainte* dl. Günther Schefbeck, personalitate cunoscută în lumea arhivistică internațională: „Un om ca George Barițiu este cel care face tangibil marele potențial de care

dispunea vechiul parlament al Austriei” (p. 15). Lucrarea cuprinde reproducerea stenogramelor originale, tabele genealogice, ilustrații, toate în excelente condiții grafice. De adăugat că o traducere în limba engleză îi înlesnește pătrunderea în circuitul științific internațional. Pe scurt, o contribuție pe măsura personalității a căreia îi este consacrată.

MONUMENTALĂ ediția de surse, tipărită de o echipă de erudiți ieșeni, condusă de eminentul specialist al creștinismului timpuriu la Dunărea de Jos, profesorul Nelu Zugravu: *Izvoarele istoriei creștinismului românesc / Fontes Historiae Daco-Romanae Christianitatis* (Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008, 819 p.). Volumul cuprinde 127 de texte, de la Tertullianus (cca. 150/60 – cca. 225/40) la *Tratatul despre transferuri* (sec. XII-XV), care oferă informații despre creștinismul în zona carpato-dunăreană precum și despre evenimente de ordin politic, militar, demografic etc. Cercetătorul dispune, astfel, de o solidă bază de informație întrucât textele sunt însoțite de un aparat științific extrem de valoros. Amplul studiu introductiv al profesorului Nelu Zugravu cuprinde un șir de opinii aflate în răspăr cu versiunile larg difuzate astăzi în România privind începuturile vieții creștine la

Volumul este o sinteză bine documentată a unui subiect interesant și puțin abordat în istoriografia românească. Autorul prezintă momentul de des-

chidere al politicii externe românești, într-un mod sistematic și bazat pe documentele Arhivelor Naționale Istorice Centrale, la care se adaugă o bogată istoriografie română și străină.

(Constantin Moraru, *Politica externă a României 1958 – 1964*, Editura Enciclopedică, 2008)

Lucrarea realizată de Cladiu Florian, Dumitru Preda și Ottmar Trașcă, cu colaborarea lui Nicolae-Alexandru Nicolescu și Dragoș Preda, este o

culegere de documente fundamentale pentru politica externă românească, pentru istoria, dar și prezentul acesteia. Cladiu Florian scrie un studiu introductiv, tradus și în limba germană, în fapt o istorie a relațiilor bilaterale a celor două state aflate în sfere de influență diferite. (*România – Republica Federală Germană. Începutul relațiilor diplomatice 1966 – 1967* vol. I, Editura Enciclopedică, 2009)

Volumul este îngrijit de Dumitru Preda, cu un studiu introductiv al regretatului istoric Cristian Popișteanu și o prefață a lui Adrian Severin.

Cartea redă prin documente ale Arhivelor Diplomatice momentul istoric al Primăverii de la Praga și reacțiile statelor de la Varșovia, o lecție de diplomație și de relații internaționale.

(*Primăvara de la Praga. Documente diplomatice ianuarie 1968 – aprilie 1969*, Editura MondoMedia, 2009)

noi. Ideea de bază a editorului este că „așa-zisa origine apostolică a creștinismului românesc este una din marile erori istoriografice” (p. 65). Este sigur că astfel de afirmații vor declanșa vii polemici care, sperăm, vor fi, în cele din urmă, benefice pentru progresul cunoștințelor noastre despre împrejurările în care au fost evanghelizați dacoromanii. Deocamdată, volumul editat de profesorul Nelu Zugravu permite fiecărui cercetător – și cititor – să-și formeze o imagine asupra datelor sigure și ipotetice de care dispunem pentru a ști cum a pătruns cuvântul Mântuitorului în comunitățile de la Dunărea de Jos și, mai ales, la cele dintre Dunăre și Marea Neagră (Dobrogea actuală).

DECIZII. Istoricul britanic Ian Kershaw, autorul cunoscutei biografii a lui Adolf Hitler, a publicat de curând volumul (cităm traducerea franceză) *Choix fatidiques. Dix décisions qui ont changé le monde, 1940-1941* (Paris, Seuil, 2009, 815 p.). Fără a aduce o informație nouă substanțială, el urmărește procesul decizional în 10 cazuri: decizia Marii Britanii de a continua războiul în primăvara anului 1940; hotărârea lui Hitler din vara și toamna anului 1940 de a ataca Uniunea Sovietică; decizia Japoniei din vara și toamna anului 1940, de a se implica în marea conflagrație; hotărârea lui Mussolini din vara și toamna anului 1940 de a participa la război; hotărârea lui Roosevelt din vara anului 1940-primăvara anului 1941 de a scoate Statele Unite din izolaționism; evaluarea greșită a intențiilor lui Hitler de către Stalin, în primăvara-vara anului 1941; hotărârea lui Roosevelt din vara și toamna anului

1941 de a desfășura un război nedeclarat; decizia din toamna anului 1941, a Japoniei, de a intra în război; hotărârea lui Hitler de a declara război Statelor Unite; decizia lui Hitler de exterminare a evreilor. Analiza autorului se distinge prin caracterul profund și nuanțat și permite înțelegerea motivațiilor – corecte sau nu – aflate la originea unor decizii care au avut un impact considerabil asupra întregii umanități.

AMOR LIBER. Cine își mai aduce astăzi aminte de Aleksandra Kollontai? În România, numele ei este reținut pentru că în 1944 a purtat negocieri atât cu ministrul României la Stockholm, Frederic Nanu, cât și cu reprezentantul opoziției, consilierul de legație, George I. Duca, în vederea încheierii armistițiului. Faima ei însă a venit din faptul că a fost, după instaurarea regimului bolșevic, prima femeie ambasador din lume și s-a manifestat, la începutul regimului sovietic, drept cea mai hotărâtă adversară a instituției căsătoriei „burgheze” prin promovarea „amorului liber”. Arkadi Vaksberg, cunoscut publicului cititor românesc prin al său *Hotel Lux*, a dat o amplă biografie a acestei originale femei (*Aleksandra Kollontai*, Paris, Fayard, 1996, 517 p.), întemeiată pe o mare cantitate de material documentar inedit. Cu știutul său har de evocator, autorul a izbutit să plaseze personalitatea Aleksandrei Kollontai în contextul epocii sale, realizând nu numai povestea unei vieți, ci și a unei societăți – celei ruse – aflată la un moment de cumpănă tragică. O carte de citit întocmai ca un roman.

Volumul va da posibilitatea tuturor celor care-l vor lua în mână, să se alăture cu toată convingerea celor ce, de la contemporanii săi și posteritatea medievală, până la Mihai Eminescu, au văzut în cel ce se odihnește la Cozia, dar ale cărui fapte continuă să fie urzeală întregii noastre istorii până azi, un învingător glorios, un diplomat de geniu, un ctitor de țară pentru veșnicie și un „scut la Europei”. (Fănuș Neagu, Alexandru V. Diță, Virgil Joița, Nicolae Șerbănescu, Radu Ștefan Vergatti, Dan Zamfirescu, *Mircea cel Mare. Scutul Europei*, Ed. Roza Vânturilor, București, 2009)

„Am căutat tot ce înseamnă Vlaicu, în arhive oficiale și private, în texte, mărturii, fotografii, artefacte, documente”, ne spun autorii în prefața acestei monumentale lucrări. O lucrare pe cât de complexă pe atât de interesantă, iar o simplă trecere în revistă a capitolelor poate convinge cititorii de acest lucru (Epoca; Viața; Documente; Aparate; Scrieri; Brevete; Memoriale; Pelerinaj; Filatelie; Cărți; Bibliografie). (Dan Antoniu, Grigore Cicoș, Ioan Buiu, Alexandru Bartoc, *Vlaicu*, Editura Anima, București, 2009, text bilingv lb. română/engleză).

Revista **Le Point** are în octombrie – noiembrie 2009 o interesantă inițiativă publicistică: un număr dedicat Zidului Berlinului, privit ca una dintre cele mai mari tragedii europene de după cel de-al Doilea Război Mondial. Revista prezintă istoria celor două Germanii, din 1945-1949 și până la reunificarea celor două state germane, de la reconstrucția Germaniei distrusă de conflictul mondial și până la construirea Zidului rușinii. (LE POINT, octombrie – noiembrie 2009, *Grand Angle. 20 ans après sa chute. Mur de Berlin, histoires, secretes, héros*)

O expoziție deosebit de interesantă este deschisă la Muzeul Național de Istorie a României. „Eleganță bucureșteană” este o adevărată incursiune în istoria costumului, pe care vizitatorii o vor face cu ajutorul exponatelor din colecția Adina Nanu și din colecția instituției gazdă. Sunt expuse peste 60 de ținute, începând cu cele de sfârșit de secol XVIII și terminând cu cele din zilele noastre. Astfel, vor putea fi admirate costume de surugiu sau de diplomat, elegatele crinolone de la sfârșitul secolului al XIX-lea și mult mai lejerele rochii ale doamnelor din perioada interbelică. Expoziția este „accesorizată” cu piese de mobilier de epocă, cu alte articole vestimentare „mărunte” (pantofi, pălării, mănuși) sau cu obiecte de toaletă și de înfrumusețare (truse de machiaj, parfumuri etc.).

TALON DE ABONAMENT

Completați spațiile și trimiteți talonul pe adresa: **București, Splaiul Unirii nr. 16, sector 4, etaj 7, camera 706**, sau comandați pe e-mail: abonamente@isciv.ro.

Doresc să mă abonez la revista ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE pe o perioadă de:

3 luni - 22 lei (primilor 50 de abonați, numărul 1, gratuit)

6 luni - 45 lei (primilor 100 de abonați, numărul 1, gratuit)

12 luni - 90 lei (numărul 1, gratuit)

Revista doresc să o primesc la adresa:

Abonamentul va începe din luna.....

Denumirea instituției (Dacă este cazul).....

..... Nume.....

Prenume..... Telefon.....

E-mail..... Str.....

Nr....., Bl....., Ap....., Sc....., Et....., Sector/Județ.....

..... Localitate..... Cod Poștal.....

Plata se face în conturile:

RO15BACX000000379181001 (deschis la Unicredit Țiriac Bank)

RO83TREZ7045069XXX008123 (deschis la Trezoreria Statului)

sau prin mandat poștal sau ordin de plată, pe adresa redacției.

În prețul revistei sunt incluse și taxele poștale.

Revista se expediază prin poștă. Editura nu răspunde pentru întârzierea sau pierderea coletelor.

Prin participare, persoanele în cauză acceptă în mod necondiționat și explicit ca datele personale de identitate să fie utilizate și stocate într-o bază de date, aceasta putând fi folosită de organizatori sau subcontractanți ai acestora, ulterior, în cadrul altor aplicații similare, de marketing direct etc., cu respectarea drepturilor prevăzute de Legea 667/2001 privind prelucrarea datelor cu caracter personal.

Data: Semnătura

.....

SUBTITLURILE
ARTICOLELOR,
INSERTURILE, RUBRICILE
„NEWS”, „EVENIMENT”
ȘI „ACTUALITATE” SUNT
REALIZATE DE
MEMBRII REDACȚIEI

www.cetateadescaun.ro

Eugen Denize
ROMÂNII ÎNTRE LEU ȘI SEMILUNĂ
Relațiile turco-venețiene și influența lor asupra spațiului românesc. Secolele XV-XVI

Simona Ștefănescu
SOCIOLOGIA COMUNICĂRII

Alexandru Purcăruș
ÎN VĂLTOAREA RĂZBOIULUI RECE
REVOLUȚIA MAGHIARĂ DIN 1956

Nicolae Constantin
DICȚIONAR DE PERSONALITĂȚI ISTORICE ROMÂNEȘTI

